

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

О. Є. Блинова, С. І. Бабатіна, В. Ф. Казібекова,
Н. О. Олейник, Н. І. Тавровецька, В. І. Шебанова

ЗБІРНИК НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ

**другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 053 Психологія
галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки**

Херсон – 2022

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ**

**О. Є. Блинова, С. І. Бабатіна, В. Ф. Казібекова,
Н. О. Олейник, Н. І. Тавровецька, В. І. Шебанова**

ЗБІРНИК НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ

**другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 053 Психологія
галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки**

Херсон – 2022

УДК 378.4:159.9](07)(0.034.2)

3-41

Укладачі:

Блинова О.Є., Бабатіна С.І., Казібекова В.Ф., Олейник Н.О., Тавровецька Н.І., Шебанова В.І.

Рецензенти: **Агачева Ю.А.** – кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри теорії і методики дошкільної, початкової освіти й психології КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради.

Лось О.М. – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету.

Затверджено Вченою радою ХДУ

Протокол № 14 від «28» лютого 2022 р.

Погоджено НМР ХДУ

Протокол № 5 від «17» лютого 2022 р.

Схвалено НМР факультету психології, історії та соціології

Протокол № 4 від «28» січня 2022 р.

Голова НМР факультету, доцентка Наталія ТАВРОВЕЦЬКА.

Розглянуто на засіданні кафедри психології:

Протокол № 8 від «24» січня 2022 р.

Завідувачка, професорка Олена БЛИНОВА

Блинова О. Є.

3-41 Збірник навчальних програм для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки: зб. навч. прогр. / О. Є. Блинова, С. І. Бабатіна, В. Ф. Казібекова, Н. О. Олейник, Н. І. Тавровецька, В. І. Шебанова; за ред. О. Є. Блинової. Херсон: Книжкове видавництво ФОП Вишемирський В.С., 2022. – 96 с.

ISBN 978-617-7941-71-1 (електронне видання)

Навчально-програмне видання є збірником навчальних програм з циклу професійної підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за ОП Психологія/спеціальності 053 Психологія/галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки. Перелік навчальних дисциплін/освітніх компонентів відповідно згідно затвердженої освітньо-професійної програми Психологія підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти. Основою розробки та оформлення навчальної програми є: Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності (постанова КМУ від 30 грудня 2015 №1187 (в редакції постанови КМУ від 24 березня 2021 №365)) (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2021-п#Text>), Статут Херсонського державного університету, Положення про навчально-методичний комплекс дисципліни кафедри Херсонського державного університету, Положення про організацію освітнього процесу в Херсонському державному університеті.

До розробки навчальних програм залучені кваліфіковані фахівці кафедри психології. Навчальні програми містять вступ, у якому визначено предмет та міждисциплінарні зв'язки, що відображають роль та значення навчальної дисципліни/освітньої компоненти /освітньої компоненти в професійній підготовці психолога, означені професійні компетентності та програмні результати навчання, розкрито основний зміст навчальної дисципліни/освітньої компоненти /освітньої компоненти, надано перелік рекомендованої літератури, зазначені обсяг та форма підсумкового контролю, визначені засоби діагностики успішності навчання.

Збірник навчальних програм з циклу професійної підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за ОП Психологія/спеціальності 053 Психологія/галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки розрахований на викладачів, здобувачів усіх рівнів вищої освіти, психологів, наукових співробітників у галузі соціально-поведінкових наук та суміжних дисциплін.

УДК 378.4:159.9](07)(0.034.2)

© Херсонський державний університет, 2022

© Кафедра психології ХДУ, 2022

© Колектив авторів, 2022

© ФОП Вишемирський В. С., 2022

ISBN 978-617-7941-71-1 (електронне видання)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ПРОФІЛЬ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ «ПСИХОЛОГІЯ» ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 053 ПСИХОЛОГІЯ	5
ЕКСТРЕНА ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА	9
Укладач: Олейник Н.О.	
КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД ПСИХОКОРЕКЦІЇ.....	13
Укладач: Бабатіна С.І.	
КРИЗОВА ПСИХОЛОГІЯ.....	18
Укладач: Тавровецька Н.І.	
МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГІЇ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ... 22	
Укладач: Блинова О.Є.	
МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ.....	29
Укладач: Бабатіна С.І. , кандидат психологічних наук доцент	29
НОВІТНІ ДОСЯГНЕННЯ З ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН: МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ.....	35
Укладачі: Блинова О.Є., Бабатіна С.І.	
НАРАТИВНА ПСИХОЛОГІЯ	40
Укладач: Шебанова В.І.	
ПРАКТИКИ КОНСУЛЬТУВАННЯ ТА ПСИХОТЕРАПІЇ В КРИЗОВИХ СТАНАХ	47
Укладач: Бабатіна С.І.	
ПРАКТИКИ КОНСУЛЬТУВАННЯ ТА ТЕРАПІЇ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ.....	53
Укладач: Шебанова В.І.	
ПСИХОЛОГІЯ ЖИТТЄВИХ КРИЗ	64
Укладач: Шебанова В.І.	
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	74
Укладач: Казібекова В.Ф.	
ТЕХНОЛОГІЇ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ.....	81
Укладач: Шебанова В.І.	
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	95

ПЕРЕДМОВА

У збірнику представлені навчальні програми навчальних дисциплін/освітніх компонент (обов'язкових та вибіркових) для забезпечення й реалізації освітнього процесу освітньо-професійної програми Психологія другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 053 Психологія галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Усі представлені у збірнику навчальні програми відповідають загальній характеристиці (спрямованості) та змісту освітньо-професійної програми Психологія для підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Реалізація основних аспектів освітньо-професійної програми є необхідною умовою успішної академічної підготовки конкурентно-спроможного фахівця, ураховує систему компетентісних умінь soft skills та hard skills.

Навчальні програми структуровано відповідно до Положення про навчально-методичний комплекс дисципліни кафедри Херсонського державного університету (електронна адреса розміщення документу за покликанням <https://bit.ly/3ocTJmn>).

На основі затверджених навчальних програм викладачами кафедри розроблено силабуси навчальних дисциплін/освітніх компонент та складові навчально-методичного забезпечення для реалізації змісту освітньо-професійної програми.

**ПРОФІЛЬ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
« ПСИХОЛОГІЯ » ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
053 ПСИХОЛОГІЯ Галузі знань
05 Соціальні та поведінкові науки**

Загальна інформація	
Повна назва вищого навчального закладу та структурного підрозділу	Херсонський державний університет Факультет психології, історії та соціології
Ступінь вищої освіти та назва кваліфікації мовою оригіналу	<i>Ступінь вищої освіти - Магістр</i> <i>Освітня кваліфікація – Магістр психології</i> <i>Професійна кваліфікація – викладач закладу вищої освіти</i>
Офіційна назва освітньої програми	Освітньо-професійна програма «Психологія» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти
Тип диплому та обсяг освітньої програми	Диплом магістра, одиничний, 90 кредитів ЄКТС, термін навчання 1 рік 4 місяці
Наявність акредитації	Сертифікат про акредитацію Серія УД № 22007452 Рішення Атестаційної комісії від 27 грудня 2018 р., протокол № 133 Наказ МОН України від 08.01.2019 № 13
Цикл/рівень	НРК України – 7 рівень, FQ-EHEA – другий цикл, EQF-LLL – 7 рівень
Передумови	Наявність ступеня бакалавра
Мова(и) викладання	Українська
Термін дії освітньої програми	2 (два) роки
Інтернет-адреса постійного розміщення опису освітньої програми	http://www.kspu.edu/About/Faculty/IPHS/ChairGenSocialPsychology.aspx
Мета освітньої програми	
Підготувати магістрів психології до самостійної професійної діяльності, здатних розв'язувати складні теоретичні та практичні завдання у процесі навчання, реалізовувати набуті компетентності у професійно-практичній діяльності у повсякденних, особливих та кризових ситуаціях. Реалізовувати психоедукацію населення з вираженістю психологічного неблагополуччя при великій кількості кризових умов та стресових подій, що мають особливу актуальність в нашій країні в умовах соціально-економічної та політико-географічної небезпеки південного регіону.	

Характеристика освітньої програми	
Предметна область (галузь знань, спеціальність, спеціалізація (за наявності))	<p>Галузь знань – 05 Соціальні та поведінкові науки Спеціальність – 053 Психологія <i>Об'єкт вивчення:</i> психічні явища, закономірності їх виникнення, функціонування та розвиток; поведінка, діяльність, учинки; взаємодія людей у малих та великих соціальних групах; психофізіологічні процеси та механізми, які лежать в основі різних форм психічної активності, особливості функціонування психіки в кризових станах. <i>Теоретичний зміст предметної області:</i> поняття психіки, свідомого і несвідомого, поведінки, діяльності, вчинку, спілкування, особистості, індивідуальності; концепції та теорії, що розкривають закономірності виникнення, розвитку та функціонування психіки; психологічні особливості життєвого шляху особистості, взаємодії людей у малих і великих соціальних групах; міжгрупової взаємодії, кризової інтервенції тощо.</p>
Орієнтація освітньої програми	<p>Освітньо-професійна, з академічною та прикладною орієнтацією, зокрема, у роботі з персоналом організацій; з людиною, яка опинилась в екстремальних та кризових ситуаціях. Спрямована на підготовку психологів; викладачів закладів вищої освіти, які у результаті фахової підготовки будуть здатні реалізовувати і спрямовувати набутті компетенції на ефективність надання психологічної допомоги «від кількості до якості» населенню «депресивного регіону», психологічний супровід та психологічну реабілітацію особам, учасникам бойових дій, членам їх сімей, та населенню, яке мешкає в умовах функціонування прикордонного регіону.</p>
Основний фокус освітньої програми та спеціалізації	<p>Програма передбачає формування компетентностей, які надають можливість працевлаштування у різних сферах суспільного життя, зокрема: економічна, соціальна, політична, духовна, освітня. Освітня програма, структурована з академічною та прикладною орієнтацією, зокрема, у роботі з персоналом організацій; з людиною, яка опинилась в екстремальних та кризових ситуаціях. Спрямована на підготовку психологів; викладачів закладів вищої освіти. Програма передбачає формування професійних та особистісних компетентностей, майбутнього фахівця, що підвищують його конкурентоздатність. Ядерна ціль програми відображається у компліментарній інтеграції фахово-практичної підготовки в галузі психології та викладання психології у вищій школі з інноваційною, пошуково-дослідницькою діяльністю. Реалізація програми спрямована на забезпечення комплексного підходу підготовленості майбутнього фахівця здатного поєднувати практичну, наукову діяльність, бути затребуваним фахівцем, конкурентоспроможним професіоналом, свідомим дослідником, практиком. Головна мішень і фокус освітньої програми Психологія – забезпечити набуття упродовж навчання професійних та особистісних компетентностей, розширити індивідуальну освітню траєкторію і сприяти розвитку «soft skills» як комплексу неспеціалізованих, важливих для кар'єри надпрофесійних навичок, що забезпечать високу самоефективність. Ключові слова: психічні явища, закономірності виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ; поведінка, діяльність, учинки; взаємодія у малих та великих соціальних групах, міжгрупова</p>

	взаємодія; методи теоретичного та емпіричного дослідження; валідні, стандартизовані психодіагностичні методики; методи аналізу даних; технології психологічної допомоги, психогігієна та психопрофілактика населення прикордонного регіону.
Особливості програми	Інтеграція фахової підготовки в галузі герменевтичної психології та викладання психології у закладі вищої освіти з інноваційною, пошуково-дослідницькою діяльністю. Мобілізація психологічних ресурсів життєстійкості людини в умовах соціально-економічної та політико-географічної небезпеки. Забезпечення психологічної допомоги при переживанні кризових та посткризових станів унаслідок функціонування та життєзабезпечення в межах прикордонно-адміністративного регіону. Програма базується на сучасних знаннях законодавства та нормативно-інструктивних матеріалах у сфері забезпечення освітньої діяльності та практико-орієнтованої підготовки; сучасних уявленнях про тенденції, закономірності розвитку психологічної науки в особливостях невідкладної і перманентної допомоги кризовим регіонам.
Подальше навчання	третій освітньо-науковий рівень; навчання за освітньо-науковою програмою підготовки PhD (доктор філософії з психології); набуття додаткових кваліфікацій в системі післядипломної освіти
Програмні компетентності	
Інтегральна компетентність	ІК. Здатність вирішувати складні завдання і проблеми у процесі навчання та професійної діяльності у галузі психології, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій і характеризується невизначеністю умов і вимог; здатність застосовувати професійні компетенції спрямовані на покращення «якості» життя населення та осіб прикордонно-адміністративного регіону; здатність невідкладно і перманентно здійснювати психологічний супровід осіб, учасників антитерористичної операції та сімей комбатантів.
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК 1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях. ЗК 2. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні. ЗК 3. Здатність генерувати нові ідеї (креативність). ЗК 4. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми. ЗК 5. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності ЗК 6. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів). ЗК 7. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо. ЗК 8. Здатність розробляти та управляти проектами. ЗК 9. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети. ЗК 10. Здатність спілкуватися іноземною мовою. ЗК 11. Здатність і толерантність до невизначеності.
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності	ФК 1. Здатність здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем психологічної науки та / або практики. ФК 2. Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження з елементами наукової новизни та / або практичної значущості. ФК 3. Здатність обирати і застосувати валідні та надійні методи наукового дослідження та/або доказові методики і техніки практичної діяльності. ФК 4. Здатність здійснювати практичну діяльність (тренінгову, психотерапевтичну, консультаційну, психодіагностичну та іншу залежно від спеціалізації) з використанням науково верифікованих методів та технік.

	<p>ФК 5. Здатність організувати та реалізувати просвітницьку та освітню діяльність для різних категорій населення у сфері психології.</p> <p>ФК 6. Здатність ефективно взаємодіяти з колегами в моно- та мультидисциплінарних командах.</p> <p>ФК 7. Здатність приймати фахові рішення у складних і непередбачуваних умовах, адаптуватися до нових ситуацій професійної діяльності.</p> <p>ФК 8. Здатність оцінювати межі власної фахової компетентності та підвищувати професійну кваліфікацію.</p> <p>ФК 9. Здатність дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями, бути емпатійними, толерантними.</p> <p>ФК 10. Здатність розробляти та впроваджувати інноваційні методи психологічної допомоги клієнтам (населенню, учасникам бойових дій, членам їх сімей) у складних життєвих ситуаціях.</p> <p>ФК 11. Здатність надавати та реалізувати психологічну допомогу при переживанні гострих кризових та посткризових станів.</p> <p>ФК 12. Здатність психологічного супроводу соціально-психологічних наслідків для населення, яке мешкає в умовах «нового прикордоння».</p>
--	---

Програмні результати навчання

<p>ПРН 1. Здійснювати пошук, опрацювання та аналіз професійно важливих знань із різних джерел із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.</p> <p>ПРН 2. Вміти організувати та проводити психологічне дослідження із застосуванням валідних та надійних методів.</p> <p>ПРН 3. Узагальнювати емпіричні дані та формулювати теоретичні висновки.</p> <p>ПРН 4. Робити психологічний прогноз щодо розвитку особистості, груп, організацій.</p> <p>ПРН 5. Розробляти програми психологічних інтервенцій (тренінг, психотерапія, консультування, тощо), провадити їх в індивідуальній та груповій роботі, оцінювати якість.</p> <p>ПРН 6. Розробляти просвітницькі матеріали та освітні програми, впроваджувати їх, отримувати зворотній зв'язок, оцінювати якість.</p> <p>ПРН 7. Доступно і аргументовано представляти результати досліджень у писемній та усній формах, брати участь у фахових дискусіях.</p> <p>ПРН 8. Оцінювати ступінь складності завдань діяльності та приймати рішення про звернення за допомогою або підвищення кваліфікації.</p> <p>ПРН 9. Вирішувати етичні дилеми з опорою на норми закону, етичні принципи та загальнолюдські цінності</p> <p>ПРН 10. Здійснювати аналітичний пошук відповідної до сформульованої проблеми наукової інформації та оцінювати її за критеріями адекватності.</p> <p>ПРН 11. Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретної ситуації професійної діяльності.</p> <p>ПРН 12. Здійснювати ресурсну підтримку як метод нормалізації і психологічного супроводу психоемоційного стану людини в умовах функціонування прикордонного регіону.</p> <p>ПРН 13. Здійснювати психогігієнічну та психопрофілактичну едукацію населення (клієнти, учасники бойових дій, медичний персонал, капелани, діти учасників АТО, вчителі) в умовах соціально-економічної небезпеки.</p> <p>ПРН 14. Здійснювати консультативну допомогу педагогам у конфліктній та постконфліктній ситуації.</p> <p>ПРН 15. Застосовувати методи, техніки психологічної стабілізації особистості в кризово-депресивному регіоні.</p>
--

ЕКСТРЕНА ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА

Укладач: **Олейник Н.О.**, кандидат психологічних наук, старший викладач

Програма вивчення навчальної дисципліни/освітньої компоненти «**Екстрена психологічна допомога**» складена відповідно до освітньо-професійної програми Психологія підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія.

Предметом вивчення навчальної дисципліни/освітньої компоненти є: ознайомлення з особливостями надання екстреної першої психологічної допомоги населенню під час різноманітних надзвичайних, екстремальних та кризових ситуацій. Особлива увага приділена вивченню системи короткострокових заходів, що спрямовані на регуляцію актуального психологічного, психофізіологічного стану та негативних емоційних переживань людини або групи людей, які постраждали внаслідок кризового чи надзвичайної події за допомогою професійних методів, що відповідають вимогам ситуації.

Міждисциплінарні зв'язки: матеріал, що викладається у навчальній дисципліні/освітній компоненті «Екстрена психологічна допомога», спирається на попередню підготовку здобувачів вищої освіти з навчальних дисциплін: «Загальна психологія (з практикумом)», «Вікова психологія», «Психологічне консультування», «Психологія травмуючих ситуацій», «Кризова психологія», «Основи психотерапії». Знання, що засвоєні в межах зазначеного курсу, можуть бути використані при написанні науково-дослідних та кваліфікаційних робіт; для проведення психологічного консультування та психологічної допомоги в екстрених ситуаціях.

Мета та завдання навчальної дисципліни/освітньої компоненти

Мета: ознайомити здобувачів вищої освіти з особливостями надання екстреної психологічної допомоги дітям та дорослому населенню в екстремальних та кризових ситуаціях.

Завдання курсу.

1. Формування у здобувачів вищої освіти наукових уявлень про сутність та особливості різних видів екстрених та кризових ситуацій;
2. Засвоєння основних способів, технік та методів надання екстреної психологічної допомоги дітям та дорослим;
3. Формування умінь та навичок щодо планування та розробки системи заходів надання екстреної психологічної допомоги.

Компетентності та програмні результати навчання

Вивчення освітньої компоненти «**Екстрена психологічна допомога**» спрямовано на формування таких компетентностей та програмних результатів навчання (ПРН):

Загальні компетентності (ЗК) :	Фахові компетентності (ФК):	Програмні результати навчання (ПРН):
ЗК 1. ЗК 6.	ФК 8. ФК 10.	ПРН 3. ПРН 11.

На вивчення навчальної дисципліни/освітньої компоненти відводиться 90 годин 3,0 кредити ЄКТС.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни/освітньої компоненти

Змістовий модуль 1.

Основи екстреної психологічної допомоги

Тема 1. Теоретичні засади екстреної психологічної допомоги.

Психологічне здоров'я як мета і критерій успішності екстреної психологічної допомоги. Види психологічної допомоги, їх взаємозв'язок. Основні принципи та правила надання психологічної допомоги. Форми екстреної психологічної допомоги, етапи психічної адаптації і дезадаптації в екстремальній ситуації. Особливості надання екстреної психологічної допомоги онлайн та офлайн.

Тема 2. Прикладний аспект кризової психологічної допомоги та консультування.

Категорії населення і типи їх запитів стосовно екстреної психологічної допомоги. Загальні питання психологічної роботи в кризових ситуаціях і станах. Поняття кризової (екстремальної) ситуації. Типи і класифікація екстремальних ситуацій. Організація екстреної психологічної допомоги. Технології психологічного супроводу в кризових ситуаціях. Екстрена психологічна допомога як профілактика розвитку ПТСР.

Тема 3. Особливості екстреної психологічної допомоги у дитячому віці.

Загальні особливості надання екстреної психологічної допомоги у дитячому віці. Види психологічних травм. Загальна характеристика та вікові особливості переживання дітьми горя. Консультування дітей, які пережили горе. Емоційне, фізичне і сексуальне насильство над дітьми, його наслідки. Консультування дітей жертв насильства.

Тема 4. Особливості екстреної психологічної допомоги у дорослому віці.

Консультування суїцидальних клієнтів. Суїциди: загальні поняття, види суїцидальної поведінки. Фактори і індикатори (Ситуаційні, поведінкові, комунікативні, когнітивні і емоційні) суїцидального ризику. Екстрена психологічна допомога жертвам насилля. Психологічна допомога у кризових станах.

Змістовий модуль 2.

Прикладний аспект екстреної психологічної допомоги

Тема 5. Особливості психологічної допомоги у тяжких життєвих ситуаціях.

Нормативні (прогресивні) і ненормативні (регресивні) кризи особистості: особливості та різновиди. Емоційна підтримка, інформаційна допомога, дружнє спілкування і практична допомога як основні види психологічної допомоги в кризових станах.

Горе як особливий психофізіологічний стан. Динаміка та проблема виділення стадій. Гостре горе: поняття, симптоматика, небезпека стадій. Особливості екстреної психологічної допомоги.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР): поняття, причини розвитку, фактори і групи його ризику. Діагностичні критерії та напрями реабілітації ПТСР.

Тема 6. Екстрена психологічна допомога у надзвичайних ситуаціях.

Психологічна допомога в екстремальних ситуаціях, що пов'язані з військовими діями. Екстремальні ситуації, що виникають як наслідок стихійного лиха, аварій та катастроф. Психогенії у екстремальних ситуаціях. Рекомендації для рятувальників, психологів працюючих у осередку надзвичайної (екстремальної) ситуації. Стихійна масова поведінка людей в екстремальних ситуаціях. Особливості роботи психолога у масових заходах. Особливості ведення переговорів з терористам, надання екстреної психологічної допомоги заручникам.

Тема 7. Основні техніки екстреної психологічної допомоги дітям та дорослому населенню.

Особливості надання екстреної психологічної допомоги через службу Телефону довіри. Сучасні техніки надання екстреної психологічної допомоги дітям. Сучасні техніки надання екстреної психологічної допомоги дорослому населенню (психологічний дебрифінг, метод десенсибілізації і переробки рухами очей, візуально кінестетична дисоціація).

Форма підсумкового контролю успішності навчання диференційований залік.

Засоби діагностики успішності навчання: підсумкова оцінка з навчальної дисципліни/освітньої компоненти виставляється як загальний підсумок з наступних форм роботи:

- аудиторна робота за семестр (підсумкова оцінка усіх форм роботи студента протягом семестру);
- самостійна робота за семестр (проводиться в усній, тестовій або письмовій формі), відповідно до діючих норм Положення про організацію самостійної роботи здобувачів вищої освіти ХДУ;
- модульні контрольні роботи (проводиться у тестовій, усній або письмовій формі).

Методи навчання: лекції, семінарські заняття із застосуванням поточного тестування і проведення модульних контрольних робіт.

Система контролю успішності студента включає наступні різновиди: поточний, модульний, підсумковий модульний (до якого включені питання винесені на самостійне опрацювання) та семестровий (академічний) контроль.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни/освітньої компоненти виставляється як загальний підсумок з усіх форм освітньої активності передбаченої у силабусі.

Рекомендована література

Основна література:

1. Кризова психологія: навчальний посібник / За заг. ред. проф. О. В. Тімченка. Харків: НУЦЗУ, 2019. 401 с.
2. Мороз Р. А. Психологія травмуючих ситуацій та надання психологічної допомоги : методичні рекомендації. Іліон, 2016. 224 с.
3. Оніщенко Н. В. Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації: теоретичні та прикладні аспекти : монографія. 2014. 584 с.
4. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 1. / Загальна ред. : Н. Пророк. Київ, 2018. 208 с.
5. Туриніна О. Л. Психологія травмуючих ситуацій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : ДП Вид. дім «Персонал», 2017. 160 с.
6. Черезова І. О. Психологія життєвих криз особистості : навчальний посібник [для здобувачів вищої освіти вищих навчальних закладів]. Бердянськ, БДПУ, 2016. 193 с.
7. Шевченко О. Т. Психологія кризових станів: Навч. посіб. К., 2005. 120 с.

Допоміжна література:

8. Варбан Є. О. Життєва криза: поняття, концепції та прояви. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України* / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Вип. 10. Кам'янець Подільський : Аксіома, 2010. С. 120–133.
9. Злобіна О. Г., Тихонович В. О. Суспільна криза і життєві стратегії особистості. К. : Стислос, 2001. 238 с.
10. Лайнбардже П. М. Психологическая война. Теория и практика массового сознания. М. : Центрполиграф, 2013. 445 с.
11. Лазебная Е. О. Ситуационные факторы регуляции посттравматических стрессовых состояний. Механизмы стресса в экстремальных условиях. Под ред. И. Б. Ушакова. Москва, 2004. С. 17-21.
12. Малкина-Пых И. Г. Экстремальные ситуации (Справочник практического психолога). М. : Эксмо, 2005. 960 с.
13. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с.
14. Ольшанский Д. В. Психология масс. СПб. : Питер, 2002. 368 с.
15. Пергаменщик Л. А. Кризисная психология: учеб. пособие. Минск: Выш. шк., 2004. 239 с.
16. Психологічна допомога дитині у психотравмуючій ситуації. Методичний посібник. / Уклад.: Г. Б. Растроста. Суми. НВВ КЗ СОППО : 2018. 64 с.
17. Сидоров П. И., Мосягин П. И., Маруняк С.В. Психология катастроф: учеб. пособ. для студ. вузов. М. : Аспект- Пресс, 2008. 414 с.
18. Тероризм: кримінологічна детермінація і кримінально-правова протидія: монографія / В. В. Середа, І. Р. Серкевич; за заг. ред. В. С. Канціра. Львів: ДУВС, 2016. 188 с.
19. Титаренко Т. Життєві кризи : технологія консультування. Київ : Главник, 2007. С. 89-93, 116-120.

Інформаційні ресурси:

20. Кризова психологія: Навчальний посібник /За заг. ред. проф. О.В. Тімченка. Режим доступу: <http://extrpsy.nuczu.edu.ua/book2>
21. Перша психологічна допомога : посібник для працівників на місцях. Режим доступу: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/44615/9786176150787-ukr.pdf;jsessionid=6F851CA6B49DD231892C7BF6CC9DAC06?sequence=72>
22. Методичні рекомендації щодо надання першої психологічної допомоги переміщеним особам. Режим доступу: <https://cn.dsns.gov.ua/files/2016/9/6/bookfirstpsychologhelpall-141021031607-conversion-gate01.pdf>

КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД ПСИХОКОРЕКЦІЇ

Укладач: **Бабатіна С.І.**, кандидат психологічних наук, доцент

Програма вивчення навчальної дисципліни/освітньої компоненти «Казкотерапія як метод психокорекції» складена відповідно до освітньо-професійної програми Психологія підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія.

Предметом вивчення навчальної дисципліни/освітньої компоненти є: формування знань щодо психологічних категорій, понять та методів казкотерапії, можливості вільного оперування ними та застосування на практиці.

Міждисциплінарні зв'язки: курс має численні міждисциплінарні зв'язки з такими психологічними дисциплінами, як: «Загальна психологія (з практикумом)», «Вікова психологія (з практикумом)», «Соціальна психологія (з практикумом)», «Теорії особистості», «Основи психологічної практики і консультування».

Мета та завдання навчальної дисципліни/освітньої компоненти

Мета: ознайомлення майбутніх психологів практиків із сучасним методом психокорекційного втручання, набуття компетентнісних умінь застосування методу у професійній діяльності з різними віковими категоріями, в індивідуальній та груповій формах практично-консультативної роботи.

Завдання курсу:

1. Ознайомлення з основними теоретичними засадами використання казки в тренінговій та динамічній формі роботи.

2. Формування у здобувачів вищої освіти навички використання казки, як психологічного методу у груповій та індивідуальній формі психокорекції.

Вивчення навчальної дисципліни/освітньої компоненти «Казкотерапія як метод психокорекції» спрямовано на формування таких компетентностей та програмних результатів навчання (ПРН):

Загальні компетентності (ЗК)	Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (ФК)	Програмні результати навчання (ПРН)
ЗК 1.	ФК 1.	ПРН 1.
ЗК 2.	ФК 2.	ПРН 2.
ЗК 3.	ФК 4.	ПРН 3.
ЗК 4.	ФК 8.	ПРН 4.
ЗК 7.	ФК 9.	ПРН 5.
	ФК 10.	ПРН 10.
	ФК 11.	ПРН 12.
		ПРН 14.
		ПРН 15.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни/освітньої компоненти

Змістовий модуль 1.

Методи використання казки в психокорекції

Тема 1. Психологічний аналіз казок. Побудова теоретичної бази курсу: Методичні особливості психологічної роботи з казками. Методичні прийоми, що полегшують застосування казок в психологічній роботі (за С.А. Черняєвою). Робота з психотерапевтичними казками у групах (за І.В. Стишенок). Корекційні функції казки (за Н. Пезешкіаном). Можливості роботи з казкою (за А.А. Осиповою).

Аналітична діагностика інтерпретації символів: Структура психіки (за К.Г. Юнгом). Віковий ранг казки (оральний, анальний, едіпальний, філософський). Казки жіночої та чоловічої ініціації. Аналіз казки (герой, характер об'єктних відносин, центральна тема конфлікту, фантазії, шляхи і способи розв'язання конфліктної ситуації).

Тема 2. Різноманітні напрями використання казки в психокорекції.

Психологічні ігри та тренінги за мотивами казки. Використання казки як метафори. Малювання за мотивами казки. Обговорення поведінки та мотивів дій персонажів. Програвання епізодів казки (театральні постановки, програвання казки в пісочниці та за допомогою ляльок та іграшок). Використання казки як притчі-моралі. Творча робота за мотивами казки: аналіз; розповідь казки; переписування казки (із складанням власної кінцівки або з переписуванням ситуації у казці, що викликає дискомфорт); складання казки (на вільну чи задану тематику).

Тема 3. Схема психологічного аналізу авторських казок. Ключові характеристики казки: енергоінформативне поле, головна тема, сюжет, лінія головного героя, символічне поле.

Змістовий модуль 2.

Психодіагностика через малюнок і метафору в казкотерапії.

Тема 4. Організація процедури тестування за допомогою казок. Етапи процедури тестування за допомогою складання казки: створення комфортних умов, «поворот на руку» клієнта, ознайомлення клієнта з інформаційним простором метафори; написання казки. Особливості складання казок. Вікові особливості авторських казок. Напрями розвитку уміння складати казки. Зміст психологічного висновку заснований на аналізі авторської казки. Аналіз «моралі» казки.

Тема 5. Тести-малюнки: історія, підходи, можливості. Проективні тести. Підходи до інтерпретації креслень: клінічні, дослідницькі, психологічні. Типологія завдань для проведення малюнкових, проективних тестів. Підстави психологічного аналізу продуктів діяльності. Схема показників та критерії аналізу малюнків (за Т.Д. Зінкевич-Євстігнєєвою). Формування завдань психологічної корекційної роботи на основі аналізу продуктів діяльності.

Тема 6. Вивчення образу сім'ї через проекцію метафори. Організація процедури тестування. Основні інструкції: «Намалюйте свою сім'ю»,

«Намалюйте свою сім'ю в будь-яких образах», «Намалюйте свою сім'ю в образах тварин», «Намалюйте свою сім'ю в образах казок або будинку». Психологічний аналіз «сімейної серії малюнків»: розуміння символічного значення інструкції, опис малюнка, розуміння змісту інформативних знаків, визначення «гармонійних» і «проблемних» потреб автора малюнка і формулювання перспективних завдань психологічної роботи.

Тема 7. Вивчення здатності витримувати несприятливі екологічні впливи. Організація процедури тестування. Основні інструкції: «Намалюйте людину», «Намалюйте людину під дощем», «Намалюйте дощ у казковій країні». Психологічний аналіз малюнків «дошової серії»: порівняння малюнків і співвідношення виявлених труднощів зі встановленими ресурсами і формулювання перспективних завдань психологічної роботи з автором.

Тема 8. Вивчення індивідуального образу мети. Співвідношення образів мети з групами потреб (на думку А. Маслоу). Можливості методів вивчення індивідуального образу мети: «Карта казкової країни», «Метафоричні автопортрети». Організація процедури тестування. Основні інструкції. Психологічний аналіз: встановлення, до якої групи потреб належить образ мети, оцінка «ступеня досяжності» заявленої мети, пошук «зв'язку» з образом мети на основі самоактуалізації. «Метафоричні автопортрети». Організація процедури тестування. Символічне значення поняття «метафоричні автопортрети».

Тема 9. Піскова терапія у контексті казкотерапії. «Ключі» до розуміння піскових картин. Ключові характеристики піскових картин: енергоінформативне поле, основна ідея, сюжет, конфліктний зміст, ресурсний зміст, символічне поле (символіка просторового розташування об'єктів, ландшафту, об'єктів). Стиль ситуаційної комунікації групової піскової картини.

Тема 10. Казкова лялькотерапія. Ляльки-пальчики. Тіньові ляльки. Принципи і варіанти виготовлення. Лялькова терапія з «особливими» дітьми. Драматерапія. Постановка казок за допомогою ляльок.

Тема 11. Моделювання «казкових» занять Основні принципи взаємодії з клієнтом в процесі казкових терапевтичних сесій: комфортне середовище, безумовне сприйняття, доступність інформації, знайомство з алгоритмом, об'єктивація, інтеграція у корекційний простір.

На вивчення навчальної дисципліни/освітньої компоненти відводиться 120 годин 4 кредити ЄКТС.

Форма підсумкового контролю успішності навчання диференційований залік.

Засоби діагностики успішності навчання:

Система контролю успішності студента включає наступні різновиди: поточний, модульний, підсумковий модульний (до якого включені питання винесені на самостійне опрацювання) та семестровий (академічний) контроль.

Для реалізації усіх форм діагностики навчальних досягнень здобувачів вищої освіти застосовуються наступні методи:

Методи навчання: лекції, практичні заняття із застосування поточного тестування і проведенням модульних контрольних робіт.

Методи організації та здійснення освітньо-пізнавальної діяльності:

1. За джерелом інформації:

- словесні (лекція – традиційна, інформаційна лекція, відео лекторій, лекція-презентація із застосуванням ІКТ; дискусія, бесіда);
- практичні (практичні вправи, опрацювання наукових досліджень, вирішення ситуативних завдань);
- наочні (демонстрація, спостереження, ілюстрація).

2. За логікою передачі та сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3. За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі, евристичні.

Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації освітньо-пізнавальної активності: пізнавальні дискусії, «мозковий штурм», проблемно-орієнтовна едукація, практично-теоретична колаборація, створення ситуацій пізнавальної новизни.

Підсумкова оцінка з освітньої компоненти виставляється як загальний підсумок з усіх форм освітньої активності, передбаченої у силабусі ОК.

Рекомендована література

Основна література:

1. Бурчик О.В. Групова казкотерапія в особистісно-орієнтованому вихованні дітей. *Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка*. Житомир, 2005. № 25. С. 203–205.
2. Василевська О. Казкотерапія як засіб психологічної роботи з різними віковими категоріями. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2020. Випуск 6. С. 24–31 *Visnyk of the Lviv University. Series Psychological science*. Issue 6. P. 24–31 DOI <https://doi.org/10.30970/2522-1876-2020-6-4>
3. Вознічка-Парузель Б. Мистецтво створення релаксаційних казок. Острів безпеки у світі небезпеки: на допомогу бібліотерапевту. Львів, 2012. С. 89–91.
4. Данилюк І. В., Зольникова С. В. Казкотерапія як метод психологічного впливу на особистість. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL* Volume 5 Issue 6 2019. P. 161-173. <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.6>
5. Заброцький М.М., Брандес В.М., Вознюк О.В. Казка як важливий чинник розвитку людства. *Вісник Житомирського державного університету*. 2001. № 8. С. 96–100.
6. Кияшева О.И. Библиотерапия и сказкотерапия в психологической практике: учебное пособие для студентов высших учебных заведений . Самара: Издательский Дом «Бахрах-М», 2012. 286 с.
7. Моліцька М. Терапевтичні казки. Львів : Свічадо, 2009. 200 с.
8. Ткач Р.М. 50 целебных сказок для детей. К.: Феникс, 2014. 215 с.
9. Черняева С.А. Психотерапевтические сказки и игры.СПб.: Речь, 2004. 168 с.
10. Чумарна М.І. Мандрівка в українську казку. Львів: Априорі, 2007. 112 с.
11. Шестопа І. А. Казкотерапія як ефективний метод роботи психотерапевта з дітьми. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, січень 2020. № 10. С. 143–147.

Допоміжна література:

12. Белинская Е.В. Сказочные тренинги для дошкольников и младших школьников. СПб. : Речь, 2006. 125 с.
13. Беттельхейм Б. Похвала волшебным сказкам. М. : Сфера, 1995. 155 с.
14. Бретт Д. Жила-была девочка, похожая на тебя. М.: Независимая фирма «Класс», 1996. 103 с.
15. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Основы сказкотерапии. СПб. : Речь, 2006. 176 с.
16. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Практикум по сказкотерапии. СПб. : Речь, 2005. 320 с.
17. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Чудеса на песке. Практикум по песочной терапии. СПб. : Речь, 2005. 340 с.
18. Лебедева Л.Д., Никонорова Ю.В., Тараканова Н.А. Энциклопедия признаков и интерпретаций в проективном рисовании и арт-терапии. СПб. : Речь, 2006. 336 с.
19. Осипова А.А. Общая психокоррекция : учебное пособие для студентов вузов. М. : Сфера, 2000. 224 с.
20. Потемкина О.Ф. Психологический анализ рисунка и текста. СПб.: Речь, 2006. 524 с.
21. Пропп В. Морфология волшебной сказки. Исторические корни волшебной сказки (сборник): 2021 Издательство: Азбука-Аттикус, КоЛибри Язык: Русский <https://www.livelib.ru/author/103728/top-vladimir-propp>
22. Психодиагностика в тренинге. Н.Ю. Хрящева. СПб. : Речь, 2004. 351 с.
23. Эль Г.Н. Человек, играющий в песок. Динамичная песочная терапия.: Речь, 2010. 208 с.
24. Яценко Т.С. Теорія і практика групової психокорекції: Активне соціально-психологічне навчання: навчальний посібник. К.: Вища школа, 2004. 679 с.
25. Эстес Кларисса Пиккола. Бегущая с волками. Женский архетип в мифах и сказаниях. М.: Издательский дом «София», 2005. 496 с.

Інформаційні ресурси:

26. Архів-репозитарій Херсонського державного університету. eKhSUIR – Electronic Kherson State University Institutional Repository : Режим доступу <http://ekhsuitr.kspu.edu/>
27. Дворник М. С. Практики відтермінування як соціально-психологічний конструкт. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки.* 2012. Вип. 37. С. 53-57. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_012_2012_37_15<http://dlib.eastview.com/browse/doc/18582583>
28. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>.
29. Сайт казкотерапевта Марії Ленської. <http://letidor.ru/psihologiya/a345-skazka-kak-mostik-v-dialoge-s-rebenkom-9099.shtml>
30. Сайт психолога дошкільного навчального закладу №343 санаторного типу для дітей з ранніми проявами туберкульозної інфекції, з малими і згасаючими формами туберкульозу міста Київ. <http://www.dnz343.com.ua>
31. Соколов Д. Сказки и сказкотерапия: теория и комментарии. Режим доступа: <http://www.kulichki.com/XpomoiAngel/skazki/skaz/skazteor.htm>
32. Відео-канал навчального казко терапевта, кандидата психологічних наук, директора Київського юнганського інституту Разіди Ткач https://www.youtube.com/results?search_query=разида+ткач+казкотерапия
33. Франц М. Психология сказки. Режим доступа: <http://syntone.ru/book/psihologiya-skazki/>

КРИЗОВА ПСИХОЛОГІЯ

Укладач: **Тавровецька Н.І.**, кандидат психологічних наук, доцент

Предметом вивчення освітньої компоненти є актуальний, сучасний стан життєвої та кризової проблематики у психологічних дослідженнях. У сучасному суспільстві відбуваються процеси кардинальних змін та динамічних перетворень, до яких особистість не завжди встигає адаптуватися, які створюють чимало труднощів та перешкод на шляху досягнення особистістю поставленої мети. Основними завданнями курсу є вивчення різних наукових підходів, сутність поняття «криза», «життєва криза», її стадії, класифікації та типи. Аналізуючи запити сьогодення від практичних психологів, вивчення кризової психології – є обов'язкова освітня компонента у процесі професійної підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за ОП «Психологія» спеціальності 053 Психологія.

Міждисциплінарні зв'язки: опанування навчальної дисципліни/освітньої компоненти кризова психологія ґрунтується на програмних результатах освітніх компонент першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальність 053 Психологія, а саме: загальна психологія (пізнавальні процеси, емоційно-вольові процеси, психологічний зміст діяльності, спілкування особистості, індивідуальні особливості особистості); вікова психологія (закономірності розвитку людини в онто- та філогенезі, вікова періодизація); психологічне консультування та психотерапія (теоретичні та практичні підходи у психологічному консультуванні та терапії).

Мета та завдання навчальної дисципліни/освітньої компоненти

Мета: формування у здобувачів наукових знань про природу, сутність та специфіку життєвої кризи особистості; визначення чинників та особливостей прояву кризових станів людини; основні напрямки психологічної допомоги у кризових ситуаціях; специфіка роботи психолога з кризою у різних сферах життєдіяльності.

Завдання курсу.

1. Формування знань щодо загального розуміння кризових станів, ситуації та події. Володіти науковою термінологією.
2. Ознайомлення здобувачів з механізмами розвитку та трансформації психіки людини в умовах кризи.
3. Формувати обізнаність у діагностичній та консультативній практиці.
4. Підвищення результативності у засвоєнні знань і вмінь щодо професійної діяльності.

Компетентності та програмні результати навчання

Загальні компетентності (ЗК) :	Фахові компетентності (ФК):	Програмні результати навчання (ПРН):
ІК.1. ЗК 1. ЗК 2. ЗК 3. ЗК 4. ЗК 5. ЗК8. ЗК9.	ФК 2. ФК 3. ФК 4. ФК 6. ФК 8. ФК 10. ФК 11.	ПРН 1. ПРН 2.

На вивчення освітньої компоненти відводиться **120** годин **4** кредити ЄКТС.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни/освітньої компоненти**Змістовий модуль 1.****Життєві кризи: загальний підхід. Кризи особистісного розвитку.****Тема 1. Кризова психологія у системі психологічних знань.**

Загальне тлумачення поняття «криза» в психології. Психологічне розуміння понять «кризова ситуація», «картина світу», «криза». Різноманітні підходи та класифікації авторів у розумінні життєвих криз. Об'єктивні та суб'єктивні умови виникнення життєвих криз. Особливості впливу кризового стану суспільства на особистість.

Тема 2. Феноменологічний аналіз категоріального апарату кризової психології. Критична ситуація, її визначення та ознаки. Характеристики та види кризової події. Психічна травма. Життєві кризи та зміст життя.

Тема 3. Травматизація особистості. Фактори та форми психологічної травми. Повсякденна психологічна травматизація особистості. Стресові фактори та їх вплив на життя особистості. Види, стадії та механізми стресу. Індивідуальні реакції на стрес фактори. «Біографічний стрес». Конструктивні техніки життя та можливості контролю у кризових ситуаціях.

Тема 4. Вікові кризи особистості. Періодизація та специфіка класифікацій вікових криз. Криза народження. Кризи дитячого та підліткового віку. Криза середнього віку. Криза похилого віку.

Тема 5. Криза ідентичності особистості. Психологія гомосексуалізму.

Феномен ідентичності: основні підходи до вивчення. Зміст, структура і класифікація ідентичності особистості. Статуси ідентичності (за Дж. Марсія). Усвідомлена і неусвідомлена ідентичність. Види ідентичності (за Е. Гофманом). Діагностичні критерії оцінки ідентичності. Кризи ідентичності. Поняття конструктивної та деструктивної кризи ідентичності. Психологія гомосексуалізму. Гендерні стереотипи. Усвідомлення власної гомосексуальності як криза ідентичності.

Змістовий модуль 2.

Кризи, викликані зовнішніми та внутрішніми чинниками

Тема 6. Термінальний період у житті людини. Втрата як чинник психологічної кризи. Поняття «термінальності» в психології. Термінальний період у житті людини. Динаміка переживання термінальних станів у різних вікових категорій. Специфіка життєвої кризи в період термінальних захворювань.

Тема 7. Психологія війни та тероризму: кризи сучасності.

Психологія війни та психологія тероризму: визначення понять. Психологія природних катастроф та їх вплив на життя людини та кризові стани. Посттравматична стресова реакція. Психологічні проблеми учасників бойових дій. Психологія паніки та натовпу: вплив на психіку.

Тема 8. Кризи професійної діяльності особистості.

Кризи професійної діяльності особистості. Професійне вигорання та емоційне вигорання. Успіх як криза. Психологія безробіття.

Тема 9. Життєва криза і самогубство людини. Віктимність особистості.

Суїцид як складний психологічний феномен у різних теоріях психології особистості. Суїцид та особистість: виникнення взаємовідносин. Визначення поняття віктимність. Поняття жертви злочину. Віктимні внутрішньо особистісні конфлікти, схильність до віктимності. Психологічні наслідки віктимізації особистості.

Форма підсумкового контролю успішності навчання екзамен.

Засоби діагностики успішності навчання:

Система визначення успішності здобувача включає різновиди: поточний, модульний, підсумковий модульний (до якого включені питання винесені на самостійне опрацювання) та семестровий (академічний) контроль. Контроль успішності здійснюється з використанням методів і засобів, що визначені в ХДУ. Академічні успіхи здобувача оцінюються за шкалою, яка застосована в ХДУ з обов'язковим переведенням оцінок до національної шкали та шкали ECTS.

Підсумкова оцінка з освітньої компоненти виставляється як загальний підсумок з усіх форм освітньої активності передбаченої у силабусі ОК.

Рекомендована література

Основна література:

1. Байер О. О. Життєві кризи особистості : навчальний посібник. Д. : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2010. 244 с.
2. Життєві кризи особистості. – Діти і молодь у кризовому суспільстві : технологія допомоги і підтримки : метод. рекомендації / упорядник М. Твардовська. К. : ІЗМН, 1998. 278 с.
3. Життєві кризи особистості : наук. метод. посіб. : у 2 ч. / Ін-т змісту і методів навчання; В. М. Доній, Г. М. Несек, Л. В. Сохань та ін. К. : ІЗМН 1998. Ч. 1 : Психологія життєвих криз особистості. 356 с.
4. Китаев-Смык Л. А. Психология стресса. М. : Наука, 1983. 368 с.
5. Козлов В. В. Работа с кризисной личностью. М. : Изд. Института психотерапии, 2003. 301 с.
6. Крукович Е. И. Кризисное вмешательство. Минск : ЕГУ, 2003. 91 с.

7. Малкина-Пых И. Г. Возрастные кризисы взрослости : Справочник практического психолога. М. : ЭКСМО, 2005. 416 с.
8. Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій: психологічна теорія і практика : монографія / за ред. С. Д. Максименка, С. Б. Кузікової, В. Л. Зливкова. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. 540 с.
9. Психологія життєвої кризи / Відп. ред. Титаренко Т. М. К. : Агропромвидав України, 1998. 348 с.
10. Психологія життєтворення особистості в сучасному світі : монографія / Ю. Д. Гундертайло, В. О. Климчук, О. Я. Кляпецьта ін. ; за ред. Т. М. Титаренко ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. К. : Міленіум, 2016. 320 с.
11. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості у межах і за межами буденності. К. : Либідь, 2003. 176 с.
12. Титаренко Т. М. Життєстійкість особистості: Соціальна необхідність та безпека. К., 2009. 76 с.
13. Титаренко Т. М. Кризове психологічне консультування. К. : Главник, 2004. 96 с.
14. Черезова І.О. Психологія життєвих криз особистості : навчальний посібник для здобувачів вищої освіти вищих навчальних закладів. Бердянськ, БДПУ, 2016. 193 с.

Допоміжна література:

15. Варбан Є. О. Життєва криза: поняття, концепції та прояви. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*. Вип. 10. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. С. 120–133.
16. Варбан Є. О. Стратегії і прийоми психологічного подолання життєвих криз особистості. *Практична психологія та соціальна робота*. 1998. № 8. С. 7–9; № 9. С. 12–14.
17. Василюк Ф. Е. Психологія переживання. Аналіз преодолення критических ситуацій. М. : Изд-во МГУ, 1984. 200 с.
18. Гошовський Я. Ресоціалізація депривованої особистості : монографія. Дрогобич : Коло, 2008. 480 с.
19. Довгань О. Специфіка кризи особистості в юнацькому віці. *Психологія і суспільство*. 2004. № 2. С. 144–150.
20. Жедунова Л. Г. Личностный кризис и образ мира (субъективная реальность кризиса) : монографія. Ярославль : Изд-во ЯГПУ, 2009. 135 с.
21. Особистісні кризи студентського віку : Зб. наук. статей / За ред. Т. М. Титаренко. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. 110 с.
22. Поліщук В. Вікові кризи у психічному розвитку особистості. *Психологія*. Збірник наукових праць НПУ імені М. П. Драгоманова. Випуск 1 (8), 2000. С. 126–130.

Інформаційні ресурси:

23. Архів-репозитарій Херсонського державного університету / eKhSUIR – Electronic Kherson State University Institutional Repository : Режим доступу <http://ekhsuir.kspu.edu/>
24. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГІЇ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Укладач: **Блинова О.Є.**, доктор психологічних наук, професор

Програма вивчення навчальної дисципліни/освітньої компоненти «**Методика викладання психології у закладі вищої освіти**» складена відповідно до освітньої програми Психологія підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня спеціальності 053 Психологія.

Предметом вивчення навчальної дисципліни/освітньої компоненти є наукові, психологічні та методичні засади викладання психології у закладах вищої освіти.

Міждисциплінарні зв'язки: загальна психологія, вікова психологія, педагогічна психологія, диференціальна психологія, соціальна психологія, патопсихологія, математичні методи обробки даних в психології.

Мета та завдання навчальної дисципліни/освітньої компоненти :

Мета: забезпечити методичну підготовку психолога-магістра як майбутнього викладача, сформувані у нього необхідні знання про специфічні особливості навчальної дисципліни/освітньої компоненти як об'єкта професійної діяльності й озброїти інструментарієм організації ефективного навчання психології.

Завдання:

1. Ознайомлення здобувачів з сучасними підходами до аналізу процесу навчання, з основними методами викладання психології, побудови і аналізу навчального заняття;
2. Навчити здобувачів аналізувати та оцінювати знання та учбову діяльність студента, визначати мотиви навчання, враховувати вікові та індивідуальні особливості здобувачів при організації освітнього процесу;
3. Формування навичок і вмінь розробки і проведення різних видів навчальних занять з психології.

Компетентності та програмні результати навчання

Вивчення освітньої компоненти «Методика викладання психології у закладі вищої освіти» спрямовано на формування таких **компетентностей та програмних результатів навчання (ПРН):**

Загальні компетентності (ЗК):	Фахові компетентності (ФК):	Програмні результати навчання (ПРН):
ЗК 6.	ФК 5.	ПРН 4.
ЗК 7.	ФК 6.	ПРН 6.
ЗК 9.	ФК 9.	

Знання, засвоєні в межах зазначеної освітньої компоненти, будуть використані при написанні науково-дослідних та кваліфікаційних робіт, для розширення власного та професійного світогляду.

На вивчення освітньої компоненти відводиться 105 годин 3,5 кредити ЄКТС.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни/освітньої компоненти

Програма навчальної дисципліни/освітньої компоненти складається з таких змістових модулів:

1. Загальні питання методики викладання психології
2. Теоретичні передумови та методичні основи викладання психології у вищому навчальному закладі

Змістовий модуль 1.

Загальні питання методики викладання психології

Тема 1. Методичні проблеми викладання психології у вищій школі.

Роль і значення психології у розвитку сучасного суспільства. Типи закладів освіти, яких викладається психологія як навчальна дисципліна, та специфіка викладання психології. Завдання та функції методики викладання. Особливості предмету психологічної науки.

Психологія як наука та її роль в житті сучасного суспільства. Процеси гуманізації і психологія. Значення психологічної культури фахівця, включеного в діяльність у системі «людина – людина».

Тема 2. Методика викладання психології як галузь психологічної науки. Основні завдання психології у вищій школі на сучасному етапі розвитку освіти в Україні. Аналіз програм із загальної психології для закладів вищої освіти. Історія викладання психології у закладах вищої освіти в різних психологічних школах (порівняльний аналіз). Історія розвитку психологічної науки в закладах вищої освіти.

Сучасна психологічна освіта. Цілі та принципи навчання психології у різних типах закладів освіти: базова психологічна освіта; викладання психології здобувачам інших спеціальностей; післядипломна психологічна освіта; навчання психології у закладах загальної середньої освіти. Цілі викладання психології у різних типах закладів освіти. Принципи навчання психології

Тема 3. Змістова специфіка психологічного знання як предмета вивчення (абстрактність, теоретична насиченість та ін.). Особливості буденних уявлень про психологічні факти. Негативний вплив буденного знання на сприймання наукової психологічної інформації. Типові деформації в засвоєнні наукових психологічних понять. Способи запобігання помилкам у процесі оволодіння психологічними знаннями.

Зміст психологічної освіти. Психологія як наукова та навчальна дисципліна. Галузі психології як науки. Навчальні дисципліни з психології. Основні тенденції розвитку психології у світі та психологічна освіта.

Тема 4. Методологічні принципи пояснення психологічних явищ. Засвоєння знань як процес оволодіння методом продуктивного використання у практичній діяльності. Методологічні принципи структурування психологічного

знання як продуктивної системи. Принцип причинної зумовленості психічних явищ і його значення для розуміння природи психічного факту.

Принцип розвитку психіки в діяльності та його значення для розуміння і пояснення механізмів якісних трансформацій психічних процесів і властивостей особистості.

Принцип єдності діяльності та свідомості як відображення закономірного зв'язку між характером діяльності людини, її складністю, особистісною, суспільною значущістю і рівнем розвитку свідомості суб'єкта. Принцип дії зовнішнього через внутрішнє, об'єктивного через суб'єктивне як засадничий постулат формування адекватних уявлень про психічні акти як переломлені в індивідуальній свідомості суб'єкта впливи зовнішнього середовища.

Значення дотримання методологічних вимог при поясненні психологічного матеріалу для формування глибоких, придатних для практичного застосування знань.

Змістовий модуль 2.

Теоретичні передумови та методичні основи викладання психології у закладі вищої освіти

Тема 5. Організація планування та програмування освітнього процесу у вищій школі. Державний стандарт вищої освіти з психології. Навчальний план спеціальності. Робочі плани та розклад занять. План навчальної дисципліни/освітньої компоненти. Робоча програма та силабус навчальної дисципліни/освітньої компоненти.

Цілі та завдання викладання загальних та спеціальних навчальних дисциплін з психології здобувачам закладів вищої освіти. Концептуальні підстави викладання психології у закладах вищої освіти.

Сучасна педагогічна парадигма. Організаційні форми навчання. Зв'язок педагогіки, дидактики та методики викладання психології. Психолого-педагогічні проблеми викладання у закладах вищої освіти.

Тема 6. Розробка навчальної програми курсу. Основні нормативні документи, що регламентують освітній процес у закладі вищої освіти. Навчальний план підготовки фахівця. Програма та освітній стандарт по дисципліні. Навчально-методичний комплекс навчальної дисципліни/освітньої компоненти. Програма як основний методичний документ викладання навчальної дисципліни/освітньої компоненти. Основні вимоги до розробки навчальної програми. Концепція та структура курсу. Чинники, що впливають на вибір концепції та тематичного плану програми. Врахування специфіки закладу вищої освіти при розробці програми. Індивідуальний підхід у розробці програми. Структура навчальної програми. Основні розділи, елементи навчальної програми. Цілісність курсу.

Тема 7. Форми організації навчання в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Генезис форм організації навчання у ЗВО. Поняття «форма організації навчання». Історичний аспект розвитку форм організації навчання. Індивідуальна, групова та фронтальна форми організації навчання.

Методика підготовки та проведення лекції Основні функції лекції: інформаційна, орієнтуюча, пояснююча, переконуюча, захоплююча. Читання лекції як особлива дидактична діяльність. Пізнавальні компоненти лекції: факти, аналіз фактичного матеріалу, форми систематизації фактичного матеріалу. Роль практики як засобу ілюстрації теоретичних положень у лекції та різноманітність їх видів. Види лекцій: інформаційна, проблемна. Різні стилі читання лекції. Завдання, що вводяться наукових понять. Приймання розкриття змісту понять. Цілісність і структурність лекції. Методи викладу змісту лекції: логічний, описовий (фактичний), історичний, генетичний. Особистість лектора і її вплив на якість лекції.

Тема 8. Методика підготовки та проведення семінарських і практичних занять.

Значення семінарських занять у процесі професійного навчання. Типи семінарів і їх зміст. Загальні та спеціальні завдання. Форми й організація семінарів. Методи та засоби навчання, що застосовуються при проведенні семінарського заняття. Різні форми проведення семінарів. Дискусія як вид семінарського заняття, особливості її підготовки та перевірки. Роль оволодіння теоретичними знаннями для практичної діяльності керівника. Підготовка здобувачів вищої освіти до проведення семінарів. Методика підготовки та проведення семінарського заняття. Критерії оцінки семінарського заняття. Мета і завдання практичних занять. Форми й методи підготовки та проведення практичних занять. Зв'язок змісту практичних занять із майбутньою професією здобувачів вищої освіти і способи його забезпечення. Розв'язування навчальних завдань як ефективний метод осмислення теоретичних знань.

Тема 9. Лабораторні заняття, їх відмінність від практичних і семінарських занять. Мета і завдання лабораторних занять, їх специфіка й особливості підготовки до них. Характеристика лабораторних робіт, практикумів і практики: їх цілі, функції, структура, організація. Методи й засоби навчання при проведенні практикумів. Робота над рефератом, курсове проектування, дипломне проектування, вимоги, структура й етапи роботи.

Тема 10. Організація самостійної роботи здобувачів вищої освіти (СРС). Поняття й види самостійної роботи здобувачів. Основні напрямки організації самостійної роботи. Роль самостійної роботи при засвоєнні наукових знань. Організаційні форми самостійної роботи здобувачів. Традиційна та аудиторна самостійна робота здобувачів під керівництвом викладача. Завдання самостійної роботи здобувачів вищої освіти. Умови, що забезпечують успішне виконання самостійної роботи здобувачів вищої освіти. Уміння здобувачів самостійно працювати з нормативно-правовими актами й спеціальною літературою по керуванню. Рівні самостійної роботи здобувачів.

Прийоми індивідуалізації й активізації самостійної роботи здобувачів. Шляхи подальшого вдосконалювання самостійної роботи здобувачів. Керівництво викладачем самостійною роботою здобувачів.

Тема 11. Контроль, оцінка та облік успішності знань здобувачів. Основні функції, види й форми контролю. Методи педагогічного контролю. Тестування як різновид контролю. Самоконтроль успішності навчання здобувачів. Форми організації контрольних заходів. Особливості та критерії контролю якості засвоєння знань здобувачів. Сутність, переваги та недоліки традиційного та рейтингового контролю. Поняття накопичувальної системи оцінювання. Тестування. Статистичні вимоги до побудови тестів: валідність, репрезентативність, надійність. Вимоги до завдань у тестовій формі. Форми тестових завдань. Методика розробки тестів. Поточна та підсумкова атестація здобувачів.

Тема 12. Сучасні технології навчання в системі вищої освіти. Сутність і принципи проектування сучасних технологій навчання у вищій школі. Діагностична постановка цілей освіти: знання, розуміння, аналіз, синтез, оцінювання. Проблемне навчання: сутність та цілі. Предметно-змістовні характеристики, форми та засоби проблемного навчання. Інноваційне навчання та евристичні методи навчання. Евристичні прийоми й методи інноваційного навчання. Ігрові форми й методи навчання. Ігрові моменти у викладанні: їх дидактична цінність. Гра як засіб оволодіння фундаментальним теоретичними знаннями.

Тема 13. Комунікативна компетентність викладача як суб'єкта педагогічного спілкування у вищій школі. Комунікація між учасниками освітнього процесу у вищій школі. Комунікативні бар'єри. Побудова публічного виступу.

Психологічний вплив як мета та зміст педагогічного спілкування. Соціальна перцепція у взаємодії викладача та студента, її механізми. Каузальна атрибуція як механізм соціального сприймання. Соціальні стереотипи у взаємодії між учасниками освітнього процесу у вищій школі. Основні засоби психологічного впливу у педагогічному спілкуванні.

Тема 14. Професійна підготовка та діяльність викладача психології.

Критерії професійної кваліфікації науково-педагогічних працівників вищої школи. Функції викладача психології та його рольові позиції. Знання, здібності та особистісні якості викладача психології.

Форма підсумкового контролю успішності навчання екзамен

Засоби діагностики успішності навчання: підсумкова оцінка з навчальної дисципліни/освітньої компоненти виставляється за накопичувальною системою як загальний підсумок з наступних форм роботи:

- екзамен (проводиться у тестовій або письмовій формі), відповідно до діючих норм Положення про освітній процес у ХДУ;
- аудиторна робота за семестр (підсумкова оцінка усіх форм роботи студента протягом семестру);

– самостійна робота за семестр (проводиться в усній, тестовій або письмовій формі), відповідно до діючих норм Положення про організацію самостійної роботи здобувачів вищої освіти ХДУ;

З метою формування професійних компетенцій впроваджено інноваційні методи навчання, що забезпечують комплексне оновлення традиційного освітнього процесу.

Педагогічний контроль здійснюється з дотриманням вимог системності, всебічності, об'єктивності, індивідуального підходу. Використовуються такі методи контролю як: усне опитування, письмові роботи, тестування.

Рекомендована література

Основна література:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#n10>.
3. Постанова КМУ від 23.11.2011 № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікації» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>. Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 509 від 12.06.2019; № 519 від 25.06.2020}
4. Булгакова Н.Б., Рахманов В.О. Методика викладання у вищій школі: навч. посібник. Київ: НАУ, 2012. 204 с.
5. Власова О. І. Методика викладання психології: підручник. К.: Геопринт, 2011. 340 с.
6. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: практикум: Навч. посіб. для здобувачів вищої освіти ВНЗ. К.: Слово, 2013. 447 с.
7. Жуков С. М., Самойлов В. В. Викладання психологічних дисциплін у сучасних навчальних закладах : навч. посіб. Артемівськ : ДонУЕП, 2015. 435 с.
8. Козлова Г.М. Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник. Одеса: ОНЕУ, 2014. 200 с. Режим доступу : <http://docplayer.net/62907633-Kozlova-g-m-metodika-vikladannya-u-vishchiy-shkoli.html>
9. Методика викладання психології у вищій школі: курс лекцій для здобувачів вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» ОС «Магістр» / укладачі Щербан Т.Д., Алмаші С.І. Мукачево : МДУ, 2017. 53с.
10. Методика викладання психології у вищій школі: навч. посіб. / Ю. Ю. Бойко-Бузиль, С. Л. Горбенко та ін. Київ: Атіка, 2012. 272 с.
11. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи : підручник. [5-е вид., стер.]. К. : Каравела, 2017. 360 с.
12. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи: практикум : навч. посіб. К. : Каравела, 2008. 336 с.
13. Прищак М. Д., Залюбовська О. Б. Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі: курс лекцій. Вінниця : ВНТУ, 2019. 150 с.
14. Психологія та методика викладання фахових навчальних дисциплін у вищій школі : Комплекс навчально-методичного забезпечення для підготовки магістрів усіх спеціальностей / Укл.: О.В. Винославська. К.: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2016. 73 с.
15. Радчук Г.К. Аксіопсихологія вищої школи, Тернопіль, ТНПУ імені В.Гнатюка, 2014. 380 с.
16. Barnett L, Madison G (Eds) Existential therapy: Legacy, vibrancy, and dialogue. New York: Routledge, 2012, pp. 159-170.
17. Halonen J. S. (Chair). Undergraduate Psychology Major Learning Goals and Outcomes. National Learning Goals and Outcomes Task Force Report. Washington, D.C.: American Psychological Association, 2010. 224 p.

18. Kasachkoff, Tziporah. Teaching Philosophy : Theoretical Reflections and Practical Suggestions. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield Publishers, 2004. 281 p.
19. Freedom to learn for the 21st century (education as if people mattered) by Billy M. Dasein. School of Education University of Birmingham May 2018. 314 p.
20. Nilson L. B. Teaching at its best. A research-based resource for college instructors. 3rd ed. Jossey Bess, San-Francisco, 2014.

Допоміжна література:

21. Бадмаев Б.Ц. Методика преподавания психологи: Учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. 304 с.
22. Байер О. О. Методика викладання психології: навч. посіб. Д.: ДНУ, 2016. 28 с.
23. Булах І.С., Долинська Л.В. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і здобувачів вищої освіти : Навчально-методичний посібник. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2002. 114с.
24. Гронлунд Н.Е. Оцінювання студентської успішності. Практичний посібник. К.: Навчально-методичний центр «Консорціуміз удосконалення менеджмент-освіти в Україні». 2005. 312 с.
25. Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для ВУЗов по пед. и психол. направлениям и специальностям. 3-е изд., пересмотр. М. : МПСИ, 2010. 447 с.
26. Карандашев В.Н. Методика преподавания психологии: Учебное пособие. СПб. : Питер, 2006. 250 с.
27. Ляудис В.Я. Методика преподавания психологии. 5-е изд. СПб.: Лидер, 2007. 192 с.
28. П'ятницька-Позднякова І.С. Основи наукових досліджень у вищій школі: Навч. посібник. К., 2003. 116 с.
29. Пономаренко Л.П., Белоусова Р.В. Основы психологии для старшеклассников: Пособие для педагога: В 2 ч. М.: ВЛАДОС, 2001.
30. Практикум по психологии профессиональной деятельности и менеджмента: Учебное пособие / Под ред. Г.С. Никифорова, М.А. Дмитриевой, В.М. Снеткова. 2-е изд. СПб. : Изд-во СПбГУ, 2001. 240 с.
31. Практическая психология образования: Учебник для студентов высших и средних учебных заведений / Под ред. И.В. Дубровиной. М.: Сфера, 2000. 528 с.

Інформаційні ресурси:

32. Закон України «Про вищу освіту». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/law/2235/>
33. Сайт журналу «Психологічний часопис» <http://ua.appsyjournal.com/>
34. Сайт Інституту соціальної та політичної психології НАПН України. Режим доступу: <http://ispp.org.ua/biblioteka.htm>
35. Херсонська віртуальна бібліотека ХДУ. Режим доступу: <http://dls.ksu.kherson.ua/dls/Library/Catalog.aspx>
36. Пометун О.І. Запровадження компетентнісного підходу – перспективний напрям розвитку сучасної освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.visnyk.Oiatp.org.ua> .
37. Система дистанційного навчання «Прометей» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.portalus.ru/modules/computers/>
38. Хуторской А. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>
39. Болонський глосарій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bologna.owwz.de/glossar.html>.
40. Сайт журналу «Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки» <http://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj>
41. Сайт журналу «Інсайт: психологічні виміри суспільства» <http://insight.journal.kspu.edu/index.php/insight>

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ

Укладач: **Бабатіна С.І.**, кандидат психологічних наук доцент

Програма вивчення освітньої компоненти «**Методика проведення психологічної експертизи у різних галузях**» складена відповідно до освітньо-професійної програми Психологія підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія.

Предметом вивчення освітньої компоненти є: розгалуженість спрямувань і мішеней експертного включення психолога у процес експертування як особливого аналізу діянь психологом-експертом чи психологом-фахівцем. Системний опис діянь, випадків із залученням психолога який проводить кваліфіковану експертизу та/або надає висновок спеціаліста/експерта.

Міждисциплінарні зв'язки: Змістове наповнення освітньої компоненти «Методика проведення психологічної експертизи в різних галузях», ґрунтується на теоретико-практичній підготовці і засвоєнні фундаментального блоку освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Мета та завдання освітньої компоненти

Мета: сформувати у здобувачів знання з предметної галузі, навчити компетентнісно застосовувати теоретичні і практичні знання на практиці, ураховуючи рівневість і векторність направленості психологічного втручання у різного виду суспільних, адміністративних та освітніх процесах із залученням експертування психолога-практика.

Завдання курсу.

1. Навчити здобувачів інтегрувати і застосовувати знання різних галузей психології, психодіагностики, психокорекції для професійного здійснення основних видів експертної діяльності та написанні висновків спеціаліста.
2. Опрацювати основні предметні види експертизи, опанувати алгоритм ведення експертної діяльності і особливостей написання висновків із юридичними наслідками та на суспільне (реклама, графологічна, контент та ін.) замовлення.
3. Сформувати компетентнісні уміння практичної реалізації засвоєних знань у межах змістового наповнення освітньої компоненти.

Вивчення освітньої компоненти «**Методика проведення психологічної експертизи у різних галузях**» спрямовано на формування таких компетентностей та програмних результатів навчання (ПРН):

Загальні компетентності (ЗК)	Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (ФК)	Програмні результати навчання (ПРН)
ІК 1. ЗК 1. ЗК 2. ЗК 3. ЗК 5. ЗК 6. ЗК 7.	ФК 1. ФК 2. ФК 3. ФК 6. ФК 8.	ПРН 1. ПРН 2. ПРН 3. ПРН 4.

На опанування освітньої компоненти бюджетом часу передбачено **120** години **4,0** кредити ЄКТС.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни/освітньої компоненти

Програма навчальної дисципліни/освітньої компоненти складається з таких змістових модулів:

1. Особливості психолого-педагогічного експертування.
2. Судово-психологічна та комплексна експертизи із залученням психолога.

Змістовий модуль 1.

Особливості психолого-педагогічного експертування.

Тема 1. Поняття про психологічну експертизу як особливий вид діяльності психолога.

Експертна діяльність як важлива складова професійної діяльності психолога. Нормативно-законодавча складова провадження експертної діяльності. Етичні засади втручання психолога. Психолог – спеціаліст і психолог – експерт: спільне і відмінне. Ознаки експертизи як самостійного виду діяльності психолога. Процедура і основні компоненти експертної діяльності. Визначення мішеней і завдань експертизи. Висновок психологічного експертування. Предметні види експертизи із залучення психолога. Етапи робота із запитом.

Тема 2. Психолого-педагогічна експертиза у освітньому середовищі.

Загальні положення експертизи психолого-педагогічних програм. Задачі психолого-педагогічної експертизи. Цілі та функції психолого-педагогічної експертизи. Процедура і основні компоненти експертної діяльності.

Психолого-педагогічна експертиза здібностей та обдарованості. Психологічна оцінка ефективності діяльності вчителя. Психологічна експертиза навчально-дидактичних матеріалів. Психологічна експертиза освітніх проектів.

Тема 3. Організація і зміст діяльності психолога в складі консиліуму та на ПМПК

Психолого-педагогічний консиліум, його задачі та види. Основні етапи роботи психолого-педагогічного консиліуму та їхній зміст. Організація і проведення психолого-педагогічного консиліуму. Види консиліумів. Медико-

психолого-педагогічна комісія і її місце в структурі шкільної психологічної служби. Принципи комплектування навчально-виховних спеціальних установ, показання і протипоказання для напрямку дитини в допоміжну школу і корекційні класи. Основні принципи діяльності спеціалістів ПМПК.

Тема 4. Психолого-педагогічна експертиза готовності дитини до школи.

Психолого-педагогічна експертиза готовності дитини до школи. Шляхи оптимізації навчання обдарованих дітей. Роль психолога і батьків у розвитку здібностей дитини. Огляд програм оцінки готовності дітей до початку навчання у школі. Оцінка готовності до школи як експертна діяльність шкільного психолога. Основні показники готовності до регулярного шкільного навчання.

Змістовий модуль 2.

Судово-психологічна та комплексна експертизи із залученням психолога.

Тема 5. Використання психологічних пізнань у судово-психологічній практиці.

Етапи розвитку й становлення судово-психологічної експертизи. Використання психологічних пізнань у судово-психологічній практиці. Предмет судово-психологічної експертизи, її цілі та завдання. Підстави для призначення судово-психологічної експертизи. Предметні види судово-психологічної експертизи. Правові основи судово-психологічної експертизи. Спеціальні пізнання й межі компетенції судового експерта-психолога. Методологічні основи судово-психологічної експертизи.

Тема 6. Вимоги до проведення судово-психологічної експертизи.

Вимоги до оформлення результатів судово-психологічної експертизи. Відповідальність експерта-психолога за даний ним висновок. Судово-психологічна експертиза здатності правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, і давати про них правильні показання. Експертиза індивідуально-психологічних особливостей обвинувачуваного і їх впливу на його поведінку під час здійснення інкримінованих йому діянь. Експертиза афекту в обвинувачуваного у момент здійснення інкримінованих йому діянь. Можливості судово-психологічної експертизи по справах про події, пов'язані з керуванням технікою. Участь психолога у цивільних судових справах. Судово-психологічна експертиза моральної шкоди. Судово-психологічна експертиза у справах про виховання дітей. Дитячо-батьківське експертування у сімейних правочинах. Психологічні методи судово-психологічної експертизи. Вивчення матеріалів справи. Основні напрямки в процесі вивчення матеріалів справи.

Тема 7. Судово-психологічна експертиза афекту

Основні поняття афективних процесів. Види афектів та їх характеристика. Психічна напруга. Емоційне збудження, що чинить суттєвий вплив на свідомість та поведінку. Фрустрація. Питання, на які дає відповідь судово-психологічна експертиза стосовно екстремальних психічних станів. Психологічні механізми фізіологічного афекту. Оцінка по стадіям афективного процесу. Злочини, скоєні у стані афекту.

Тема 8. Специфіка комплексної гуманітарної експертизи.

Психолого-лінгвістична експертиза. Рівень інтелектуального розвитку. Питання авторства рукописних документів. Психологічна експертиза професійних кадрів. Місце та функції практичного психолога в системі кадрового менеджменту. Сфери діагностики професійно важливих якостей. Методика проведення діагностики в психологічній експертизі професійних кадрів. Побудова адресних рекомендацій замовнику. Графологічна експертиза особистості.

Тема 9. Психолінгвістичні підходи до експертизи текстів.

Психолінгвістичні підходи до експертизи текстів. Вираз сенсів у тексті: форма та зміст. Питання експертизи релігійних текстів. Експертиза інформаційно-психологічного впливу засобів масової інформації. Психологічна експертиза реклами.

Тема 10. Соціальна психологічна експертиза. Експертиза реклами. Експертиза матеріалів зовнішньої агітації. Експертиза ЗМІ. Психологічна експертиза товарів вжитку (експертиза іграшок). Експертиза анімаційного контенту для вікових категорій.

Форма підсумкового контролю успішності навчання диференційований залік.

Засоби діагностики успішності навчання:

Система контролю успішності студента включає наступні різновиди: поточний, модульний, підсумковий модульний (до якого включені питання винесені на самостійне опрацювання) та семестровий (академічний) контроль.

Для реалізації усіх форм діагностики навчальних досягнень здобувачів застосовуються наступні методи:

Методи навчання: лекції, практичні заняття із застосування поточного тестування і проведенням модульних контрольних робіт.

Методи організації та здійснення освітньо-пізнавальної діяльності:

1. За джерелом інформації:

- словесні (лекція – традиційна, інформаційна лекція, відео лекторій, лекція-презентація із застосуванням ІКТ; дискусія, бесіда);
- практичні (практичні вправи, опрацювання наукових досліджень, вирішення ситуативних завдань);
- наочні (демонстрація, спостереження, ілюстрація).

2. За логікою передачі та сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3. За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі, евристичні.

Методи спонукального активізування інтересу до освітньо-пізнавальної активності: пізнавальні дискусії, «мозковий штурм», проблемно-орієнтовна едукція, практично-теоретична колаборація, створення ситуацій пізнавальної новизни.

Підсумкова оцінка з освітньої компоненти виставляється як загальний підсумок з усіх форм освітньої активності передбаченої у силабусі ОК.

Рекомендована література

Основна література:

1. Абдюкова Н.В. Організація та проведення судово-психологічної експертизи. Методичні рекомендації. Івано-Франківськ: Вид-во «Плай» Прикарпатського ун-ту, 2003. 26 с.
2. Ахтирська Н.М. Судово-психологічна експертиза та використання її висновків у кримінальному судочинстві. *Вісник Верховного Суду України*. 2006. No 8. С. 19-23.
3. Боянжу М. Г. Психолого-педагогічна експертиза: метод. посіб. Херсон, 2003. 178 с.
4. Гончарук П.А. Методи психологічної експертизи. Навчально-методичний комплекс для здобувачів вищої освіти зі спеціальності 7.03.010201 «Психологія». К.: КНУ, 2013. 25 с.
5. Леонтьев Д. А. Комплексная гуманитарная экспертиза. М.: Смысл, 2008. 135 с.
6. Методологія експертного оцінювання: конспект лекцій . В. П. Новосад, Р. Г. Селіверстов. К.: НАДУ, 2008. 48 с.
7. Положення про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується у закладах освіти Міністерства освіти та науки України. Наказ №330 МОН України від 20.04 2001р.
8. Закон України про судову експертизу. Документ 4038-ХІІ, чинний, поточна редакція. Редакція від 01.01.2021, підстава- 1082-ІХ. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
9. Наказ «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень. Документ z0705-98, поточна редакція. Редакція від 20.08.2021, підстава - z1051-21. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>
10. Черезова І.О. Психологічна експертиза: навчальний посібник [для здобувачів вищої освіти вищих навчальних закладів]. Бердянськ: БДПУ, 2018. 262 с.
11. Швалб Ю.М. Принципи та моделі психологічної експертизи. Практична психологія та соціальна робота. 2009. No8. С.26-28; 2010. No1. С. 22-25.

Допоміжна література:

12. Бедь В.В. Юридична психологія . Навчальний посібник. К., 2002. 120 с.
13. Гупаловська В.А. Психологія реклами: навчальний посібник. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. 384с.
14. Марчак В.Я. Використання спеціальних психологічних знань у досудовому слідстві. Чернівці: Рута, 2005. 152 с.
15. Нагаев В. В. Основы судебно-психологической экспертизы: учеб. пособ. для вузов. М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2000. 333 с.
16. Панок В., Титаренко Т., Чепелева Н. Основы практичної психології. Підручник. 3-тє вид., стереотип. К.: Либідь, 2006. 147 с..
17. Пасніченко В.В. Судово-психологічна експертиза: Навчальний посібник. Чернівці: Книги – XXI, 2011. 136 с.
18. Первомайский В.Б., Канищев А.В. Комплексная судебная психолого-психиатрическая экспертиза: заблуждения и реальность. *Архів психіатрії*. 2006. Т. 12. No 1-4. С. 175–179.
19. Прикладна психологія : навчальний посібник. В.М.Павленко, І.В.Кряж, О.Л.Луценко та ін.; за ред. В.Н.Павленко. Х.: ХНУ ім. В.Н.Каразіна, 2015. 532с.
20. Психодіагностика. Навчальний посібник для здобувачів вищої освіти соціологів уклад. Ю.В.Кушнір. Донецьк: КиЦ, 2012. 346с.
21. Савчин М.В. Педагогічна психологія: Навч.посіб. К.: Академвидав, 2007. 424с. (Альма-матер).

22. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: Навч.посіб. К.: ВЦ «Академія», 2021. 376 с.(Альма-матер).
23. Савченко О.В. Експериментальна психологія : методичні рекомендації щодо проведення практичних робіт. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2012. 212 с.
24. Соціально-психологічні технології розвитку особистості: монографія. О.Є.Блинова, С.І.Бабатіна, Т.М.Білик, Н.О.Гусейнова та ін. відп.ред. Блинова О.Є. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. 200с.
25. Тараненко В. Почерк, портрет, характер. Скрытая психодиагностика в практическом изложении. К. : Ника-Центр, 2005. 136 с.
26. Татенко В.О. Сучасна психологія: теоретично-методологічні проблеми : навч.посіб. К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. 288с.
27. Фурман А.В. Ідея і зміст професійного методологування : [монографія] Тернопіль; ТНЕУ, 2016. 378с.

Інформаційні ресурси:

28. Архів-репозитарій Херсонського державного університету / eKhSUIR – Electronic Kherson State University Institutional Repository : Режим доступу <http://ekhsuir.kspu.edu/>
29. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. Режим доступу: <http://pj.kherson.ua>
30. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>
31. Смирнова Е.О., Салмина Н.Г., Тиханова И.Г. Психологическая экспертиза игрушки *Психологическая наука и образование.* №3 2008. Режим доступа: <http://studydoc.ru/doc/2413326/psihologicheskaya-e-kspertiza-igrushki>
32. Український Незалежний Інститут Судових Експертиз. Режим доступу: <https://www.unise.com.ua/psihologichna-ekspertiza/>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Укладачі: **Блинова О.Є.**, доктор психологічних наук, професор
Бабатіна С.І., кандидат психологічних наук, доцент

Предметом вивчення навчальної дисципліни/освітньої компоненти є: цілісна система знань про методологію, методи і методику науково-психологічного дослідження, види науково-психологічного дослідження (теоретичне, емпіричне, прикладне), методологічні принципи та етапи його проведення.

Міждисциплінарні зв'язки: загальна психологія, вікова психологія, соціальна психологія, експериментальна психологія, психодіагностика, математичні методи в психології; філософія.

Мета та завдання навчальної дисципліни/освітньої компоненти.

Мета: систематизація та теоретико-методологічне обґрунтування психологічного знання; формування системи теоретичних знань у галузі методологічних та теоретичних основ психології, адекватного представлення теоретичних та практичних основ експериментальної психології, психодіагностики, емпіричних досліджень; підвищення культури наукового мислення, узагальнення, аналізу та синтезу фактів та теоретичних положень психологічної науки; розвиток практичних вмінь організації та проведення психологічного дослідження.

Завдання:

1. Формування наукового підходу до пояснення та здійснення дослідницької діяльності.
2. Формування вмінь побудови логіки наукового дослідження, обробки та інтерпретації отриманих даних.
3. Розвиток здатності застосовувати базові теоретичні знання у наукових емпіричних дослідженнях; розробляти поняттєво-категоріальний апарат науково-психологічного дослідження, узагальнювати та пояснювати наукові факти, будувати концептуальну модель науково-психологічного дослідження.

Компетентності та програмні результати навчання

Вивчення освітньої компоненти «Методологічні та теоретичні проблеми сучасної психології» спрямовано на формування таких **компетентностей та програмних результатів навчання (ПРН):**

Загальні компетентності (ЗК) :	Фахові компетентності (ФК):	Програмні результати навчання (ПРН):
ЗК 6.	ФК 1. ФК 2. ФК 8. ФК 9. ФК 10.	ПРН 1. ПРН 2. ПРН 3. ПРН 10.

Знання, засвоєні в межах зазначеної освітньої компоненти, будуть використані при написанні науково-дослідних та кваліфікаційних робіт, для розширення власного та професійного світогляду.

На вивчення освітньої компоненти відводиться **120** годин **4** кредити ЄКТС.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни/освітньої компоненти

Змістовий модуль 1.

Методологія сучасної психологічної науки

Тема 1. Наука як галузь людської діяльності. Наука та її підстави. Відмітні ознаки науки. Поняття наукових революцій. Типи наукової раціональності. Структура наукового знання. Здоровий глузд і теоретичне знання. Теоретичний і емпіричний рівень наукового знання. Емпіричні та теоретичні об'єкти. Фундаментальне й прикладне наукове знання. Зміна наукових парадигм і теоретичне знання.

Тема 2. Основні проблеми сучасної теоретичної психології. Предмет теоретичної психології. Функції теоретичного знання. Теорія як методологічна підстава наукового дослідження. Типи психологічних теорій. Класична методологія і її роль у розвитку психологічних теорій. Постнекласична методологія й сучасні психологічні теорії. Поняття парадигми та наукової революції (Т. Кун). Характеристика «несистемних» теорій: холізм, елементаризм, еkleктизм, редукціонізм, зовнішній методологізм.

Зміна наукових парадигм і теоретичне значення. Структура методології науки. Функції методологічного знання. Принципи і методи побудови психологічного ідеалізування.

Психофізична проблема. Монізм, дуалізм і плюралізм. Сучасні аспекти психофізичної проблеми. Розвиток нейронаук і психофізіологічна проблема. Континуальність і дискретність психіки: психофізіологічна проблема. Когнітивна психологія і її внесок у рішення психофізіологічної проблеми. Психогностична проблема: сучасний стан.

Тема 3. Методологія психологічного дослідження. Методологічний простір сучасної наукової психології. Визначення методології науки. Рівні методології: категоріальний, філософський, загальнонауковий, конкретнонауковий, методико-технологічний. Функції методології науки. Науковий метод: сутність, структура, застосування. Структура методологічного знання (рівні і підходи). Дескриптивна і нормативна функції методологічного знання. Принципи і методи побудови психологічного дослідження.

Тема 4. Категоріальний лад психології і його розвиток. Поняття про основні категорії та принципи нормативної методології. Принципи наукової психології та їх порівнева характеристика у методологічному просторі: закони і принципи філософсько-психологічного рівня; принципи загальнонауково-психологічного рівня; принципи теоретико-психологічного рівня; принципи

психолого-прикладного рівня; принципи практично-психологічного рівня; принципи онтопсихологічного рівня.

Тема 5. Пояснювальні принципи психології. Науковий принцип як форма зв'язків наукових понять. Принцип детермінізму в психології. Причинність і детермінізм в методології науки. Принцип системності і синергетичний підхід до дослідження психіки. Принцип розвитку й проблеми генетичної психології.

Змістовий модуль 2.

Наукове психологічне дослідження та його структура.

Тема 6. Загальна логіка наукового психологічного дослідження. Етапи наукового пізнання та їх особливості. Класифікація методів психологічного дослідження. Побудова дизайну дослідження. Вибір методу дослідження.

Тема 7. Експериментальний метод у психології. Метод експерименту в психології. Залежні та незалежні змінні. Експериментальні та контрольні умови. Експеримент як соціальна ситуація. Артефакти в експерименті. Ефект плацебо або Хоторна; ефект Пігмаліона (Розенталя); ефект аудиторії; ефект первинності (першого враження). Способи подолання помилок. Організація і проведення експериментального дослідження. Етапи експериментального дослідження.

Тема 8. Емпіричні психологічні дослідження. Психодіагностичні методи в психології. Теоретична та практична психодіагностика. Класифікація психодіагностичних процедур. Основні психометричні вимоги до психодіагностичних методів (репрезентативність, надійність, валідність).

Тема 9. Метод опитування в психології. Побудова загального дизайну опитування. Складання вибірки. Процедури складання імовірнісної, цільової вибірки. Конструювання опитувальників. Надійність і валідність опитувальників. Етичні аспекти проведення опитування. Планування та проведення опитування. Особливості підготовки та проведення інтерв'ю. Особливості підготовки та проведення анкетування. Вимоги до анкет.

Форма підсумкового контролю успішності навчання екзамен.

Засоби діагностики успішності навчання:

Система контролю успішності здобувача вищої освіти включає наступні різновиди: поточний, модульний, підсумковий модульний (до якого включені питання винесені на самостійне опрацювання) та семестровий (академічний) контроль.

Для реалізації усіх форм діагностики навчальних досягнень здобувачів застосовуються наступні методи:

Методи навчання: лекції, практичні заняття із застосування поточного тестування і проведенням модульних контрольних робіт.

Методи організації та здійснення освітньо-пізнавальної діяльності:

За джерелом інформації:

- словесні (лекції: традиційна, інформаційна, відео лекторій, лекція-презентація із застосуванням ІКТ; дискусія, бесіда);

- практичні (практичні вправи, опрацювання наукових досліджень, вирішення ситуативних завдань);

- наочні (демонстрація, спостереження, ілюстрація).

За логікою передачі та сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі, евристичні.

Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації освітньо-пізнавальної активності: пізнавальні дискусії, «мозковий штурм», проблемно-орієнтовна едукація, практично-теоретична колаборація, створення ситуацій пізнавальної новизни.

Підсумкова оцінка з освітньої компоненти виставляється як загальний підсумок з усіх форм освітньої активності передбаченої у силабусі ОК.

Рекомендована література

Основна література:

1. Бабатіна С.І. Методологічні та теоретичні проблеми сучасної психології: навч.-метод. посіб. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 152 с.
2. Адаменко М. І., Бейлін М. В. Основи наукових досліджень. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 188 с.
3. Бочелюк В.Й. Методика та організація наукових досліджень з психології. К. : Центр навчальної літератури, 2018. 356 с.
4. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. 260 с.
5. Власенко Л., Ладанюк А., Кишенько В. Методологія наукових досліджень. К.: Ліра-К, 2018. 352 с.
6. Велітчено Л. К., Подшивалкіна В. І. Методологічні та теоретичні проблеми психології. Програмний конспективний довідник. Одеса: СВД Черкасов, 2009. 278 с.
7. Гуменюк О.Є. Теорія і методологія інноваційно-психологічного клімату загальноосвітнього закладу: монографія. Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. 340 с.
8. Корнилова Т.В. Методологические основы психологии. СПб. : Питер, 2016. 320 с.
9. Корольчук М.С. Методологічні та теоретичні проблеми психології. К.: Ельга, 2008. 336 с.
10. Корольчук М. С., Трофімов Ю. Л., Осьодло В. І. та ін. Методологічні та теоретичні проблеми психології: навч. посіб. для слухачів та студ. вищ. навч. закл. К. : Ніка-Центр, 2008. 336 с.
11. Основи науково-психологічних досліджень : навч.-метод. посіб. / Автори : З. М. Адамська, І. П. Андрійчук, О. М. Воронкевич, Г. К. Радчук, С. В. Чопик, М. М. Шпак / ред. Г. К. Радчук. Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2020. 214 с.
12. Рибалка В. В. Методологічні питання наукової психології (досвід особистісно-центрованої систематизації категоріально-поняттєвого апарату): Навч.-метод. посіб. / АПН України; Інститут педагогіки і психології професійної освіти. К.: Ніка-Центр, 2003. 204 с.
13. Савчин М.В. Методології психології: монографія. К.: Академвидав, 2013. 224 с.
14. Степанов О.М. Методологічні і теоретичні проблеми психології: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. освіти. Тернопіль: ТНПУ, 2007. 74 с.
15. Татенко В.О. Сучасна психологія: теоретико-методологічні проблеми: навч. посіб. К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. 288 с.
16. Титаренко Т. М., Кочубейник О. М., Черемних К. О. Психологічні практики конструювання життя в умовах постмодерної соціальності К.: Міленіум, 2014.

17. Фурман А.В. Ідея і зміст професійного методологування: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 378 с.
18. Фурман А. В. Методологія парадигмальних досліджень: монографія. Київ : Інститут соціальної і політичної психології НАПН України; Тернопіль : ТНЕУ, 2014. 100 с.

Допоміжна література:

19. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень. К. : АБУ, 2002. 480 с.
20. Велитченко Л.К. Педагогічна взаємодія: теоретичні основи психологічного аналізу. Монографія. Одеса: ПНЦ АПН України, 2005. 355 с.
21. Демківський А. В., Безус П. І. Основи методології наукових досліджень : навч. посібн. К. : Акад. муніцип. упр., 2012. 276 с.
22. Єріна А. М. Методологія наукових досліджень. К. : Центр навч. л-ри, 2004. 212 с.
23. Клименюк О. В. Методологія та методи наукового дослідження: навч. посібн. К. : Міленіум, 2005. 186 с.
24. Краус Н. М. Методологія та організація наукових досліджень : навч.-метод. посібн.; Полтав. нац. техн. ун-т ім. Ю. Кондратюка, Полтава : Оріяна, 2012. 180 с.
25. Лакатош І. Методологія наукових дослідницьких програм. *Психологія і суспільство*. 2007. №4. С. 11–29.
26. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. М.: Наука, 1999. 350 с.
27. Людина. Суб'єкт. Вчинок: філософсько-психологічні студії / За ред. В.О.Татенка. К.: Либідь, 2006. 360 с.
28. Методологія наукових досліджень : навч. посібн. / В. П. Волков, М. А. Подригало, О. П. Кравченко та ін. ; Харк. нац. автомоб.-дорож. ун-т та ін. – Луганськ : СХУ, 2009. 351 с.
29. Рибалка В. В. Методологічні питання наукової психології (Досвід особистісно центрованої систематизації категоріально-поняттєвого апарату): Навчально-методичний посібник. К.: Ніка-Центр, 2003. 204 с.
30. Татенко В. О. Суб'єктна парадигма у психології освіти. *Педагогіка і психологія*. 2004. № 2 (43). С. 11– 23.
31. Фішман І. Сповідь нового праксису. *Психологія і суспільство*. 2008. №3. С. 19–27.
32. Фурман А. Категоріогенез як напрям професійного методологування. *Психологія і суспільство*. 2008. №2. С. 53–58.
33. Яценко Т. С. Об'єктивність та об'єктність у глибинно-психологічному пізнанні. *Психологія і суспільство*. 2008. №1. С. 88–92.

Інформаційні ресурси:

34. Архів-репозитарій Херсонського державного університету / eKhSUIR – Electronic Kherson State University Institutional Repository : Режим доступу <http://ekhsuir.kspu.edu/>
35. Методологія науки – Fajr [Електронний ресурс]. Режим доступу : sites.google.com/site/fajrru/Home/scientific
36. Методологія науки [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.inter-pedagogika.ua>
37. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua> .
39. Сайт журналу «Психологічний часопис» <http://ua.appsyjournal.com/> Сайт Інституту соціальної та політичної психології НАПН України. Режим доступу: <http://ispp.org.ua/biblioteka.htm>
39. Сайт журналу: Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj>
40. Сайт журналу: Інсайт: психологічні виміри суспільства <http://insight.journal.kspu.edu/index.php/insight>

НАРАТИВНА ПСИХОЛОГІЯ

Укладач: **Шебанова В.І.**, доктор психологічних наук, професор

Програма вивчення освітньої компоненти «**Наративна психологія**» складена відповідно до освітньо-професійної програми Психологія підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія.

Даний курс посідає важливе місце в системі психологічних наук. *Теоретичне значення* курсу пов'язано з принципами та техніками наративної психології та психотерапії. *Практичне значення курсу* спрямовано на оволодіння сучасними методами психологічної допомоги та підтримки клієнтів різного віку.

Предмет навчальної дисципліни/освітньої компоненти: принципи та техніки наративної психології та психотерапії; особистість у наративному вимірі (індивідуальний досвід особистості, відображений у наративних текстах, породжених у результаті когнітивних та інтерпретаційних процесів). Наративний аналіз звернений на вивчення особистісних та внутрішньоособистісних процесів, за допомогою яких людина осмислює історію власного життя.

Міждисциплінарні зв'язки: загальна психологія (загальні особливості вищих форм мозкової діяльності), психологія особистості (становлення та розвиток особистості), дискурсивна психологія (дискурс як об'єкт наративного аналізу), вікова і педагогічна психологія (дитячі наративи і наративи дорослих), соціальна психологія (особистість в соціумі), психолінгвістика (процеси породження та розуміння текстів, наративний аналіз текстів художньої літератури), психологія творчості (текст як об'єкт наративного аналізу, текстологія, семіотика, різнобічне вивчення текстів, герменевтика (інтерпретація та тлумачення текстів) та ін.

Мета курсу – сформуванню у здобувачів вищої освіти наукові уявлення про основні теоретичні засади, особливості, принципи і техніки наративної психології та психотерапії.

Завдання курсу:

1. Надання студентам науково обґрунтованих знань з наративної психології, що пов'язані з розвитком їх професійної компетентності;
2. Формування засад науково-психологічної культури та професійного мислення у царині проблем сучасної наративної психології;
3. Формування вмінь кваліфікованої психодіагностики, психологічного аналізу та надання психологічної підтримки на засадах сучасної наративної психології та психотерапії;
4. Ознайомлення з методологією застосування діагностичних методів наративної психології.
6. Ознайомлення з методологією та практикою надання психологічної допомоги на засадах сучасної наративної психології та психотерапії.

Компетентності та програмні результати навчання**Програмні компетентності:**

Загальні компетентності (ЗК) :	Фахові компетентності (ФК):	Програмні результати навчання (ПРН):
ІК 1. ЗК 1. ЗК 2. ЗК 3.	ФК 1. ФК 2. ФК 3. ФК 10.	ПРН 2. ПРН 3. ПРН 7. ПРН 6. ПРН 11.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни/освітньої компоненти
«Наративна психологія»**Номер та назва змістових модулів**

Модуль 1. Теоретико-методологічні основи наративної психології.

Модуль 2. Наративні технології психологічної підтримки людей різного віку.

Тема 1. Теоретичні засади наративної психології

Витоки наративної психології. Методологічне обґрунтування необхідності виділення наративної психології у самостійну галузь знань. Методологічні засади наративної психології. Предмет та завдання наративної психології. Наративна психологія як складова психологічної герменевтики. Основні поняття наративної психології: «розуміння», «інтерпретація», «текст» та «досвід».

Наративне дослідження як парадигма якісного підходу. Співвідношення кількісних та якісних методів дослідження. Аналіз наративу: збір даних: емпіричні об'єкти, вимоги до збору якісних даних, інтерв'ю у наративних дослідженнях (структуроване інтерв'ю та наративний автобіографічних опитувальник за Д. МакАдамсом; неструктуроване наративне інтерв'ю за Ф.Шюце).

Характеристика категорій «час життя», «життєвий цикл», «життєвий шлях». Психобіографічний підхід до вивчення життєвого шляху особистості.

Методика «Психологічна автобіографія» Л.Ф.Бурлачук та О.Ю.Коржової. Методика психологічного наративного аналізу кризових/травматичних подій (за В.І. Шебановою). Методика спрямованого ретроспективного аналізу на тему «мої відносини з їжею» (МТРА–їжа, В.І. Шебанової).

Тема 2. Наратив як засіб усвідомлення особистого досвіду

Наратив як модель світу. Наратив як особливий вид дискурсу. Зв'язок мови і мислення у творенні наративів. Квазітексти як наративи життя особистості. Наратив як особлива епістемологічна форма, яка організує специфічні форми емпіричного сприйняття. Загальна характеристика оповідних текстів. Три рівні структури оповідальних текстів. Маркери наративу у тексті. Функції наративу. Типологія текстів-наративів.

Тема 3. Особистісна ідентичність у контексті наративної психології

Наратив як метод вивчення та формування ідентичності. Наративна компетентність особистості. Механізми формування особистої історії на основі метанаративів (базових наративів культури).

Тема 4. Методологічні засади дослідження автонаративів

Історія дослідження само- і світоусвідомлення через наративи та міфи. Методика аналізу смислової структури автонаративів. Загальна характеристика методу оповідання історій у психотерапії. Особливості наративної роботи з клієнтом. Автонаратив як спосіб узагальнення життєвого досвіду. Специфіка дослідження клієнтських автонаративів. Рівні функціонування наративів. Характеристика поняття «сенсу» за В.Франклом. Система цінностей життя у якому є сенс (за В.Франклом). Вчення про свободу волі. Екзистенційний вакуум. Методи допомоги людині у ситуації ноогенного неврозу: психобіографічний дебріфінг; переосмислення, дереклексія, парадоксальна інтенція.

Тема 5. Структурно-смілова організація текстів автонаративів як об'єктивація рівня самоактуалізації особистості

Передумови та умови процесу самоактуалізації особистості. Характерна тематика рефлексивних елементів в автонаративах. Дослідження семантико-лінгвістичних характеристик текстів автонаративів методом контент-аналізу.

Тема 6. Метафора як спосіб символічного вираження внутрішнього досвіду особистості

Наративні практики особистісного зростання: гендерні практики інтерпретації особистого досвіду (Титаренко Т. М.); особливості сприйняття політичних міфо-сюжетів студентською молоддю (Гуцон С. Ю.); особливості футурологічного наративу у жінок, які мають досвід онкологічного захворювання (Березко І. В.); особистісний розвиток молодших школярів та підлітків засобами наративної психології (Шиловська О. М.).

Роль наративу у формуванні особистісної ідентичності. Іпохондричний дискурс сучасності як базова основа викривленої турботи про себе (нав'язливе прагнення зниження ваги). «Турбота про тіло» у дзеркалі іпохондричного дискурсу сучасності.

Особистісний міф як основа формування наративу. Нікнейм як самопрезентація на інтернет-форумі у осіб з проблемами харчової поведінки. Ааватар як самопрезентація на інтернет-форумі у осіб з проблемами харчової поведінки.

Поліфункційність метафори. Функціональне значення метафоричності внутрішньої тілесності.

Тема 7. Можливості застосування методики переосмислення автобіографічного матеріалу в метафоричній формі

Використання метафор у психотерапії. Вплив травматичного тілесного досвіду на суб'єктивну картину життєвого шляху особистості Реконструкція суб'єктивної картини світу як відображення своєрідності егоцентричної спрямованості особистості. Методика внутрішнього зростання «Трансформація

особистісного міфу» (ТОМ). Методика «Органи, що говорять» або «Як врятувати Боса» В.І. Шебанової.

Тема 8. Психолінгвістичні особливості текстів автонаративів у метафоричній формі

Рекомендації дослідження психолінгвістичних особливостей метафоричних текстів: Основні показники аналізу текстів.

Тема 9. Теоретичне підґрунтя використання наративних методів у практичній діяльності психолога

Застосування інструментарію візуально-наративного підходу у психокорекцій та психотерапевтичній роботі. Основні поняття наративного підходу (проблемна або домінуюча історія; альтернативна, бажана або контр-історія; «унікальний епізод», ландшафти мислення). Екстерналізація проблеми у процесі наративної психотерапії. Застосування техніки «складання віршів» у психокорекцій та психотерапевтичній роботі. Застосування метафоричних асоціативних карт психокорекцій та психотерапевтичній роботі.

Тема 10. Наративні технології роботи з дітьми молодшого шкільного віку.

Основні правила для консультанта, який працює з дітьми. Стадії терапії у роботі з дітьми. Основні прийоми наративної психотерапії у роботі з дітьми. Наративні технології роботи з дітьми: Прийом «Письменник», «Розповідь на тему...», групове створення та програвання дітьми казкових ситуацій. Алгоритм роботи над казкою за темою «Дружба», Методики «Мої різноманітні «Я», «Мое життя». Типології наративів дітей причини їх породження.

Тема 11. Робота з дорослими як необхідна умова ефективності роботи з дітьми

Техніки груп допомоги батькам. Прийняття амбівалентності почуттів до дитини. Значення симптомів. Оцінка результатів. Особливості особистісно-орієнтованої наративної психотерапії з батьками. Вправа «Я...», Вправа «Бажання мого Я», Вправа на самоприйняття, Вправа «Про що я до цього часу мовчав», Вправа «Життя без себе», Вправа «Поглянь на своє життя, як на гру», Вправа «Пори року моєї душі», Вправа «Розвиток».

Тема 12. Наративні технології психологічної підтримки людей похилого віку

Груповий тренінг як процедура психологічної підтримки. Психологічне підґрунтя наративних технологій підтримки старих людей Старість і старіння в сучасному соціумі. Групові методики зондування домінуючого наративу старості та відповідні деконструктивні впливи. Психологічний аналіз оповідей старих людей про своє життя. Технологія наративного тренінгу для людей похилого віку. Наратив старої людини у часово-просторових координатах

Форма підсумкового контролю – диференційований залік.

Засоби діагностики успішності навчання:

Методи навчання

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

1) За джерелом інформації:

Словесні: лекція (традиційна, проблемна, лекція-прес-конференція) із застосуванням комп'ютерних інформаційних технологій (PowerPoint – Презентація), семінари, пояснення, розповідь, бесіда.

Наочні: спостереження, ілюстрація, демонстрація.

Семінарські.

2) За логікою передачі і сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3) За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

4) За ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота здобувачів вищої освіти : з книгою; виконання індивідуальних навчальних проектів.

II. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності: методи стимулювання інтересу до навчання: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо).

У процесі оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти застосовуються такі методи:

- **Методи усного контролю:** індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда.

- **Методи письмового контролю:** модульне письмове тестування; звіт, реферат, есе, індивідуальна проблемно-творча робота

- **Методи самоконтролю:** уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Рекомендована література

Основна література:

1. Любімова Ю. А. Сімейний наратив: мереживо особистих історій : моногр. К. : Міленіум, 2015. 194 с.
2. Наративні психотехнології. Авт.кол. Н. В. Чепелева, М. Л. Смільсон, О. М. Шиловська, С. Ю. Гуцол; за заг. ред. Н. В. Чепелевої. К. : Главник, 2007. С. 144. (Серія «Психологічний інструментарій»)
3. Психологія життєтворення особистості в сучасному світі : монографія Авт.кол. Ю. Д. Гундертайло, В. О. Климчук, О. Я. Кляпець та ін. ; за ред. Т. М. Титаренко. К. : Міленіум, 2016. 320 с.
4. Титаренко Т. М., Кочубейник О. М., Черемних К. О. Психологічні практики конструювання життя в умовах постмодерної соціальності : монографія. К. : Міленіум, 2014. 206 с.
5. Чепелева Н. В. Проблеми психологічної герменевтики. К.: Міленіум, 2004. 276 с.
6. Чепелева Н. В. Життєва ситуація особистості. Основи практичної психології: підручник. К.: Либідь, 1999.

7. Чепелева Н. В. Психологические механизмы понимания и интерпретации личного опыта. *Актуальні проблеми психології: психологічна герменевтика*. Т.2. за ред. Н. В. Чепелевої. К., 2002. Вип. 2. С. 3-13.
8. Шебанова В. И. Тренинг нормализации пищевого поведения: Программа психологического сопровождения на пути к свободе от переедания. Практическое руководство. Херсон : ПП Вишемирский В. С., 2014. 394 с.
9. Шебанова В. І. Феноменологія харчової поведінки у континуумі «норма–патологія» : монографія. Херсон : ПП Вишемирський В.С., 2016. 612 с.
10. Шебанова В.І. Наративна психологія : навчально-методичні рекомендації. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2017. 106 с.

Допоміжна література:

11. Березко І. В. Наратив майбутнього як складова автонаративу та його місце у структурі розуміння та інтерпретації власного досвіду особистістю. *Актуальні проблеми психології: психологічна герменевтика*. К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. Т. 2. Вип. 6. С. 90 – 105.
12. Кутна Ю. Б. Дослідження народних казок у світлі теорії наративного дискурсу. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Сер. : Філологія*. 2008. Вип. 1. С. 123-129. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmd_u_2008_1_20.
13. Проблеми психологічної герменевтики. за ред. Н.В.Чепелевої. К.: Міленіум, 2004. 345 с.
14. Розуміння та інтерпретація життєвого досвіду як чинник розвитку особистості: монографія. за ред. Н. В. Чепелевої. Кіровоград: Інекс-ЛТД, 2013. 276 с.
15. Смольсон М.Л. Смысл життя у структурі ментальної моделі світу старої людини. *Актуальні проблеми психології : Психологічна герменевтика*. К.: Міленіум, 2006. Т.2, вип. 4. С. 36-44.
16. Тавровецька Н., Шебанова В. Крос-культурне дослідження вживання обценної лексики у молодіжному середовищі. *Психолінгвістика*, 2020, 28 (1), 239-266.
17. Титаренко Т. М. Наративні практики організації особистісного майбутнього. *Наук. студ. із соц. та політ психол.* : зб. статей АПН України, Ін-т соц. та політ. психології; К. : Міленіум, 2019. Вип. 22 (25). С. 11-18.
18. Чаусова Ю. А. Наративний підхід у дослідженні особливостей сімейних стосунків. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том II. Психологічна герменевтика. Житомир : Житомирський Державний Університет. 2011. Вип. 7. С. 227–234.
19. Шебанова В. И. Техника «сочинение стихов» в психокоррекции пищевого поведения. *Практична психологія та соціальна робота*. 2014. №8. С. 8–17.
20. Шебанова В. І. Методика психологічного наративного аналізу кризових/травматичних подій. Авторське свідоцтво № 75874 від 12.01.2018 К. : Міністерство економічного розвитку і торгівлі.
21. Шебанова В. І. Наративна тренінгова програма особистісного зростання «Мереживо історій власного життя». Авторське свідоцтво № 76619 від 05.02.2018. К. : Міністерство економічного розвитку і торгівлі.
22. Шебанова В. І. Діагностично-психотерапевтична методика «Органи, що говорять...» або «Як врятувати Боса». Авторське свідоцтво № 77158 від 27.02.2018. К. : Міністерство економічного розвитку і торгівлі.
23. Шебанова В. І. Методика психологічного наративного аналізу «Ключ до порозуміння у конфліктних стосунках». Авторське свідоцтво № 77157 від 27.02.2018. К. : Міністерство економічного розвитку і торгівлі.
24. Шебанова В. І. Діагностично-психокорекційна методика «Казка про власне життя». Авторське свідоцтво № 91856 від 28.08.2019 К. : Міністерство економічного розвитку і торгівлі.

25. Шебанова В. І., Іванова В.Д. Комплекс методик «Авторський психодіагностичний комплекс методик дослідження ставлення до сексу та сексуальності» № 106348 від 16.07.2021 К. : Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності»

Інформаційні ресурси:

26. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua>
27. Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України http://ispp.org.ua/bibl_1.htm
28. Херсонський віртуальний університет www.dls.ksu.kh.ua
29. Вікіпедія <http://ru.wikipedia.org/>
30. Психологічна бібліотека Київського Фонду сприяння розвитку психічної культури <http://psylib.kiev.ua>

ПРАКТИКИ КОНСУЛЬТУВАННЯ ТА ПСИХОТЕРАПІЇ В КРИЗОВИХ СТАНАХ

Укладач: **Бабатіна С.І.**, кандидат психологічних наук, доцент

Програма вивчення навчальної дисципліни/освітньої компоненти «**Практики консультування та психотерапії в кризових станах**» складена відповідно до освітньо-професійної програми Психологія підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія.

Предметом вивчення навчальної дисципліни/освітньої компоненти є застосування немедичної психотерапії людей у кризові періоди життя шляхом застосування технологій раціонально-інтуїтивної психотерапії, для усвідомлення піковості особистісних змін та прийнятті життєво важливих рішень.

Міждисциплінарні зв'язки: зміст вибіркової освітньої компоненти є інтеграцією і застосуванням знань вивчення фундаментального блоку освітньої програми та реалізації їх у прикладному блоці наукової психології.

Мета та завдання навчальної дисципліни/освітньої компоненти

Мета: ознайомлення майбутніх психологів практиків із сучасним методом психокорекційного втручання, набуття компетентнісних умінь застосування методу у професійній діяльності з різними віковими категоріями, в індивідуальній та груповій формах практично-консультативної роботи. Раціональне керування життєвим шляхом у складні і біфуркаційні моменти життя. Застосування у консультуванні особистості у кризовому, нестійкому стані методології ТРІП (технології раціонально-інтуїтивної психотерапії).

Завдання курсу:

1. Ознайомлення з основними теоретичними засадами використання ТРІП у консультативному процесі.

2. Теоретико-методологічна основа методології – вивчення підвалин і підходів покладених в основу психотерапевтичного методу.

3. Системний підхід у психотерапії кризових станів (індивідуальний підхід).

Вивчення навчальної дисципліни/освітньої компоненти «**Практики консультування та психотерапії в кризових станах**» спрямовано на формування таких компетентностей та програмних результатів навчання (ПРН):

Загальні компетентності (ЗК) :	Фахові компетентності (ФК):	Програмні результати навчання (ПРН):
ІК 1.	ФК 3.	ПРН 1.
ЗК 1.	ФК 6.	ПРН 5.
ЗК 4.	ФК 8.	ПРН 8.
ЗК 9.	ФК 9.	ПРН 12.
ЗК 11.	ФК 10.	ПРН 13.
	ФК 11.	ПРН 14.
	ФК 12.	ПРН 15.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни/освітньої компоненти

Змістовий модуль 1.

Теоретико-методологічні підвалини застосування теорії і технології раціонально-інтуїтивної психотерапії при консультуванні особистості у кризовому стані.

Тема 1. Поняття та етимологія конструкту «криза» у психології. Нормово вікові кризи. Кризи розвитку. Поняття і види кризи. Зовнішні і внутрішні особистісні кризи. Психосоціальна концепція розвитку Е. Еріксона. Теорії двох факторів у розвитку особистості. Психічна криза та кризовий стан: спільне та відмінне. Модель ТРІП.

Тема 2. Поняття стресу, причини стресу, показники стресу. Поняття стресу, стадія розвитку стресу. Фізіологія стресу, стрес-обмежуючі системи. Гостра і хронічна психічна травма. Емоційне напруження, етапи емоційного стресу. Фізіологічні кореляти виникнення стресових реакцій: тип нервової системи, гормональні особливості, наявність функціональної асиметрії головного мозку. Психологічні кореляти виникнення стресових реакцій: рівень особистої тривоги, рівень локусу контролю, баланс позитивної і негативної мотивації, рівень самооцінки. Поняття стресостійкості, життестійкості. Гостра реакція на стрес, варіанти виходу з цього стану.

Тема 3. Травматичні кризи. Травма як причина кризи. Особливості, умови перебігу і основні причини травматичних криз. Основні характеристики психотравми. Зміст періодів переживань травматичної події: детермінація, вплив, поственція. Особливості травматичної події. Додаткові фактори ризику та їх вплив на механізми психологічного захисту. Психологічна профілактика та способи психологічної допомоги у вирішенні травматичних криз.

Тема 4. Посттравматичний розлад особистості. Психологічні наслідки травми. Екзистенціальний погляд І. Ялома. Посттравматичний розлад особистості. Дисоціативні варіанти ПТСР. Травматична особистість (Черепанова О.). Сновидіння і флеш-беки. Стратегія психокорекції та психотерапії в ПТСР. Усвідомлення травматичного досвіду, інтеграція травмованої частини. Реконструкція системи цінностей, реальне бачення і сприйняття минулої ситуації, позитивні сторони події, формування нової моделі поведінки, соціальна адаптація. Боротьба з провинною, «синдром врятованого, уцілівшого». Сімейна психотерапія осіб з ПТСР, основні принципи. Групова психотерапія хворих на ПТСР, основні принципи, етапи. Соціальна реабілітація осіб, які страждають ПТСР. Шокова травма як варіант ПТСР. Синдром «емоційного вигорання», «вторинної травми». Симптоми відмінності. Психологічна допомога і психологічний супровід.

Тема 5. Клієнт на «порозі».

Типологія клієнтів (немотивований, маніпулятор, шукаючий співчуття, клієнт з ПТСР, з гострою фазою). Вимоги до психолога. Структура і особливості консультативного процесу в стилі ТРІП (аналіз дій клієнта, визначення ознак дій, інтервенції і поведінка психолога).

Тема 6. Терапевтична ціль на результат. Робота з цілепокладанням і образом майбутнього (добре прогнозований результат). Реверсне планування. Раціональне цілепокладання. Опрацювання «Піраміди логічних рівнів Р. Ділтса». Направленість на мотивацію, аналіз модальних операторів «хочу», «можу», «потрібно», «спробую». Тайм-планування і рефлексивне планування.

Змістовий модуль 2.

Техніки і технології в методології раціонально-інтуїтивного консультування особистості в кризових станах.

Тема 7. Особливості консультування. Індивідуальне, парне, сімейне, групове: переваги і недоліки. Групова робота і група як ресурс для особистості. Підтримуюча психотерапія. Терапевтична ситуація (за алгоритмом): супервізія і самоаналіз психолога.

Тема 8. Внутрішній конфлікт як підвалина кризи. Неузгодженість на особистісному рівні (хочу-можу-повинен). Соціокультурна норма і соціальні стереотипи. Переконавання і робота з ними в раціонально-біхевіоральному підході. Інвентаризація особистісних переконань.

Тема 9. Техніки і технології роботи з кризою у консультативному процесі. Техніка «Міст» і її модифікації у роботі з кризовими станами. Трансформація і аналіз опірних частин мосту. Криза як можливість (з МАК). Техніка «Карта моїх криз». Криза як неминучість. Технології для зміни себе. Специфіка особистісних драйвів. Диференційна діагностика кризових станів.

Тема 10. Особистісні кризи втрати і горювання. Сутність і загальна характеристика основних видів криз втрати: втрата близької людини; сімейні кризи і розлучення як втрата сім'ї; захворювання як втрата здоров'я; культова залежність як втрата особистої свободи; тюремна криза; професійної кризи або втрати роботи. Наслідки кризи втрат. Психологічна допомога у вирішенні кризи втрати. Загальна характеристика методів психологічної допомоги при переживанні горя. Завдання психолога в наданні психологічної допомоги і супроводу. Етапи психологічної допомоги. Дуальна модель по роботі з горюванням. Психотехнічні методи досвіду минулого. Груповий тренінг як форма психологічної допомоги при досвіді втрати.

Тема 11. Психологічна допомога жертвам домашнього (сімейного) насильства. Поняття та сутність домашнього насильства як складного виду насильства. Умови та основні причини домашнього насильства. Критичні періоди сім'ї як фактор домашнього насильства. Основні види домашнього насильства: фізичне, сексуальне, психологічне. Фактори підвищеного ризику насильства в подружніх відносинах. Поняття і сутність фізичного насильства в сім'ї. Основні групи причин фізичного насильства. Поняття і сутність сексуального насильства в сім'ї. Основні причини сексуального насильства. Клінічні прояви та психологічні наслідки у жінок, які стали жертвами сексуального насильства. Поняття і сутність психологічного насильства в сім'ї. Форми психологічного насильства над жінками. Основні причини

психологічного насильства. Основні моделі пояснення динаміки розвитку взаємовідносин насильства. Мета, завдання та основні принципи психологічної допомоги жертвам домашнього насильства. Загальні характеристики основних напрямків психологічної роботи з жертвами домашнього насильства: екстрена психологічна допомога, психологічна підтримка. Основні методи психологічної допомоги. Емоційні прояви у жертв домашнього насильства. Етапи психологічної реабілітації жертв насильства. Основні принципи і прийоми групової психотерапії з жінками, які постраждали від домашнього насильства.

На вивчення навчальної дисципліни/освітньої компоненти відводиться 90 годин 3 кредити ЄКТС.

Форма підсумкового контролю успішності навчання диференційований залік.

Засоби діагностики успішності навчання:

Система контролю успішності студента включає наступні різновиди: поточний, модульний, підсумковий модульний (до якого включені питання винесені на самостійне опрацювання) та семестровий (академічний) контроль.

Для реалізації усіх форм діагностики навчальних досягнень здобувачів застосовуються наступні методи:

Методи навчання: лекції, практичні заняття із застосування поточного тестування і проведенням модульних контрольних робіт.

Методи організації та здійснення освітньо-пізнавальної діяльності:

1. За джерелом інформації:

- словесні (лекція – традиційна, інформаційна лекція, відео лекторій, лекція-презентація із застосуванням ІКТ; дискусія, бесіда);
- практичні (практичні вправи, опрацювання наукових досліджень, вирішення ситуативних завдань);
- наочні (демонстрація, спостереження, ілюстрація).

2. За логікою передачі та сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3. За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі, евристичні.

Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації освітньо-пізнавальної активності: пізнавальні дискусії, «мозковий штурм», проблемно-орієнтовна едукація, практично-теоретична колаборація, створення ситуацій пізнавальної новизни.

Підсумкова оцінка з освітньої компоненти виставляється як загальний підсумок з усіх форм освітньої активності передбаченої у силабусі.

Рекомендована література

Основна література:

1. Бондаренко А.Ф. Психологическая помощь: теория и К.: Освіта України, 2007. 332 с.
2. Булах І.С. Психологія життєвих криз особистості : навч. посіб. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. С. 8-35.

3. Булах І.С. Психологія життєвих криз особистості. Курс лекцій : навчальний посібник: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 110 с.
4. Гаврілець І.Г. Психофізіологія людини в екстремальних ситуаціях : навч. посіб. К.: ЗАТ «Віпол», 2006. С. 76-85.
5. Малкіна-Пых И. Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях : справочное издание. М. : ЭКСМЛ, 2008. 928 с.
6. Малкіна-Пых И.Г. Возрастные кризисы : справочник практического психолога. М. : Изд-во Эксмо, 2005. 416 с.
7. Милютіна Е.Л. Разноцветные зеркала: психологические упражнения/ Нежин: ООО «Издательство Аспект-Полиграф», 2011. 265 с.
8. Милютіна Е.Л. Технологии рационально-интуитивной психотерапии. Учебное пособие. К.: ДИА, 2016. 292 с.
9. Осипова А.А. Справочник психолога по работе в кризисных ситуациях. Ростов н/Д : Феникс, 2006. С. 3- 19.
10. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія : навч. посіб. К. : Академвидав, 2005. 360 с.
11. Соціально-психологічна профілактика стресів та стресових розладів учнів та здобувачів вищої освіти : навч. посіб. [за ред. В.Г. Панка, І.І. Цушка]. К.: Ніка-Центр, 2007. 164 с.
12. Соціально-психологічна профілактика стресів та стресових розладів учнів та здобувачів вищої освіти : навч. посіб. [за ред. В.Г. Панка, І.І. Цушка]. К. : Ніка-Центр, 2007. 164 с.
13. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості : у межах і за межами буденності К.: Либідь, 2003. 376 с.
14. Хомуленко Б.В. Любовь, смерть, психотерапия. Монография. Харьков. Издатель: Диска плюс, 2021. 200 с.
15. Черезова І.О. Психологія життєвих криз особистості : навчальний посібник [для здобувачів вищої освіти вищих навчальних закладів]. Бердянськ, БДПУ, 2016. 193 с.
16. Швалб Ю.М., Муханова И.Ф., Возрастная психология : учеб. пособ. Донецк : Норд-Пресс, 2005. 303 с.
17. Шебанова В.І. Практики консультування та терапії в кризових ситуаціях. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2017. 135 с.
18. Шебанова В. І. Психологічна допомога дитині, що зазнала насильства : навчально-методичний посібник. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2017. 212 с.
19. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. Учеб. пособие пер. с англ., А.В. Толстых (общ. ред. и предисловие); 2-е изд. – М.: Флинта и др., 2006. – 341 с.
20. Юнгіанське консультування: кол. моногр./ Ткач Р.М., Сербова О.В., Сингаївська І.В. та ін. за ред. Ткач Р.М. К. :Талком, 2021. 220 с.
21. Яковенко С.І. Соціально-психологічна допомога при надзвичайних ситуаціях та критичних інцидентах. К.: Інститут соціології, 1999. 224 с.
22. Ялом И. Вглядываясь в солнце жизнь без страха смерти [пер. с англ. А.Петренко] М.: Эксмо, 2009. 352 с.

Допоміжна література:

23. Абрамова Г.С. Практическая психология: Учебник для студентов вузов. Изд. 6-е, перераб. и доп. М.: Академический проект, 2001. 480 с.
24. Кириленко Т. С. Проблемність переживання травматичної ситуації. *Вісник Київського університету ім. Т. Шевченка. Соціологія. Психологія. Педагогіка*. К., 1998. Вип. 5. С. 10 – 17.
25. Козлов В.В. Психология кризиса. Монография. М.: Институт консультирования и системных решений, 2014. 528 с.
26. Максименко С.Д., Шевченко Н.Ф. Психологічна допомога тяжким соматично хворим : навч. посіб. К.: Ін-т психології імені Г.С. Костюка; Ніжин : Міланік, 2007. 115 с.

27. Меновщиков В.Ю. Психологическое консультирование. Работа с кризисными и проблемными ситуациями. М.: Смысл, 2013. 191 с.
28. Панок В. Г., Зварич, Я. В., Чаплак, О. М. Психологічне консультування: теорія та практика: навч.-метод. посіб. Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці: Рута, 2011. 272 с.
29. Петров И.Н. Семейные кризисы : правила компромиссов. Ростов н/Д: Феникс, 2000. 189 с.
30. Простакова Т.М. Кризис подросткового возраста. Ростов н/Д : Феникс, 2009. 244 с.
31. Психологія кризових станів: Навчальний посібник / О.Т. Шевченко. К.: Здоров'я, 2005. 120 с.
32. Психологія суїциду: посібник / В.П. Москаленко, Л.Е. Орбан-Лембрик та ін.; В.П. Москалець (ред.). К.: Академвидав, 2004. 287 с
33. Сіротченко Т.А. Кризові стани у дітей та підлітків та особливості виявлення контингенту кризових категорій. *Український медичний альманах*. 2000. Т. 3. № 2. С. 150-151.
34. Солошенко Д.В. Экстренная психологическая помощь. Консультирование. Х.: Изд-во Торсинг, 2001. 192 с.
35. Титаренко Т. М. Испытание кризисом. Одиссея преодоления: моногр. 2-е изд. М.: Когнито-центр, 2010. 303 с.
36. Хомич Г.О. Основи психологічного консультування: навч. посіб. К.: МАУП, 2004. 152 с.
37. Шапарь В.Б. Психология кризисных ситуаций [2-е изд.]. Ростов н/Д : Феникс, 2009. 452 с.
38. Яценко Т.С., Глузман О.В., Калашник І.В. Глибинна психологія: діагностика та корекція тенденції до психологічної смерті. Ялта: РВВ КГУ, 2008. 204 с.

Інформаційні ресурси:

39. Архів-репозитарій Херсонського державного університету. eKhSUIR – Electronic Kherson State University Institutional Repository : Режим доступу <http://ekhsuir.kspu.edu/>
40. Наказ про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0866-15#Text>
41. Порядок застосування методів психологічної і психотерапевтичної допомоги. Режим доступу: https://moz.gov.ua/uploads/2/13725-pro_20190725_1_dod.pdf
42. Психосоціальна допомога в роботі з кризовою особистістю: навчальний посібник / наук. ред. та керівник проблем. групи Л. М. Вольнова. К., 2012. 275 с. Режим доступу: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12349/Volnova_psyhosoc.dopomoga%20u%20krizy.PDF?sequence=1
43. Сайт журналу «Інсайт: психологічні виміри суспільства» <http://insight.journal.kspu.edu/index.php/insight>
44. Сайт журналу «Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки» <http://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj>
45. Функції служби первинного соціально-психологічного консультування. Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/news/20441.html>

ПРАКТИКИ КОНСУЛЬТУВАННЯ ТА ТЕРАПІЇ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

Укладач: **Шебанова В.І.**, доктор психологічних наук, професор

Предметом вивчення навчальної дисципліни/освітньої компоненти є стратегії консультативної й психотерапевтичної роботи в ситуативній та життєвій кризі.

Міждисциплінарні зв'язки: курс «*Практики консультування та терапії в кризових ситуаціях*» тісно пов'язаний з такими фундаментальними і галузевими дисциплінами як загальна психологія, психодіагностика, психологія здоров'я, основи психосоматики, клінічна психологія, вікова психологія, психогігієна, психофізіологія, патопсихологія, основи психотерапії, основи психокорекції, психологія сім'ї, психопрофілактика сімейних криз, психологія травмувальних ситуацій.

Мета курсу: забезпечити професійну компетентність практичних психологів у сфері психології травмувальних ситуацій. Сформуванню у майбутніх фахівців знання про теоретичні основи, провідні техніки та прийоми консультування та терапії в кризових ситуаціях; вміння оцінювати, інтерпретувати, аналізувати інформацію та дані щодо психічного стану людини, що потребує кризового консультування та терапії.

Завдання курсу:

Теоретичні: організація теоретичного та практичного засвоєння дисципліни «*Практики консультування та терапії в кризових ситуаціях*»; засвоєння понятійного апарату дисципліни, ознайомлення здобувачів вищої освіти із широким спектром проблем, методів і вимог, які пред'являються до психолога для вирішення різноманітних завдань у діяльності психолога-практика.

Практичні: навчати здобувачів вищої освіти професійно грамотно проводити психодіагностичну оцінку дітей та дорослих, які пережили кризові ситуації, включаючи підготовку практичного матеріалу для обстеження; складати висновок психологічного обстеження, розробляти на основі оцінки актуального стану обстеженого програму психологічної допомоги. формування у психологів-практиків вмінь і навичок застосування засобів консультування, психотерапії, психокорекції та психологічного супроводу у кризових ситуаціях.

Компетентності та програмні результати навчання

Загальні компетентності (ЗК) :	Фахові компетентності (ФК):	Програмні результати навчання (ПРН):
ІК 1. ЗК 1. ЗК 4.	ФК 1. ФК 4. ФК 5. ФК 8. ФК 10.	ПРН 2. ПРН 3. ПРН 10.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни/освітньої компоненти
«ПРАКТИКИ КОНСУЛЬТУВАННЯ ТА ТЕРАПІЇ
В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ»

Номер та назва змістових модулів

Змістовий модуль № 1. Основи теорії, діагностики, консультування та психотерапії у кризових ситуаціях.

Змістовий модуль № 2. Консультативна робота та терапія при різних видах криз.

Тема 1. Кризове консультування і психотерапія як галузь практичної психології. Предмет та завдання курсу. Система основних понять курсу. Критерії кризового стану. Аналіз понять «криза», «екстремальна ситуація», «подія», «кризова подія», «фрустрація», «стрес», «травматичний стрес». Компоненти кризового стану. Види криз за Г.Хемблі. Види криз за В. Ромеком, В. Конторович, О. Крукович. Підходи до психотерапії кризових станів. Принципи кризового консультування та терапії й фундаментальні психологічні настанови. Принципи кризової інтервенції. Історія виникнення кризового консультування і терапії. Принципи кризової інтервенції.

Організаційна складова консультування (формальні і процесуальні компоненти). Терапевтичний простір та структурна організація процесу психологічного консультування. Встановлення контакту. Активне вислуховування. Скарга. Очікування клієнта. Проблема. Запит. Вербальне і невербальне заохочення. Принципи недирективної терапії К. Роджерса. Техніка рефлексивних відповідей. Техніка емпатійних відповідей.

Методи кризової психотерапії: раціональна психотерапія, когнітивна, гештальт-терапія, гіпноз та трансівні техніки, екзистенціальна терапія, метод прогресивної м'язової релаксації та аутогенного тренування, групова поведінкова терапія. Техніки тілесно-орієнтованої терапії, що застосовуються у роботі з гострими станами (варіації з диханням, «третє крило», «равлик», «сосуд», «метафори підтримки», «ламінарія» «медуза»). Характеристика категорій «час життя», «життєвий цикл», «життєвий шлях». Психобіографічний підхід до вивчення життєвого шляху особистості. Психічна травма. Психологічний зміст переживання. Скорбота як процес переживання. Методика психологічного нарративного аналізу кризових/травматичних подій (Шебанова В. І.). Схема нарративного психотерапевтичного аналізу кризової події (Шебанова В. І.). Діагностично-психокорекційна методика «Антисвіти» (Шебанова В. І.).

Тема 2. Екзистенціальний напрямок у психології та філософії як теоретичне підґрунтя кризового консультування і психотерапії. Основні положення екзистенціальної психології. Погляд на емоції: почуття провини – поняття та модуси. Погляд на людину та становлення людини. Зв'язок буття людини й буття миру. Методи екзистенціальної психології. Екзистенціальний аналіз. Аналіз основних базисних конфліктів, які аналізує екзистенціальна

психологія: смерть, воля, ізоляція, безглуздість. Модуси буття Л.Бісвангер. Поняття трансценденції.

Тема 3. Характеристика екзистенціальних тривог. Загальна характеристика екзистенціальних тривог. Тривога долі й смерті. Тривога провини й осуду. Тривога порожнечі й відсутності змісту. Взаємозв'язок категорій «тривога» і «страх». Механізм виникнення патологічної тривоги

Тема 4. Основи логотерапії. Характеристика поняття «сенсу» за В. Франклом. Система цінностей життя у якому є сенс (за В. Франклом). Вчення про свободу волі. Екзистенціальний вакуум. Логотерапевтична теорія неврозів. Методи допомоги людині у ситуації ноогенного неврозу: психобіографічний дебріфінг; переосмислення, дереклексія, парадоксальна інтенція.

Тема 5. Стрес та травматичний стрес. Концепція стресу Г. Сельє. Поняття травматичного стресу. Діагностичні критерії посттравматичного стресового розладу. Психологічні механізми виникнення посттравматичного стресового розладу. Фактори ризику розвитку ПТСР. Історія створення теорії посттравматичного стресу: внесок Д. Еріксона, Н. Опенгейма, Д. Майерса, А. Кардінера, Е. Крепеліна, З. Фрейда, Е. Ліндермана, М. Горовітца. Етіологія й симптоматика посттравматичного стресу: основні ситуації, які призводять до ПТСР та основні види симптомів ПТСР. Аналіз методів діагностики. Симптоматика наслідків тривалих знущань. Патологічні зміни у взаєминах і в індивідуальності. Повторні ушкодження, які впливають за тривалими знущаннями. Психологічні наслідки тероризму.

Методи консультативної та терапевтичної допомоги при гострому стресі (надання психологічної підтримки, знаття гострої реакції, навчання методам самопомоги).

Аутогенне тренування (АТ). Загальні відомості. Ефективність АТ. Умови виникнення аутогенного стану. Позиції для АТ. Вихід з АТ. Нижча ступінь АТ (стандартні вправи): «Тяжкість». «Тепло». «Серце». «Дихання». «Сонячне сплетення». «Прохлада лоба». Особливості складання фраз-самонастроювання вищої ступені. Прогресивна м'язова релаксація за Е. Джейкобсоном (Jacobson).

Тема 6. Методи діагностики посттравматичного стресового розладу у дітей. Полуструктуроване інтерв'ю для оцінки травматичних переживань дітей (Н.В. Тарабріна. 2001). Батьківська анкета для оцінки травматичних переживань дітей (І. Г. Малкіна-Пих, 2005). Проективні методики оцінювання посттравматичного стресового розладу у дітей.

Тема 7. Методи діагностики посттравматичного стресового розладу у дорослих. Шкала для клінічної діагностики ПТСР (CLINICAL – ADMINISTERED PTSD SCALE – CAPS). Шкала для оцінки впливу травматичної події (IMPACT OF EVENT SCALE-R – IES-R). Міссісіпська шкала для оцінки посттравматичних реакцій (військовий та громадянський варіанти). Опитувальник виразності психопатологічної симптоматики (SYMPTOM CHECK LIST-90-REVISED – SCL-90-R). Опитувальник Бека для оцінки депресії (BECK DEPRESSION INVENTORY – BDI). Шкала дисоціації (DISSOCIATIVE EXPERIENCE SCALE – DES). Опитувальник перитравматичної дисоціації.

Опитувальник травматичного стресу для діагностування психологічних наслідків. Шкала базових переконань (WORLD ASSUMPTION SCALE – WAS). Особистісний профіль кризи (TAPAS, 2003). Особистісна та соціальна ідентичність (УРБАНОВИЧ, 1998, 2001). Проективні методики оцінювання посттравматичного стресового розладу у дорослих.

Тема 8. Методи роботи з особистістю з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР). Принципи корекції та терапії при ПТСР. Методи корекції та терапії ПТСР. Загальні підходи до психотерапії ПТСР. Стратегії терапії за С. М. Єніколаповим. П'ять стадій актуального стану клієнта та цілі терапії на кожній з них (за М. Горовіцем). Основні цілі терапії при перших контактах з клієнтом, який страждає на ПТСР. Основні передумови успішної роботи з клієнтами, що страждають на ПТСР. Три стадії терапевтичної роботи з людьми, які страждають на ПТСР. Типові терапевтичні помилки. Техніки трансформації травматичної пам'яті: пряма оповідь або вільна оповідь та формалізована сповідь. Основні правила терапії ПТСР. Труднощі, які відчуває терапевт при роботі з клієнтами, які страждають на ПТСР. Психотерапевтичні методи при роботі з ПТСР. Основні принципи та методи групової терапії.

Метод десенсибілізації та переробки емоційних травм за допомогою руху очей (ДПРО) – за Ф. Шапіро. Історія виникнення методу. Психофізіологічне обґрунтування методу. Особливості застосування методу. Стандартна процедура ДПРО: оцінювання факторів безпеки клієнта, вивчення історії хвороби та планування психотерапії, підготовка до проведення ДПРО-терапії, визначення предмета (цілі) впливу, десенсибілізація, інсталяція, сканування тіла, завершення, переоцінка. Стратегії, які використовуються при заблокованій переробці. ДПРО у лікуванні психогенних сексуальних дисфункцій.

Метод ослаблення травматичного інценденту Ф. Джерборда (ОТІ). Організаційні особливості методу ОТІ. Техніка та процедура проведення ОТІ.

Метод візуально-кінестетичної дисоціації (ВКД) Р. Бендлера та Дж. Гріндера. Техніка та процедура проведення ВКД.

Психологічна допомога методом психологічного дебріфінгу. Організаційні особливості психологічного дебріфінгу. Процедура проведення психологічного дебріфінгу.

Гештальт-терапія. Основні цілі терапевтичної роботи. Основні механізми порушення циклу-контакту. Розлади, при яких застосовується гештальт-терапія. Основні поняття гештальт-терапії. Основні техніки та методи гештальт-терапії.

Тілесно-орієнтована терапія (ТОТ). Основні цілі терапевтичної роботи. Основні чинники та механізми порушення контакту з тілом. Розлади, при яких застосовується тілесно-орієнтована терапія. Основні поняття тілесно-орієнтованої терапії. Види контактування з тілом клієнта у ТОТ. Основні методи тілесно-орієнтованої терапії.

Когнітивно-поведінкова психотерапія. Основні цілі та методи поведінкової психотерапії. Основні цілі та методи когнітивної терапії.

Символ-драма (метод кататимного переживання образів). Основи методу кататимного переживання образів (КПО). Основна ступінь при роботі с ПТСР.

Розлади, при який застосовується КПО. Розлади, при яких КПО може бути неефективною.

Нейрографіка. Мета, завдання та алгоритм виконання.

Мультимодальна модель подолання стресу та невизначеності BASIC Ph (М. Лаад Mooli Lahad). Основні положення моделі, її мета та завдання. Основні етапи методики.

Тема 9. Психологічне консультування при переживанні втрати (смерті, розлученні, хворобах). Втрата як подія. Втрата близької людини як необоротна значима подія. Втрата як травма. Переживання втрати: загальні характеристики. Стадії та задачі втрати. Вітчизняні та зарубіжні дослідження. Рівні проживання втрати. Концепція проживання втрати як процес змін у внутрішньому світі особистості. Горе втрати як процес: «Як звикнути?», «Що змінилось?», «У чому сенс?». Консультування клієнта, який пережив втрату. Психологічна допомога при переживанні втрати. Слова втіхи: що можна, а чого не можна говорити. Загальні проблеми психологічної роботи при переживанні втрати. Наративні техніки у роботі з переживанням втрати. Бібліотерапія при переживанні втрати. Казкотерапія при переживанні втрати. Фільмотерапія при переживанні втрати близької людини.

Загальна характеристика переживання втрати близької людини дітьми. Фази дитячого горювання. Вікові особливості переживання втрати близької людини. Самоусвідомлення та основні проблеми, які виникають при втраті близької людини. Стратегія та методологія психотерапевтичної допомоги.

Переживання втрати при розлученні. Стадії втрати при розлученні. Загальні проблеми психологічної роботи при переживанні втрати при розлученні. Наративні техніки у роботі з переживанням втрати при розлученні. Бібліотерапія при переживанні втрати при розлученні. Казкотерапія при переживанні втрати при розлученні. Фільмотерапія при переживанні втрати розлучення. Особливості роботи з дітьми, що переживають розлучення батьків.

Концепція психологічних стадій вмирання у термінальних хворих. Стратегії поведінки рідних термінально хворих. Консультування клієнта, який переживає власну термінальну хворобу. Консультування клієнта, який переживає термінальну хворобу близької людини.

Тема 10. Консультативна та терапевтична робота з жінками, що зазнали насилля. Класифікація видів і форм насильства. Домашнє (сімейне побутове) насильство. Визначення та основні види домашнього побутового насильства над жінками. Міфи та факти про побутове насильство над жінками. Статистичні дані з сімейного насильства. Особистісні особливості жінок, що постраждали від сімейного насильства. Причини по яким жінка не йде від кривдника. Причини сімейного насильства. Особистісні риси кривдників. Міри безпеки, які необхідно знати жінці, що страждає від домашнього насильства.

Сексуальне насильство. Визначення та види сексуального насилля над жінками. Основні фази травматичного синдрому згвалтування (ТСЗ). Фактори психічної травматизації, яка пов'язана з сексуальним насиллям (за Дж.Хіндманом). Як діяти, якщо ви стали жертвою нападу на вулиці.

Психологічна реабілітація жінок, жертв домашнього насилля. Поняття та основні принципи реабілітації. Екстрена психологічна допомога. Короткострокова та довгострокова психологічна реабілітація. Корекційний аспект психодіагностики. Особливості консультативної роботи з жертвами сімейного насильства. Реабілітація наслідків насильства за допомогою НЛП. Реабілітація посттравматичного стресового розладу за допомогою психоаналітичного консультування. Використання технік гештальт-терапії у довгостроковій реабілітації. Використання клієнтцентованої терапії у реабілітаційній роботі з жінками. Використання терапії реальністю у довгостроковій реабілітації. Використання раціонально-емоційної та когнітивно-біхевіоральної терапії у реабілітаційній роботі. Наведення трансу. Недирективні методи гіпноугестії та «спрямованої уяви» у реабілітаційній роботі. Методи м'язової релаксації у реабілітаційній роботі з жінками, що зазнали насильства. Метод психічної саморегуляції у роботі з жінками, що зазнали насильства. Арт-терапевтичні (креативні) види та техніки у реабілітаційній роботі з жінками, що зазнали насильства: малювання, колаж, ліплення, кольоротерапія, драмотерапія, фототерапія, маскотерапія, бібліотерапія, казкотерапія, піскова терапія.

Сімейна психотерапія й сімейне консультування у реабілітації жінок, що зазнали насильства. Консультування жертв сімейного насилля. Основні спеціалізовані заклади для жертв сімейного насилля. Основні наслідки сімейного насилля. Основні правила для консультанта, який працює з жертвами сімейного насилля. Стадії терапії у роботі з наслідками насилля (за О.П. Корабліною та ін.). Характерні емоції жертв сімейного насилля. Основні задачі, які повинна вирішити жінка, жертва домашнього насилля.

Консультування жертв сексуального насильства Групова психотерапія з жінками, які зазнали насильства Основні правила та принципи допомоги жертвам сексуального насилля. Характерні емоції жертв сексуального насилля. Надання правової допомоги при насильстві в сім'ї.

Тема 11. Консультативна та терапевтична робота з дітьми, що зазнали насилля. Визначення, види та чинники насильства щодо дітей. Фактори ризику жорстокої поведінки з дитиною. Соціальні та культурні фактори. Фактори ризику батьків. Психологічні фактори ризику дитини. Діти в ролі кривдників. Джерела формування схильності до насильства й насильницькій поведінці в підлітків. Макрорівневі фактори: Соціокультурні особливості середовища. Макрорівневі фактори: Засоби масової інформації Мікрорівневі фактори: сімейне оточення. Мікрорівневі фактори: шкільне середовище. Розповсюдженість насильства над дітьми. Види жорстокої поведінки з дітьми. Емоційне насильство. Психологічне насильство. Харчове насильство. Фізичне насильство Сексуальне насильство. Насильство у школі. Наслідки шкільного насильства. Наслідки насильства над дитиною для її розвитку. Особливості функціонування механізмів психологічного захисту у дітей в ситуації насильства.

Психологічна реабілітація дітей жертв насильства. Поняття та основні принципи реабілітації. Екстрена психологічна допомога. Короткострокова та

довгострокова психологічна реабілітація. Корекційний аспект психодіагностики. Особливості консультативної роботи з жертвами сімейного насильства. Реабілітація наслідків насильства за допомогою НЛП. Використання біхевіоральних методів у довгостроковій реабілітації. Реабілітація посттравматичного стресового розладу за допомогою психоаналітичного консультування. Використання терапії реальністю у довгостроковій реабілітації. Використання технік гештальт-терапії у довгостроковій реабілітації. Використання клієнтцентованої терапії у реабілітаційній роботі з жінками і Використання раціонально-емотивної та когнітивно-біхевіоральної терапії у реабілітаційній роботі Використання адлеріанської терапії у реабілітаційні роботі з дітьми, що зазнали насильства Наведення трансю. Недирективні методи гіпноустегії та «спрямованої уяви» у реабілітаційній роботі. Використання ігрових психотерапевтичних методів у довгостроковій реабілітації: Ігротерапія малювання, колаж, ліплення, кольоротерапія, бібліотерапія, казкотерапія, піскова терапія, рольові ігри Сімейна психотерапія й сімейне консультування у реабілітації дітей, що зазнали насильства

Групова психотерапія з дітьми. Групова робота з батьками жертв сексуального насильства. Надання правової допомоги.

Тема 12. Суїцидальна поведінка як прояв кризи. Фактори суїцидального ризику. Соціально-демографічні фактори. Індивідуально-психологічні фактори. Медичні фактори. Природні фактори. Індикатори суїцидального ризику. Ситуаційні індикатори. Поведінкові індикатори. Комунікативні індикатори. Когнітивні індикатори. Емоційні індикатори. Консультування суїцидальних клієнтів. Консультування уцілілих після суїциду. Підтримка консультанта. Групова кризова психотерапія.

Тема 13. Психологічна допомога при вторинній травматизації. Особистість кризового консультанта. Спеціальні здібності та показники професійної придатності кризового консультанта. Синдром вигорання та вторинна травма. Стадії синдрому вигорання. Фактори, що обумовлюють вторинну травматизацію. Оцінка вторинної травматизації. Робота з вторинною травмою. Психопрофілактична робота щодо запобігання синдрому вигорання. Супервізія як метод профілактики вторинної травми.

Тема 14. Консультування із проблем, пов'язаними з дітьми. Специфіка сімейного консультування. Основні стадії та технологія сімейного консультування. Загальні принципи роботи з батьками у процесі консультування. Причини виникнення проблем, пов'язаних із вихованням дітей з родині. Етапи роботи психолога-консультанта з батьками. Спільна робота психолога з батьками та дітьми. Основні проблеми дошкільників. Основна мета негативної поведінки дитини. Корекційні заходи з боку батьків. Методи метафоричного спілкування з дитиною. Шкільні проблеми.

Консультування підлітків. Підліткові й молодіжні телефони психологічної допомоги. Причини й прояви найбільш важких проблем у підлітків і юнаків (суїцид, наркотична залежність). Консультування батьків щодо труднощів у стосунках із дорослими дітьми.

Сімейна психотерапія. Основна мета та завдання сімейної психотерапії. Критерії функціональної родини. Етапи корекції в сімейній психотерапії. Принципи консультування сімей з різним ступенем виразності психологічного насилля. Модель, підходи та принципи сімейної терапії при сексуальному насиллі. Етапи сімейної терапії. Основні психотехнічні прийоми, які використовуються у сімейній психотерапії. Параметри сімейної системи. Основні техніки сімейної психотерапії: «Циркулярне інтерв'ю», «Позитивне переформулювання», «Припис», «Парадоксальний припис», «Реверсування», «Прояснення комунікації», «Незавершені речення», «Сімейні правила».

Тема 15. Дошлюбне, подружнє й постподружнє консультування та терапія. Дошлюбне консультування. Психологічна проблеми, що вирішуються у дошлюбному консультуванні. Психологічна допомога у вирішенні проблеми спілкування з партнером протилежної статі. Психологічна допомога клієнтам у пошуку шлюбного партнера.

Загальна характеристика подружнього консультування. Особливості консультування шлюбних партнерів на різних етапах розвитку родини. Типи подружніх проблем. Організація й тактика консультування (терапії). Робота з одним з подружжя. Побудова прийому подружніх пар. Консультування пар, що розлучаються та постподружнє консультування.

Тема 16. Консультативна робота та терапія залежних та співзалежних клієнтів. Загальне уявлення про залежність, види залежної поведінки, созалежність.

Вживання алкоголем та зловживання алкоголем: доза та рівні вживання алкоголю. Продром алкоголізму. Форми прояву та стадії розвитку алкоголізму. Наркотична залежність. Залежність від ліків. Нікотинова залежність. Поняття шкоди внаслідок формування нехімічних видів залежності. Поняття поведінкових патернів, характерних для нехімічних видів залежності. Особливості трудового залежності особистісний портрет трудового залежника, класифікація трудового залежника. Спортивна адикція. Адикція до витрати грошей (шопоголізм). Інтернет адикція: психологічні та фізичні симптоми які характерні для інтернет-адиктів, типологія залежності від комп'ютера, типи інтернет-залежних. Ігрова залежність (гемблінг). Епідеміологія, етіологія, патогенез. Характерологічні та особистісні риси гемблерів. Соціальні фактори ризику. Клінічні прояви. Залежність від комп'ютерних ігор. Залежність від азартних ігор. Технологічні адикції. Любовна адикція: характеристика поняття ЛА, ознаки ЛА, класифікація любовних адиктів, мотиви звернення адиктів за психологічною допомогою. Залежність від мобільних телефонів (sms-адикція). Адикція відносин. Релегійна адикція. Культова поведінка ризику. Риси культової общини. Методи вербовки. Утримання у культурі. Особистісні фактори культової узалежненої поведінки. Деформація культової свідомості. Комунікативні залежності. Фанатизм.

Сексуальні аддикції. Класифікація клінічних проявів сексуальних аддикцій. Розлади сексуальних переваг (парафілії): фетишизм, фітишистський трансвестизм, ексгібіціонізм, вуйайеризм, педофілія, садомазохізм, множинні розлади сексуальних переваг, інші розлади сексуальних переваг. Клінічна

картина: об'єктивні та суб'єктивні феномени. Порушення психічного онтогенезу (дизонтогенез свідомості). Порушення сексуального онтогенезу (дизонтогенез статевої ідентичності). Механізми психосексуального дизонтогенезу. Розлади формування базової статевої ідентичності. Загальна характеристика особистісних рис, притаманних особам, схильним до нехімічних видів залежностей.

Харчова залежність (нервова анорексія, нервова булімія, психогенна гіперфагія).

Залежні крадіжки (клептоманія та делінквентні крадіжки). Теоретичні моделі клептоманії та її зв'язок з іншими психічними розладами. Розповсюдженість та клініко-соціальні характеристики осіб, які залежні на клептоманію. Залежні делінквентні крадіжки. Загальні фактори формування залежних крадіжок. Особливості формування залежної поведінки осіб, які скоюють крадіжки.

Патологічні звичні дії, як форма аддикції. Загальна характеристика патологічних звичних дій. Трихотілломанія (ТХМ) як «ендогенна» форма розладів звичок та потягів.

Профілактика узалежнення від культу себе та своїх близьких. Поняття співзалежності. Поняття про сприяння та не сприяння хворобі. Емоційна созалежність. Взаємодія психологічних територій. Сутність созалеженості. Форми созалежних відносин. Психологічні портрети людей, що створюють созалежні відносини. Психологічні особливості особистості із комплексами: самознищення; жертви; садистськими схильностями; нарцисизму; ненаситною спрагою любові. Діти, що виростили в родині із созалежними відносинами. Злоякісна співзалежність. Наркотична співзалежність. Трикутник «рятувальника»: ролі «рятувальник», «жертва», «переслідувач». Созалежність із сектою.

Мета і завдання психотерапевтичних впливів при залежності. Раціональна психотерапія: місце і роль у комплексній терапії залежних станів. Сугестивні методи психотерапії (гіпнотерапія, емоційно-стресова терапія, «кодування», аутогенна релаксація) у комплексній терапії залежних станів. Поведінкова психотерапія (умовно-рефлекторна, ситуаційний тренінг, психодрама та ін.), місце і роль у комплексній терапії залежних станів. Основні стадії казкотерапії при залежній поведінці. Особливості підбору казок. Принципи створення казок. Вікові аспекти казкотерапії. Групова психотерапія в комплексній терапії залежних станів. Психоаналіз та подібні методи в комплексній терапії залежних станів. Сімейна психотерапія залежних станів. Терапія реабілітаційним середовищем. Соціальний аспект терапії зайнятістю. Духовно-орієнтовані технології. Психопрофілактика узалежненої поведінки

Форма підсумкового контролю успішності навчання – диференційований залік.

Засоби діагностики успішності навчання:

Система контролю успішності здобувача вищої освіти включає наступні різновиди: поточний, модульний, підсумковий модульний (до якого включені питання винесені на самостійне опрацювання) та семестровий (академічний) контроль.

Для реалізації усіх форм діагностики навчальних досягнень здобувачів застосовуються наступні методи:

Методи навчання: лекції, практичні заняття із застосування поточного тестування і проведенням модульних контрольних робіт.

Методи організації та здійснення освітньо-пізнавальної діяльності:

1. За джерелом інформації:

- словесні (лекція – традиційна, інформаційна лекція, відео лекторій, лекція-презентація із застосуванням ІКТ; дискусія, бесіда);
- практичні (практичні вправи, опрацювання наукових досліджень, вирішення ситуативних завдань);
- наочні (демонстрація, спостереження, ілюстрація).

2. За логікою передачі та сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3. За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі, евристичні.

Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації освітньо-пізнавальної активності: пізнавальні дискусії, «мозковий штурм», проблемно-орієнтовна едукація, практично-теоретична колаборація, створення ситуацій пізнавальної новизни.

Підсумкова оцінка з освітньої компоненти виставляється як загальний підсумок з усіх форм освітньої активності передбаченої у силабусі ОК.

Рекомендована література:

Основна література:

1. Байер О. О. Життєві кризи особистості. Дніпро. : Дніпропетр. нац. ун-т, 2010. 244 с.
2. Екстремальна психологія. За заг. ред. проф. О.В.Тімченка К.: ТОВ «Август Трейд», 2007. 502 с.
3. Малкина-Пых И. Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях. М.: Эксмо, 2018. 928 с.
4. Меновщиков В. Ю. Психологическое консультирование: работа с кризисными и проблемными ситуациями. М.: Смысл, 2005. 182 с.
5. Мюллер М. Якщо Ви пережили психотравмуючу подію. Львів: Свічадо, 2014. 120 с. (Серія «Сам собі психотерапевт»).
6. Оверченко А.І. Психологія травмуючих ситуацій. Нац акад. внутр. справ., 2004. 177 с.
7. Шебанова В.І. Практики консультування та терапії в кризових ситуаціях. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2017. 135 с.
8. Шебанова В. І. Психологічна допомога дитині, що зазнала насильства : навчально-методичний посібник. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2017. 212 с.
9. Шебанова В. І. Психологічна допомога жінкам, що зазнали насильства : навчально-методичний посібник. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2017. 182 с.
10. Черезова І.О. Психологія життєвих криз особистості. Бердянськ, БДПУ, 2016. 193 с.

Допоміжна література:

11. Богучарова О. І. Здоров'я особистості у психологічній перспективі. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2017. 487 с.
12. Бондаренко А. Ф. Социальная психотерапия личности (психосемантический подход). К. : КГПИИЯ, 2011. 189 с.
13. Бурлачук, Л., Богучарова О., Шебанова В. *Нові тенденції української психології здоров'я. Journal of psychology research.* 2018 Vol. 24(7). С. 31-39.
14. Бурлачук Л.Ф., Шебанова В. І. Вплив проблемної харчової поведінки та її негативних наслідків на сприймання життя людиною. *International Journal of Education & Development. Випуск 3. Психологічні науки.* Co-publ. : Publishing office: Accent Graphics Communications Hamilton, ON, 2016. С. 19–29.
15. Василюк Ф. Е. Психология переживания. Анализ преодоления критических ситуаций. М. : МГУ, 1984. 144 с.
16. Гнездилов А. В. Психология и психотерапия потерь. Пособие по паллиативной медицине для врачей, психологов и всех интересующихся проблемой. СПб.: Речь., 2004. 162 с.
17. Горноста́й П. П. Психологія життєвої кризи / Відп. ред. Т. М. Титаренко. К.: Агропромвидав України, 1998. 348 с.
18. Панок В. Г. Рудь Г. В. Психологія життєвого шляху особистості. К. : Ніка-Центр, 2006. 280 с.
19. Титаренко Т.М. Испытание кризисом: Одиссея преодоления. М.: Когито-Центр, 2010. 304 с.
20. Шебанова В. І. Феноменологія харчової поведінки у континуумі «норма – патологія». Херсон : ПП Вишемирський В.С., 2016. 612 с.
21. Шебанова В. І. Схема нарративного психотерапевтичного аналізу кризової події. Авторське свідоцтво № 75873 від 12.01.2018 К. : Міністерство економічного розвитку і торгівлі.
22. Шебанова В. І. Методика психологічного нарративного аналізу кризових/травматичних подій. Авторське свідоцтво № 75874 від 12.01.2018 К. : Міністерство економічного розвитку і торгівлі.

Інформаційні ресурси:

23. Білоруський центр кризової психології <http://bccp.bspu.unibel.by>
24. Херсонський віртуальний університет – www.dls.ksu.kh.ua
25. American Trauma Society <http://www.amtrauma.org/>
26. Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи <http://www.psyua.com.ua/>
27. <http://traumatherapy.com.ua/content/psihotravma-u-podrostkov-i-detey>
28. <http://www.padap.info/>
29. <http://www.psy-center.kiev.ua/library.html>
30. <http://wayofheart.ru/obrashhenie-samoubijcam.html>

ПСИХОЛОГІЯ ЖИТТЄВИХ КРИЗ

Укладач: **Шебанова В.І.**, доктор психологічних наук, професор

Предметом вивчення навчальної дисципліни/освітньої компоненти є актуальність досліджуваної проблематики, що обумовлюється процесами кардинальних змін та динамічних перетворень у сучасному суспільстві, які створюють чимало труднощів та перешкод на шляху досягнення особистістю задалегідь поставленої мети.

В час кризи, яка охоплює практично усі сфери нашого життя та в період трансформації сучасної системи освіти одним із важливих критеріїв професіоналізму психолога є озброєння знаннями, вміннями та навичками для надання допомоги особистості у подоланні критичних ситуацій загалом та життєвих криз зокрема. Незважаючи на розробленість багатьох аспектів проблеми життєвих криз та психологічної допомоги при їх переживанні, питання опанування та подолання критичних ситуацій в житті людини, особливо у процесі особистісного та професійного становлення, залишається відкритим.

Постановка проблеми на сучасному етапі розвитку суспільства обумовлена не лише недостатнім теоретичним обґрунтуванням та вивченням прикладних аспектів феномену «життєва криза», а й складністю дослідження, що супроводжується неоднозначністю у концептуальних підходах. Поряд з соціо-технологічними, в механізмі кризових станів людини потужними є і фактори соціально-психологічного, педагогічного та особистісного характеру, що створює психологічне напруження, спричиняє кризові стани особистості в її життєвій долі. Чи можна запобігти виникненню кризового стану, як допомогти дітям і молоді у кризових ситуаціях – ці і інші питання розглядають в запропонованому курсі.

Міждисциплінарні зв'язки: Дисципліна *«Психологія життєвих криз»* пропонується здобувачам вищої освіти «магістр» і базується безпосередньо на знаннях та навичках, отриманих при вивченні дисциплін на попередніх курсах.

Мета та завдання навчальної дисципліни/освітньої компоненти

Мета курсу: викладання навчальної дисципліни/освітньої компоненти «Психологія життєвих криз» є ознайомлення здобувачів вищої освіти з сучасними уявленнями про психологічну природу життєвих криз особистості та методами психокорекції душевно-емоційного стану людини.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни/освітньої компоненти є теоретичне і практичне ознайомлення здобувачів вищої освіти з найсучаснішими науковими досягненнями з питань:

- суспільство та особистість на сучасному етапі;
- вплив кризового стану суспільства на особистість;
- криза соціуму і доля людини;
- фактори і форми психологічної травматизації особистості;
- втрата як причина психологічної кризи;

- вікові кризи особистості;
- самотність як прояв кризового стану особистості;
- криза ідентичності особистості;
- життєва криза і самогубство людини;
- особливості кризового консультування та надання психологічної допомоги.

Компетентності та програмні результати навчання

Загальні компетентності (ЗК) :	Фахові компетентності (ФК):	Програмні результати навчання (ПРН):
ІК 1. ЗК 1. ЗК 7.	ФК 2. ФК 7. ФК 10. ФК 11.	ПРН 4. ПРН 5. ПРН 8. ПРН 12. ПРН 13. ПРН 15.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни/освітньої компоненти

Номер та назва змістових модулів

Модуль 1. Загальне уявлення про життєві кризи. Кризи особистісного розвитку. Сімейні кризи

Модуль 2. Кризи, викликані зовнішніми чинниками. Кризи професійної діяльності особистості.

Тема 1. Загальне уявлення про поняття «криза» в психології. Вплив кризового стану суспільства на особистість. Цивілізація і час: сценарії розвитку суспільства. Загальне уявлення про поняття «криза» в психології. Поняття психологічного здоров'я та гармонійної особистості. Психологічне розуміння понять «ситуація», «картина світу», «криза». Типологічний аналіз та класифікація життєвих криз. Умови виникнення життєвих криз. Кризовий стан суспільства та його вплив на особистість. Соціальні фактори екзистенціальної кризи. Соціально-політична нестабільність суспільства та її вплив на формування життєвої стратегії особистості. Соціально-політична напруженість в системі стосунків між людьми.

Тема 2. Криза соціуму і доля людини. Соціум як соціальний інститут людини. Історичні форми кризових станів. Соціальне походження криз. Соціальна криза. Інтегральна криза. Криза світогляду. Духовна криза. Життєві кризи і сутність життя. Поняття про кризу. Природа життєвої кризи. Класифікація життєвих криз (Дж. Каплан, Е. Ліндемман, Р. А. Ахмеров, Ф. Василюк, Е. Еріксон, І. С. Кон, О.А. Донченко, Т. М. Титаренко та ін.).

Кризовий період соціального життя. Соціетальні підвалини кризового стану. Механізми формування соціальної та кризової поведінки особистості. Внутрішньоособистісний конфлікт та життєві кризи. Соціально-психологічна безпека людини у період кризи. Стадії адаптації до кризи.

Тема 3. Фактори та форми психологічної травматизації особистості.

Повсякденна психологічна травматизація особистості. Вплив стресу на життя особистості та його наслідки. Види та механізми стресу. Стадії стресу. «Біографічний стрес». Індивідуальні реакції на стрес фактори. Психологічне розуміння понять «ситуація», «картина світу», «криза». Ставлення особистості до кризової ситуації. Техніки життя та можливості індивідуального контролю у кризових ситуаціях. Форми та способи опанування кризи. Типи опанування за Р. Лазарусом (проблемно-сфокусоване, емоційно-сфокусоване, уникання). Надання психологічної допомоги та самопомоги у кризових станах.

Тема 4. Сімейні кризи. Загальні поняття сімейної психології. Загальні принципи, види та напрями надання психологічної допомоги родині. Загальні положення психології сімейних криз. Поняття о кризі, сімейні кризи.

Нормативні сімейні кризи. Поняття нормативної сімейної кризи. Криза 1: Прийняття на себе подружній обов'язків: феноменологія кризи, діагностика, психологічна допомога. Криза 2 Освоєння подружжям батьківських ролей та прийняття факту появи нового члена сім'ї: феноменологія кризи, діагностика, психологічна допомога. Криза 3. Включення дітей в зовнішні соціальні структури: феноменологія кризи, діагностика, психологічна допомога. Криза 4. Прийняття факту вступу дитини в підлітковий період: феноменологія кризи, діагностика, психологічна допомога. Криза 5. Сім'я, дитина, яка виросла залишає будинок: феноменологія кризи, діагностика, психологічна допомога. Криза 6. Подружжя знову залишаються вдвох (криза сім'ї, яка в основному виконала свою батьківську функцію): феноменологія кризи, діагностика, психологічна допомога. Повторний шлюб: феноменологія кризи, діагностика, психологічна допомога.

Ненормативні сімейні кризи. Поняття ненормативного сімейної кризи. Зрада: феноменологія кризи, діагностика, психологічна допомога. Розлучення: феноменологія кризи, діагностика, психологічна допомога. Важка хвороба: феноменологія кризи, діагностика, психологічна допомога. Інцест: феноменологія кризи, діагностика, психологічна допомога. Смерть члена сім'ї: феноменологія кризи, діагностика, психологічна допомога

Тема 5. Вікові кризи особистості. Вік, як причина психологічної кризи. Криза новонародженості. Криза дитячого віку. Криза 1 року життя. Криза 3-х років життя. Криза 7 років життя. Підліткова криза. Криза юнацького віку. Кризи студентського віку (криза адаптації до умов навчання, криза «середини» навчання, криза випускника, криза відродження).

Кризи ранньої дорослості. Кризи віку дорослості (безперспективності, здоров'я, значущих стосунків, життєвих помилок, нереалізованості, особистісної автономії, самореалізації, спустошеності). Криза середини життя. Криза похилого віку («Я-інтеграції»).

Ознаки і типологія криз. Фази розвитку кризи (В. М. Заїка). Стадії кризи. Критерії кризи. Типи ставлення особистості до кризи. Форми переживання особистістю життєвих криз. Гендерні відмінності кризи (моделі поведінки жінок та чоловіків). Стратегії розв'язання життєвої кризи.

Тема 6. Криза ідентичності особистості. Провідні підходи до вивчення феномену ідентичності. Сутність, структура і класифікація ідентичності особистості. Статуси ідентичності (Дж. Марсія). Поняття «іманентної ідентичності». Усвідомлена і неусвідомлена ідентичність. «І» та «Ме», як провідні аспекти ідентичності в рамках теорії Дж. Міда. Види ідентичності (за Е. Гофманом). Критерії оцінки ідентичності. Причини виникнення кризи ідентичності. Криза ідентичності як результат стагнації в розвитку особистості. Роль кризи особистісної ідентичності в розвитку людини. Вплив «кризи ідентичності» на особистісне та професійне самовизначення. Поняття конструктивної та деструктивної кризи ідентичності.

Позитивна (продуктивна, досягнута) та негативна (непродуктивна, дифузна) трансформації ідентичності. Причини трансформації ідентичності. Критерії диференційної діагностики синдрому трансформації ідентичності.

Почуття ідентичності як умова успішної побудови процесу особистісного і професійного самовизначення.

Тема 7. Криза віктимності. Ситуації насилля щодо жінок та дітей. Віктимність. Поняття жертви злочину. Віктимологія. Віктимні внутрішньоособистісні конфлікти. Віктимні синдроми, віктимні фобії, віктимні ілюзії. Психологічні наслідки віктимізації.

Класифікація видів і форм насильства. Домашнє (сімейне побутове) насильство. Визначення та основні види домашнього побутового насильства над жінками. Міфи та факти про побутове насильство над жінками. Статистичні дані з сімейного насильства. Особистісні особливості жінок, що постраждали від сімейного насильства. Причини, по яким жінка не йде від кривдника. Причини сімейного насильства. Особистісні риси кривдників. Міри безпеки, які необхідно знати жінці, що страждає від домашнього насильства.

Сексуальне насильство. Визначення та види сексуального насилля над жінками. Основні фази травматичного синдрому згвалтування (ТСЗ). Фактори психічної травматизації, яка пов'язана з сексуальним насиллям (за Дж. Хіндманом). Як діяти, якщо ви стали жертвою нападу на вулиці.

Психологічна реабілітація жінок, жертв домашнього насилля. Поняття та основні принципи реабілітації. Екстрена психологічна допомога. Короткострокова та довгострокова психологічна реабілітація. Корекційний аспект психодіагностики. Особливості консультативної роботи з жертвами сімейного насильства. Реабілітація наслідків насильства за допомогою НЛП. Реабілітація посттравматичного стресового розладу за допомогою психоаналітичного консультування. Використання технік гештальт-терапії у довгостроковій реабілітації. Використання клієнтцентованої терапії у реабілітаційній роботі з жінками. Використання терапії реальністю у довгостроковій реабілітації. Використання раціонально-емотивної та когнітивно-біхевіоральної терапії у реабілітаційній роботі. Наведення трансю. Недирективні методи гіпноугестії та «спрямованої уяви» у реабілітаційній роботі. Методи м'язової релаксації у реабілітаційній роботі з жінками, що зазнали насильства. Метод психічної саморегуляції у роботі з жінками, що зазнали насильства. Арт-

терапевтичні (креативні) види та техніки у реабілітаційній роботі з жінками, що зазнали насильства: малювання, колаж, ліплення, кольоротерапія, драмо терапія, фототерапія, маскотерапія, книготерапія або бібліотерапія, казкотерапія, піскова терапія.

Сімейна психотерапія й сімейне консультування у реабілітації жінок, що зазнали насильства. Консультування жертв сімейного насилля. Основні спеціалізовані заклади для жертв сімейного насилля. Основні наслідки сімейного насилля. Основні правила для консультанта, який працює з жертвами сімейного насилля. Стадії терапії у роботі з наслідками насилля (за Корабліною та ін.). Характерні емоції жертв сімейного насилля. Основні задачі, які повинна вирішити жінка, жертва домашнього насилля.

Консультування жертв сексуального насильства Групова психотерапія з жінками, які зазнали насильства Основні правила та принципи допомоги жертвам сексуального насилля. Характерні емоції жертв сексуального насилля. Надання правової допомоги при насильстві в сім'ї

Визначення, види та чинники насильства щодо дітей. Фактори ризику жорстокої поведінки з дитиною. Соціальні та культурні фактори. Фактори ризику батьків. Психологічні фактори ризику дитини. Діти в ролі кривдників. Джерела формування схильності до насильства й насильницькій поведінці в підлітків. Макрорівневі фактори: Соціокультурні особливості середовища Макрорівневі фактори: Засоби масової інформації Мікрорівневі фактори: сімейне оточення. Мікрорівневі фактори: шкільне середовище. Розповсюдженість насильства над дітьми. Види жорстокої поведінки з дітьми. Емоційне насильство. Психологічне насильство. Фізичне насильство Сексуальне насильство. Насильство у школі. Наслідки шкільного насильства. Наслідки насильства над дитиною для її розвитку. Особливості функціонування механізмів психологічного захисту у дітей в ситуації насильства.

Психологічна реабілітація дітей жертв насильства. Поняття та основні принципи реабілітації. Екстрена психологічна допомога. Короткострокова та довгострокова психологічна реабілітація. Корекційний аспект психодіагностики. Особливості консультативної роботи з жертвами сімейного насильства. Реабілітація наслідків насильства за допомогою НЛП. Використання біхевіоральних методів у довгостроковій реабілітації Реабілітація посттравматичного стресового розладу за допомогою психоаналітичного консультування. Використання терапії реальністю у довгостроковій реабілітації. Використання технік гештальт-терапії у довгостроковій реабілітації. Використання клієнтцентованої терапії у реабілітаційній роботі з жінками й Використання раціонально-емотивної та когнітивно-біхевіоральної терапії у реабілітаційній роботі Використання адлеріанської терапії у реабілітаційній роботі з дітьми, що зазнали насильства. Наведення трансу. Недирективні методи гіпноугестії та «спрямованої уяви» у реабілітаційній роботі. Використання ігрових психотерапевтичних методів у довгостроковій реабілітації: Ігротерапія малювання, колаж, ліплення, кольоротерапія, книготерапія або бібліотерапія,

казкотерапія, піскова терапія, рольові ігри. Сімейна психотерапія й сімейне консультування у реабілітації дітей, що зазнали насильства.

Групова психотерапія з дітьми. Групова робота з батьками жертв сексуального насильства. Надання правової допомоги.

Тема 8. Втрата як чинник психологічної кризи. Криза вмирання. Смерть. Етапи усвідомлення смерті. Втрата. Реакції втрати. Основні реакції людини на втрату близьких. Вікові та гендерні особливості переживання втрати. Психологія горя (Е. Ліндемманн).

Сімейні кризи. Криза вступу у шлюб. Криза, пов'язана із народженням дитини у сім'ї. Криза, пов'язана із вступом дитини у навчальний заклад. Криза середини життя у батьків та підліткова криза у дітей. Криза значущих стосунків. Кризи особистісної автономії. Вихід на пенсію – зміна соціального статусу людини (пенсійна криза). Розлучення. Реакції на розлучення. Гендерні особливості прийняття розлучення.

Криза здоров'я. Втрата здоров'я та вплив хвороби на особистість. Внутрішня картина хвороби, її рівні. Типи людей за відношенням до хвороби. Вікові та індивідуальні переживання хвороби. Лікар та хворий: моделі стосунків.

Тюремна криза. Особливості перебування в ізоляції. Зміни особистості засудженого. Тюремний синдром. Адаптація до умов позбавлення волі, її фази. Психологічні стани засуджених.

Професійна криза. Безробіття, його види. Психологічні особливості безробітних. Типи поведінки безробітних. Соціально-психологічні фактори готовності до професійної переорієнтації. Умови професійної стабільності. Способи пошуку роботи.

Тема 9. Самотність як прояв кризового стану особистості. Загальне поняття проблеми самотності. Соціально-психологічний аспект самотності. Причини самотності. Чинники, що сприяють виникненню самотності. Види самотності. Реакції особистості на стан самотності. Типи переживання самотності. Модель самотності (У. А. Садлер, Т. Б. Джонсон). Вікові особливості самотності. Шляхи подолання самотності як кризового стану особистості.

Тема 10. Життєва криза і самогубство людини. Проблема суїциду в історії та науці. Соціально-психологічні умови та мотиви суїцидальної поведінки. Суїцид та особистість – специфіка взаємовідносин. Соціально-психологічна дезадаптація як основа суїцидальної поведінки. Суїцид і вік. Гендерні особливості суїцидальної поведінки. Суїцид і професія. Особистісні фактори суїцидального ризику. Види суїцидальної поведінки. Суїцид як деструктивний вихід з кризи. Термінальний період в житті людини. Поняття «термінальності» в психології. Динаміка переживань термінальних станів.

Тема 11. Кризи в екстремальних ситуаціях. Психогенії у екстремальних ситуаціях. Психологія війни. Психологія тероризму. Вибухи. Захоплення заручників. Психологія катастроф. Психологія паніки: стихійна масове поведінка людей в екстремальних ситуаціях. Посттравматична стресова реакція.

Психологічні проблеми учасників бойових дій, свідків природних катастроф та терористичних актів.

Особливості надання психологічної допомоги в екстремальних ситуаціях. Психологічний дебрифінг. Техніки екстреної психологічної допомоги.

Тема 12. Кризи професійної діяльності особистості. Професійне вигорання та емоційне вигорання. Основні теорії (моделі професійного стресу). Основні підходи до аналізу професійного стресу. Схема аналізу професійного стресу в межах першого підходу. Групи показників, що використовують для оцінки негативних наслідків професійного стресу у прикладних дослідженнях. Схема аналізу професійного стресу в межах другого підходу. Схема розвитку негативних наслідків професійного стресу в межах третього підходу. Джерела професійного стресу.

Синдром вигорання та вторинна травма. Стадії синдрому вигорання. Фактори, що обумовлюють вторинну травматизацію. Оцінка вторинної травматизації. Робота з вторинною травмою.

Успіх як криза. «Зіркова хвороба». Психологія безробіття. Психопрофілактична робота щодо запобігання синдрому вигорання. Супервізія як метод профілактики вторинної травми.

Тема 13. Залежності: як прояв кризового стану. Загальне уявлення про залежність, види залежної поведінки, співзалежність.

Вживання алкоголем та зловживання алкоголем: доза та рівні вживання алкоголю. Форми прояву та стадії розвитку алкоголізму. Наркотична залежність. Залежність від ліків. Нікотинова залежність. Поняття шкоди внаслідок формування нехімічних видів залежності. Поняття поведінкових патернів, характерних для нехімічних видів залежності. Особливості трудового лізму особистісний портрет трудового ліка, класифікація трудового ліка. Спортивна адикція. Адикція до витрати грошей (шопоголізм). Інтернет адикція: психологічні та фізичні симптоми які характерні для інтернет-адиктів, типологія залежності від комп'ютера, типи інтернет-залежних. Ігрова залежність (гемблінг). Епідеміологія, етіологія, патогенез. Характерологічні та особистісні риси гемблерів. Соціальні фактори ризику. Клінічні прояви. Залежність від комп'ютерних ігор. Залежність від азартних ігор. Технологічні адикції. Любовна адикція: характеристика поняття ЛА, ознаки ЛА, класифікація любовних адиктів, мотиви звернення адиктів за психологічною допомогою. Залежність від мобільних телефонів (sms-адикція). Адикція відносин. Релігійна адикція. Культова поведінка ризику. Риси культової общини. Методи вербовки. Утримання у культурі. Особистісні фактори культової узалежненої поведінки. Деформація культової свідомості. Комунікативні залежності. Фанатизм.

Сексуальні адикції. Класифікація клінічних проявів сексуальних адикцій. Розлади сексуальних переваг (парафілії): фетишизм, фетишистський трансвестизм, ексгібіціонізм, вуйайеризм, педофілія, садомазохізм, множинні розлади сексуальних переваг, інші розлади сексуальних переваг. Клінічна картина: об'єктивні та суб'єктивні феномени. Порушення психічного онтогенезу (дизонтогенез свідомості). Порушення сексуального онтогенезу (дизонтогенез статевої ідентичності). Механізми психосексуального дизонтогенезу. Розлади формування базової статевої ідентичності. Загальна характеристика

особистісних рис, притаманних особам, схильним до нехімічних видів залежностей.

Харчова залежність (нервова анорексія, нервова булімія, психогенна гіперфагія).

Залежні крадіжки (клептоманія та делінквентні крадіжки). Теоретичні моделі клептоманії та її зв'язок з іншими психічними розладами. Розповсюдженість та клініко-соціальні характеристики осіб, які залежні на клептоманію. Залежні делінквентні крадіжки. Загальні фактори формування залежних крадіжок. Особливості формування залежної поведінки осіб, які скоюють крадіжки.

Патологічні звичні дії, як форма аддикції. Загальна характеристика патологічних звичних дій. Трихотілломанія (ТХМ) як «ендогенна» форма розладів звичок та потягів.

Профілактика узалежнення від культу себе та своїх близьких. Поняття співзалежності. Поняття про сприяння та не сприяння хворобі. Взаємодія психологічних територій. Сутність співзалежності. Форми созалежних відносин. Психологічні портрети людей, що створюють співзалежні відносини. Психологічні особливості особистості із комплексами: самознищення; жертви; садистськими схильностями; нарцисизму; ненаситною спрагою любові. Діти, що виростили в родині із созалежними відносинами. Злоякісна співзалежність. Наркотична співзалежність. Трикутник «рятувальника»: ролі «рятувальник», «жертва», «переслідувач». Созалежність із сектою.

Мета і завдання психотерапевтичних впливів при залежності. Раціональна психотерапія: місце і роль у комплексній терапії залежних станів. Сугестивні методи психотерапії (гіпнотерапія, емоційно-стресова терапія, «кодування», аутогенна релаксація) у комплексній терапії залежних станів. Поведінкова психотерапія (умовно-рефлекторна, ситуаційний тренінг, психодрама та ін.), місце і роль у комплексній терапії залежних станів. Основні стадії казкотерапії при залежній поведінці. Особливості підбору казок. Принципи створення казок. Вікові аспекти казкотерапії. Групова психотерапія в комплексній терапії залежних станів. Психоаналіз та подібні методи в комплексній терапії залежних станів. Сімейна психотерапія залежних станів. Терапія реабілітаційним середовищем. Соціальний аспект терапії зайнятістю. Духовно-орієнтовані технології. Психопрофілактика залежної поведінки

Форма підсумкового контролю успішності навчання – диференційований залік.

Засоби діагностики успішності навчання:

Методи навчання

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

1) За джерелом інформації:

•Словесні: лекція (традиційна, проблемна, лекція-прес-конференція) із застосуванням комп'ютерних інформаційних технологій (PowerPoint – Презентація), семінари, пояснення, розповідь, бесіда.

- Наочні: спостереження, ілюстрація, демонстрація.
- Семінарські.

2) За логікою передачі і сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3) За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

4) За ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота здобувачів вищої освіти : з книгою; виконання індивідуальних навчальних проектів.

II. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

1) Методи стимулювання інтересу до навчання: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо).

У процесі оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти застосовуються такі методи:

- **Методи усного контролю:** індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда.

- **Методи письмового контролю:** модульне письмове тестування; звіт, реферат, есе, індивідуальна проблемно-творча робота

- **Методи самоконтролю:** уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Рекомендована література

Основна література:

1. Байер О. О. Життєві кризи особистості. Дніпро. : Дніпропетр. нац. ун-т, 2010. 244 с.
2. Екстремальна психологія. / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка К.: ТОВ «Август Трейд», 2007. 502 с.
3. Малкина-Пых И. Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях. М.: Эксмо, 2018. 928 с.
4. Меновщиков В. Ю. Психологическое консультирование: работа с кризисными и проблемными ситуациями. М.: Смысл, 2005. 182 с.
5. Мюллер М. Якщо Ви пережили психотравмуючу подію. Львів: Свічадо, 2014. 120 с.(Серія «Сам собі психотерапевт»).
6. Оверченко А.І. Психологія травмуючих ситуацій. Нац акад. внутр. справ., 2004. 177 с.
7. Шебанова В.І. Практики консультування та терапії в кризових ситуаціях. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2017. 135 с.
8. Шебанова В. І. Психологічна допомога дитині, що зазнала насильства : навчально-методичний посібник. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2017. 212 с.
9. Шебанова В. І. Психологічна допомога жінкам, що зазнали насильства : навчально-методичний посібник. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2017. 182 с.
10. Черезова І.О. Психологія життєвих криз особистості. Бердянськ, БДПУ, 2016. 193 с.

Допоміжна література:

11. Богучарова О. І. Здоров'я особистості у психологічній перспективі. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2017. 487 с.

12. Бурлачук Л.Ф., Шебанова В. І. Вплив проблемної харчової поведінки та її негативних наслідків на сприймання життя людиною. *International Journal of Education & Development. Випуск 3. Психологічні науки*. Co-publ. : Publishing office: Accent Graphics Communications Hamilton, ON, 2016. С. 19–29.
13. Василюк Ф. Е. Психология переживания. Анализ преодоления критических ситуаций. М. : МГУ, 1984. 144 с.
14. Гнездилов А. В. Психология и психотерапия потерь. Пособие по паллиативной медицине для врачей, психологов и всех интересующихся проблемой. СПб.: Речь., 2004. 162 с.
15. Горноста́й П. П. Психологія життєвої кризи / Відп. ред. Т. М. Титаренко. К.: Агропромвидав України, 1998. 348 с.
16. Морозов С. М. Вашека Т. В. Основи суїцидології. К.: КНУ, 2012. 243 с.
17. Панок В. Г. Рудь Г. В. Психологія життєвого шляху особистості. К. : Ніка-Центр, 2006. 280 с.
18. Титаренко Т. М. Життєвий шлях особистості : у межах та за межами буденності : наук. видав. К. : Либідь, 2003. 376 с.
19. Шебанова В. І. Вплив телевізійного контенту на емоційну сферу студентської молоді «Медіатравма в умовах інформаційної війни: психологічний та педагогічний аспекти». *Матеріали I Всеукраїнської наукової конференції* (м. Київ, 20–21 червня 2017 р.) Режим доступу до ресурсу: <http://mediaosvita.org.ua/book/shebanova-v-i-vplyv-televizijnogo-kontentu-na-emotsijnu-sferu-studentskoyi-molodi/>
20. Шебанова В. І. Кінотренінг: ресурс особистісного розвитку. Авторське свідоцтво № 91855 від 28.08.2019 К. : Міністерство економічного розвитку і торгівлі.
21. Robert I. Simon, M.D., Robert A. Blum, M.D. After the Terrorist Incident: Psychotherapeutic Treatment of Former Hostages. *American Journal of Psychotherapy*, Vol. XLI, No. 2, April, 2016.

Інформаційні ресурси:

22. Білоруський центр кризової психології <http://bccp.bspu.unibel.by>
23. Інституційний репозитарій Херсонського державного університету (eKhSUIR) <http://ekhsuir.kspu.edu>
24. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua>
25. Психологічна бібліотека Київського Фонду сприяння розвитку психічної культури <http://psylib.kiev.ua>
26. Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи <http://www.psyua.com.ua/>
27. Херсонський віртуальний університет www.dls.ksu.kh.ua
28. Допомога учасникам АТО/ООС та членам їхніх сімей <https://ssm.kiev.ua>
29. Професійна Асоціація Дитячих Аналітичних психологів (ПАДАП). <http://www.padap.info/>
30. American Trauma Society <http://www.amtrauma.org/>

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Укладач: **Казібекова В.Ф.**, кандидат психологічних наук, доцент

Предмет навчальної дисципліни/освітньої компоненти «Психолого-педагогічні технології в ЗВО» вивчає закономірності функціонування психіки здобувача як суб'єкта навчально-професійної діяльності та викладача як суб'єкта науково-педагогічної діяльності, соціально-психологічні особливості професійно-педагогічного спілкування та взаємин викладачів і здобувачів вищої освіти, а також особливості викладацького і учнівського колективів.

Законом України «Про вищу освіту» (Стаття 48, п. 3) визначено, що на посади науково-педагогічних працівників обираються за конкурсом переважно особи, які мають наукові ступені або вчені звання, а також випускники магістратури, аспірантури та докторантури.

Високий рівень наукової компетентності в поєднанні з педагогічною майстерністю і психологічною культурою викладачів, впровадження здобутків психологічної науки в педагогічну практику – реальна передумова підвищення ефективності навчального процесу у вищій школі, реалізації принципів демократизації і гуманізації вищої освіти.

У зв'язку з цим виникає необхідність глибокого вивчення сучасних психолого-педагогічних технологій та їх специфіки в умовах закладів вищої освіти.

Міждисциплінарні зв'язки. Системотворчим фактором «Психолого-педагогічних технологій в ЗВО» є взаємодія з такими галузями психологічної науки, як загальна психологія, вікова психологія, педагогічна психологія, психодіагностика, соціальна психологія, психологія малих груп, етнопсихологія, психологія культури, психологія спілкування, культурологія та ін.

Індивідуальні потреби сучасних людей в психологічній підтримці в різних життєвих, особистісних, професійних та будь-яких інших ситуаціях вимагають підготовки психологів, здатних диференційовано розв'язувати певні соціально, професійно й особистісно значущі проблеми, зумовлені особливостями навчання і професіоналізації в закладах вищої освіти.

На сьогодні психологія накопичила багато фактів, які показують, як нове знання людини про себе робить її іншою: змінює її стосунки, мету, її стан і переживання.

Логіка будови навчальної дисципліни/освітньої компоненти визначається теоретичною значущістю й розробленістю навчального матеріалу, а також практичною спрямованістю курсу.

Мета курсу: засвоєння студентами основних теоретичних підходів і навичок застосування сучасних психолого-педагогічних технологій для організації та здійснення навчального процесу в закладах вищої освіти.

Завдання курсу:

1. Ознайомлення здобувачів вищої освіти зі шляхами та способами дослідження освітнього процесу в умовах ЗВО.

2. Вивчення методів дослідження психологічних явищ в умовах ЗВО; формування умінь й навичок психологічної роботи з людьми з розвитку професійної самосвідомості, психодіагностики їх професійно-психологічних властивостей; ознайомити з особливостями конструювання тестових завдань об'єктивного контролю знань здобувачів вищої освіти ; оволодіти і в подальшій діяльності застосовувати метод спостереження за психологічними процесами у ЗВО.

3. Формування у здобувачів вищої освіти внутрішньої мотивації урахування психологічних законів та закономірностей у професійній та педагогічній діяльності.

Компетентності та програмні результати навчання

Вивчення освітньої компоненти «Психолого-педагогічні технології в ЗВО» спрямовано на формування таких компетентностей та програмних результатів навчання (ПРН):

Загальні компетентності (ЗК) :	Фахові компетентності (ФК):	Програмні результати навчання (ПРН):
ІК 1. ЗК 1. ЗК 4. ЗК 9.	ФК 1. ФК 4. ФК 8.	ПРН 1. ПРН 4. ПРН 6. ПРН 12.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни/освітньої компоненти

Змістовий модуль 1.

Теоретико-методологічні засади психолого-педагогічних технологій в закладах вищої освіти.

Тема 1. Вища освіта та сучасні психологічні й методологічні проблеми її розвитку. Вища освіта України та психологія вищої школи на сучасному етапі. Болонський процес та актуальні психологічні проблеми сучасної вищої освіти в Україні. Об'єкт, предмет та завдання курсу «Психолого-педагогічні технології в закладах вищої освіти».

Тема 2. Вікові особливості розвитку юнацтва та дорослої людини. Вік як психологічна категорія. Поняття психологічного часу та психологічного віку. Вікові періодизації та їхні особливості. Період юнацтва та його особливості. Період дорослості та його психологічні особливості. Когнітивна сфера та особливості її розвитку у юнацькому та дорослому періоді. Психологія пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти . Психологічні основи формування професійного мислення. Емоційна сфера та її особливості розвитку у період навчання у ЗВО. Психологічні процеси та особливості їхнього розвитку

у період навчання у ЗВО. Навички та вміння, психологічні основи їхнього формування. Психологічні особливості навчання в ЗВО. Психологічні умови підвищення успішності навчання у ЗВО.

Тема 3. Вища школа як інститут соціалізації людини. Особистість як психологічна категорія. Особистість та особливості її формування у процесі навчання у ЗВО. Типологічні особистісні якості здобувачів вищої освіти та викладачів. Життєвий шлях та освіта. Механізми соціалізації людини. Соціалізація та адаптація. Психологічні основи формування особистості студента як фахівця з вищою освітою. Мотивація навчання.

Тема 4. Психологічні особливості професійного становлення здобувачів вищої освіти . Психологічні основи професійного самовизначення людини та профорієнтаційної роботи у ЗВО. Психологічні особливості формування професійних навичок та вмінь. Психологія творчості. Психологічні основи формування творчої особистості в ЗВО. Психологічні проблеми кар'єрного росту людини. Викладач вищої школи и проблеми його професійного росту.

Змістовий модуль 2.

Психолого-педагогічні технології спілкування й взаємодії в умовах закладів вищої освіти.

Тема 5. Психолого-педагогічні технології спілкування і взаємодії в системі «викладач – студент». Психологічні основи активних форм навчання. Психологічні особливості взаємовідносин викладача та студента. Спілкування та соціально-психологічний вплив. Етапи акту спілкування. Зворотній зв'язок у спілкуванні. Невербальні засоби спілкування.

Тема 6. Міжособистісні стосунки у викладацькому колективі. Культура спілкування та комунікативна культура. Комунікативна компетенція, комунікативна компетентність, комунікативні стратегії та комунікативні стилі педагогів. Чинники професійної компетентності педагогів. Автентичність педагога. Педагогічна оперативність. Самоставлення педагога. Самоефективність та проактивність педагога.

Я-концепція педагога. Поняття академічної самоефективності та академічної Я-концепції. Маніпуляції у спілкуванні. Метамоделі у спілкуванні. Професійне вигорання педагогів.

Тема 7. Міжособистісні стосунки у студентському колективі. Група здобувачів вищої освіти та її соціально-психологічні характеристики. Явище лідерства у студентській групі та проблеми формування особистісних властивостей. Соціально-психологічні основи індивідуальних та групових методів навчання. Групова динаміка у студентському колективі та активні методи навчання. Соціально-психологічні особливості професійної діяльності викладача ЗВО. Соціально-психологічні проблеми науково-викладацьких колективів вищої школи.

Міжособистісні та міжгрупові конфлікти та засоби вирішення. Лідерські процеси в навчальних групах. Девіантна поведінка у молодіжному середовищі.

Тема 8. Психологія педагогічної творчості. Типи освітніх організацій та їхні психологічні характеристики. Педагог як організатор освітнього процесу. Студент як суб'єкт навчальної діяльності й самоосвіти. Психологічний аналіз діяльності здобувачів вищої освіти та викладачів ЗВО. Керівництво та лідерство в навчальних закладах. Поняття стилю управління та його психологічна ефективність.

Психологічні передумови підвищення ефективності праці викладачів ЗВО. Сучасні технології навчання та їхні психологічні особливості (дистанційне навчання, тренінги).

На вивчення освітньої компоненти відводиться 90 годин 3 кредити ЄКТС.

Форма підсумкового контролю успішності навчання диференційований залік.

Засоби діагностики успішності навчання:

Система контролю успішності здобувача вищої освіти передбачає наступні різновиди: поточний, модульний, підсумковий модульний (до якого включені питання винесені на самостійне опрацювання) та семестровий (академічний) контроль.

Для реалізації усіх форм діагностики навчальних досягнень здобувачів застосовуються наступні методи:

Методи навчання: лекції, практичні заняття із застосуванням поточного тестування і проведенням модульних контрольних робіт.

Методи організації та здійснення освітньо-пізнавальної діяльності:

1. За джерелом інформації:

- словесні (лекція – традиційна, інформаційна лекція, відео лекторій, лекція-презентація із застосуванням ІКТ; дискусія, бесіда);

- практичні (практичні вправи, опрацювання наукових досліджень, вирішення ситуативних завдань);

- наочні (демонстрація, спостереження, ілюстрація).

2. За логікою передачі та сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3. За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі, евристичні.

Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації освітньо-пізнавальної активності: пізнавальні дискусії, «мозковий штурм», проблемно-орієнтовна едукація, практично-теоретична колаборація, створення ситуацій пізнавальної новизни.

Підсумкова оцінка з освітньої компоненти виставляється як загальний підсумок з усіх форм освітньої активності передбаченої у силабусі.

Рекомендована література

Основна література:

1. Василенко Л.П. Педагогічна психологія вищої школи: методичні матеріали до практичних занять. Дрогобич: РВВ ДДПУ ім. Івана Франка, 2013. 54 с.
2. Галузинский В.М., Євтух М. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні. К. : Інтел, 1995. 168 с.
3. Галян О.І. Педагогічна психологія вищої школи. Тексти лекцій Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. Івана Франка, 2010. 90 с.
4. Городиська В., Пантюк М., Міляєва В. Педагогіка та психологія вищої школи : тексти лекцій. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2014.
5. Дуткевич Т.В., Максимчук М.П. Психологія вищої школи. Курс лекцій. Кам'янець-Подільський, 2011. 220 с.
6. Кудіна В.В., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Курс лекцій. К. : КСУ, 2004. 176 с.
7. Машенко Н.І. Основи педагогіки і психології вищої школи : курс лекцій. 2-е вид., доп. й перероб. Кременчук, 2006. 272 с.
8. Мороз О.Г., Падалка О.С., Юрченко В.І. Педагогіка і психологія вищої школи: Навч. посіб. для молодих викладачів, аспірантів і майбутніх магістрів / Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова; Інститут вищої освіти АПН України / О.Г. Мороз (заг. ред.). К. : НПУ, 2003. 267с.
9. Навчальний процес у вищій педагогічній школі / За ред. О.Г. Мороза. К. : НПУ, 2000. 337 с.
10. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи. Підручник. Київ : Каравела, 2008. 351 с.
11. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи : навч. посіб. для магістрантів і аспірантів. К.: Філ-студія, 2006. 320 с.
12. Савчин М.В. Педагогічна психологія: навчальний посібник. К. : Академвидав, 2007. 424 с.
13. Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності : навч. посіб. для студ. вищих пед. навч. закл. К.: Вища школа, 2004. 336 с.
14. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. К.: Вища школа, 2005. 240 с.
15. Чернілевський Д.В. Педагогіка та психологія вищої школи : навч. посіб. Вінниця : Вінницький соціально-економічний ін-т ун-ту Україна, 2006. 402 с.

Допоміжна література:

16. Андронов В.П. Типы и основные компоненты профессионального мышления специалиста. *Интеграция образования*. 2014. №1 (74). С. 77-81.
17. Богомаз С.Л., Мирошниченко Ю.М. Профессиональное развитие: психолого-акмеологические составляющие. *Психолого-педагогические проблемы профессиональной деятельности и общения*: мат-лы I Междунар. науч.- практич. конф., Гродно. 17 апреля 2009 г. / ГрГУ им. Я. Купалы; редкол.: П.А. Рябцев (отв. ред.) [и др.]. Гродно : ГрГУ, 2009. С. 43-47.
18. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности. Учебное пособие для вузов. М. : ПЕР СЭ, 2006. 489 с.
19. Болучевская В.В. Социально-психологические особенности профессионального самоопределения будущих специалистов помогающих профессий. Волгоград : ВолГМУ, 2010. 264 с.
20. Ван дер Венде М.К. Болонская декларация: расширение доступности и повышение конкурентоспособности высшего образования в Европе. *Вища освіта в Європі*. 2000. № 3. Том XXV.
21. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. М. : Высшая школа, 1991. 207 с.

22. Гончаров С.М. Вища освіта України і Болонський процес. Рівне : НУВГП, 2005. 142 с.
23. Дворцова Е.В., Дружилов С.А. Профессиональная «Я-концепция» и концептуальная модель деятельности. Новокузнецк : Изд-во ИПК, 2000. 127 с.
24. Дмитриченко М.Ф. Вища освіта і Болонський процес : навч. посіб. К. : Освіта України, 2007. 440 с.
25. Дружилов С.А. Индивидуальный ресурс профессионального развития как необходимое условие становления профессионализма человека // Сибирь. Философия. Образование. 2005. №8. С. 26-44.
26. Ермолаева Е.П. Психология социальной реализации профессионала. М. : Ин-т психологии РАН, 2008. 347 с.
27. Журавський В.С. Болонський процес : головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти. К. : «Політехніка», 2003. 200 с.
28. Згуровський М.З. Болонський процес : головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України : навч. посіб. К. : Освіта України, 2006. 544 с.
29. Калашин В.Ф. Педагогіка співробітництва – основа гуманізації навчально-виховного процесу. *Проблеми освіти*. 1995. Вип. 2. С. 98 – 104.
30. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. М. : Академия, 2010. 304 с.
31. Кремень В.Г. Болонський процес: зближення, а не уніфікація. *Дзеркало тижня*. № 48(473). 13-19 грудня 2003.
32. Матеріали науково-практичного семінару «Кредитно-модульна система підготовки фахівців у контексті Болонської декларації». Львів: Вид-во «Львівська політехніка», 21-23 листопада 2003. 111 с.
33. Медведская Е.И. Позиция педагогов: сфера услуг или ...? Вопросы психологии. 2012. №5. С. 19-28.
34. Методика розробки тестів об'єктивного контролю рівня освітньо-професійної підготовки здобувачів вищої освіти вузів (друге доповнене видання). Состав. В.І. Подшивалкіна. Херсон : Молодий вчений, 2008. 41 с.
35. Москвина Н.Б. Риск личностно-профессиональных деформаций педагогов и возможности его снижения. Хабаровск : Изд-во ДВГГУ, 2010. 188 с.
36. Мороз О.Г. Викладач вищої школи: психолого-педагогічні основи підготовки / О.Мороз, О.Падалка, В.Юрченко. К.: НПУ, 2006. 206 с.
37. Основи нових інформаційних технологій навчання / За ред. Ю.І. Машбиця. К. : ІЗИН, 1997. 264 с.
38. Поваренков Ю.П. Проблемы психологии профессионального становления личности. Ярославль : Канцлер, 2008. 400 с.
39. Подшивалкіна В.И. Некоторые аспекты социотехнологической подготовки профессиональных социологов. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики (Міжвузівський збірник наукових праць)*. Випуск 7. Одеса, 2000. С.116-121.
40. Подшивалкіна В.И., Алексенцева Е.С. Профессиональная карьера и ценностно-личностные аспекты ее формирования. *Социологические исследования*. Сборник научных работ. Луганск, 2002. С. 165-183.
41. Подшивалкіна В.И. Вища освіта як засіб соціальних змін в Україні. *Соціальна робота*. Кн. 6. К., 2002. С. 13-24
42. Подшивалкіна В.И. Контексти вищої професійної освіти і проблеми їхньої синхронізації. *Вища освіта України*. 2003. № 2. С. 34-37
43. Синякова М.Г. Педагог в поликультурной образовательной среде: субъектно-средовой подход. М. : Изд-во МГОУ, 2011. 122 с.
44. Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабин І.І. Болонський процес у фактах і документах. Тернопіль : Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. 52 с.

45. Скідін О.Л. Управління освітою: теоретико-методологічний аналіз соціальних технологій. Запоріжжя, 2000. 290 с
46. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л.Л., СОКОЛ С.І., КЛИМЕНКО Б.В. Болонський процес : цикл, ступені, кредити. Харків : НТУ «ХПІ», 2004. 144 с.
47. Фильдштейн Д.И. Психология взросления. Структурно-содержательные характеристики процесса развития личности. М.: Флинта, 2004. 670 с.
48. Фонарев А.Р. Психологические особенности личностного становления профессионала. М., Воронеж, 2005. 558 с.
49. Шумилова Е.А. Концепция формирования социально-коммуникативной компетентности будущих педагогов в вузе. М.: Изд-во Моск. гос. обл. ун-та, 2010. 364 с.

Інформаційні ресурси:

50. Дуткевич Т.В., Савицька О.В. Вступ до спеціальності: практична психологія [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://kaf-psykholohii.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/89/2017/10/Dutkevich_Savits_ka_Praktichna_psikhologiya_2005.pdf
51. Періг І.М. Вступ до спеціальності «психологія» Навчально-методичний посібник [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/22510/1/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4.%20%D0%92%D0%A1%D0%A2%D0%A3%D0%9F%202017.pdf>
52. Бочелюк М.Й., Зарицька В.В. Психологія: вступ до спеціальності: Навч. посібник [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://padabum.com/d.php?id=84764>
53. Психологический портал: глубинная психология, учения и методики. Режим доступу: <http://www.psyoffice.ru/http://synton.ru/article/tantsevalnaya-terapiya/>

ТЕХНОЛОГІЇ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ

Укладач: **Шебанова В.І.**, доктор психологічних наук, професор

Предметом вивчення навчальної дисципліни/освітньої компоненти є теоретико-методологічні основи психокорекційної роботи; особливості діагностики та надання психологічної допомоги тим хто її потребує.

Освітня компонента **«Технології психокорекційної роботи»** поєднує академічну, теоретичну психологію із психологією дієвою, практичною, яка вкрай потрібна різноманітним групам населення: здобувачам вищої освіти, робітникам і службовцям, рядовим бізнесменам, керівникам фірм і підприємств, а також вчителям, учням, батькам, лікарям і пацієнтам. У різноманітних сферах соціальної практики та у процесі підготовки психологів неможливо обійтись без психокорекційної роботи. Адже для того, щоб практичний психолог міг оптимально реалізувати свій професійний потенціал, йому необхідно поповнювати особистісні ресурси, поглиблювати та розширювати свої уявлення про сутність психокорекційної роботи. З цього випливають мета та основні завдання навчальної дисципліни/освітньої компоненти .

Міждисциплінарні зв'язки: курс «Технології психокорекційної роботи» тісно пов'язаний з такими фундаментальними і галузевими дисциплінами, що викладалися на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти як «Вступ до спеціальності (з практикумом)», «Загальна психологія (з практикумом)», «Теорії особистості», «Зоопсихологія та порівняльна психологія», «Психогігієна», «Психофізіологія», «Історія психології», «Вікова та педагогічна психологія», «Диференціальна психологія», «Академічна доброчесність», «Психодіагностика», «Експериментальна психологія», «Патопсихологія», «Соціальна психологія (з практикумом)», «Соціально-психологічний тренінг», «Психологічне консультування», «Основи психотерапії», «Психологія травмувальних ситуацій», «Психологія управління», «Клінічна психологія».

Із фахових дисциплін, що викладаються другому (магістерському) рівні: «Новітні досягнення з дисциплін: Методологічні та теоретичні проблеми сучасної психології», «Методика проведення психологічної експертизи у різних галузях», «Методика викладання психології у закладі вищої освіти», «Психолого-педагогічні технології у ЗВО».

Мета курсу – отримання здобувачами вищої освіти поглиблених знань, умінь і навичок в галузі психологічних аспектів психокорекційної роботи відповідно до сучасних наукових уявлень, забезпечення професійної компетентності практичних психологів

Завдання курсу:

Теоретичні: організація теоретичного та практичного засвоєння дисципліни **«Технології психокорекційної роботи»**; засвоєння понятійного апарату дисципліни, ознайомлення здобувачів вищої освіти із широким спектром проблем, методів і вимог, які пред'являються до практичного

психолога для вирішення різноманітних психокорекційних завдань у діяльності психолога-практика; ознайомлення здобувачів вищої освіти з базовими і науковими поняттями теорії і практики психокорекційної роботи, основними методологічними і дослідницькими проблемами психокорекції, напрямками, методами та техніками надання невідкладної та планової психологічної допомоги тим, хто її потребує.

Практичні: сформувати у здобувачів вищої освіти психологічні вміння та навички використовувати теоретичні та практичні знання з психології в психокорекційній роботі; виробити навички складання психокорекційних програм, в залежності від певної проблеми, яка потребує корекції; здійснювати психокорекційні заходи та оцінювати їх ефективність. Оволодіти уміннями використовувати різні методи, психотехніки та технології практичної психокорекції.

Таким чином, освітня компонента має виражену практичну спрямованість, у зв'язку з чим лекційний матеріал доповнюється практичними заняттями з переглядом відеозаписів психокорекційних занять; крім того, здійснюється безпосереднє ознайомлення з практичними методами психологічної корекції в рамках основних теоретичних напрямків (гуманістичний підхід, поведінковий підхід, корекція засобами мистецтва й ін.) у ході групової роботи здобувачів вищої освіти під керівництвом фахівця – практика для оволодіння конкретними техніками.

Компетентності та програмні результати навчання

Загальні компетентності (ЗК) :	Фахові компетентності (ФК):	Програмні результати навчання (ПРН):
ІК 1. ЗК 1. ЗК 2. ЗК 3. ЗК 4. ЗК 5. ЗК 6.	ФК 1. ФК 4. ФК 5. ФК 6. ФК 8. ФК 10.	ПРН 2. ПРН 3. ПРН 10.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни/освітньої компоненти

Номер та назва змістових модулів

Змістовий модуль № 1. Загальні засади теорії і практики психокорекції

Змістовий модуль № 2. Класичні та інноваційні технології психокорекції індивідуальних та сімейних проблем у дитячому, підлітковому та дорослому віці

Тема 1. Психокорекційна робота як сфера практичної діяльності психолога. Психологічна культура. Поняття про психологічну допомогу. Відмінності психологічної корекції від інших видів психологічної допомоги. Специфічні ознаки психокорекції. Види психокорекції: за характером спрямованості, за формами роботи, за наявністю програм, за характером спрямування корегуючи ми впливами, за терміном, за масштабом завдань, що

вирішуються. Психокорекційна ситуація. Основні принципи, цілі та завдання психокорекційної роботи. Принцип єдності діагностики та корекції. Принцип нормативності розвитку. Принципи корекції «зверху до низу» та «знизу доверху». Принцип системності розвитку психічної діяльності, діяльнісний принцип корекції. Цілі та завдання психокорекційної роботи. Вимоги до психолога, який здійснює психокорекційні заходи. Основні компоненти професійної готовності: теоретичний компонент, практичний компонент підготовки.

Тема 2. Психокорекційні програми: особливості, види, вимоги. Основні принципи складання психокорекційних програм: принцип системності корекційних, профілактичних та розвиваючих програм, принцип єдності корекції та діагностики, принцип пріоритетності корекції казуального типу; діяльнісний принцип корекції, принцип врахування вікових та індивідуальних особливостей клієнта, принцип комплексності методів психологічного впливу, принцип активного залучення найближчого соціального оточення до участі у корекційній програмі, принцип опори на різні рівні організації психічних процесів, принцип програмованого навчання, принцип ускладнення, принцип врахування об'єму та ступеня різноманітності матеріалу, принцип врахування емоційної складності матеріалу. Моделі корекції: загальна, типова, індивідуальна. Види корекційних програм: стандартизована програма та вільна програма. Основні блоки психокорекційного комплексу: діагностичний, установочний, корекційний, блок загальної ефективності корекційних впливів. Основні вимоги до складання корекційних програм. Оцінка ефективності психокорекційних заходів. Ефективність з точки зору клієнта, психолога, оточення. Інтенсивність та пролонгованість психокорекційних заходів. Фактори, які обумовлюють ефективність психокорекції.

Тема 3. Основні напрями у сучасній психокорекційній практиці.

1. Психодинамічний напрям.

1.1 Корекційний вплив у класичному психоаналізі: цілі корекції та техніки. Група методів спрямована на виявлення несвідомих спонукань людини, що лежать в основі її поведінки. Група методів, яка акцентує увагу на внутрішніх силах, що допоможуть людині справитися зі складностями самостійно. Група методів, за допомогою яких психолог доводить до клієнта те, як він сприймає дійсність. Група методів, яка спонукує клієнта змінити характер свого функціонування.

Класичний психоаналіз З. Фрейда: структура особистості за З.Фрейдом; три види остраху: невротичний, реалістичний, моральний; цілі корекції; позиція психолога; вимоги та очікування від клієнта. Основні стадії психоаналізу. Процедури. П'ять базисних технік. Основні правила інтерпретації.

1.2. Аналітична індивідуальна психокорекція А.Адлера.

Основні положення концепції А. Адлера: суб'єктивне сприйняття дійсності; цілісність і доцільність; комплекс неповноцінності і компенсація; індивідуальність; телеологія вимислу та соціального інтересу; соціальне особистісне почуття; соціально-орієнтована поведінка; когнітивні соціально-

орієнтовані припущення. Цілі корекції: зниження почуття неповноцінності; розвиток соціального інтересу (просоціальної спрямованості); корекція цілей і мотивів із перспективою зміни стилю життя. Позиція психолога. Пошук помилки в «картині світу» клієнта. Техніки психокорекційної роботи: встановлення правильних відношень; аналіз особистісної динаміки: (опитувальник сімейного сузір'я; набір питань «Ранній спогад»; аналіз сновидіння); підбадьорення; заохочення інсайту; допомога у переорієнтуванні: (антисугестія (парадоксальна інтенція); вправа «Якби, ...»); постановка цілей і прийняття зобов'язань; упіймай себе; «Натискання кнопки»; «Уникнення плакунчика»).

1.3. Клієнт-центрований підхід К.Роджерса.

Основні поняття клієнт-центрованого підходу: («Поле досвіду», «самість», «Я»-реальне, «Я»-ідеальне, «тенденція до самоактуалізації»). Емпатія. Турбота. Конгруентність. Психологічний клімат. Цілі корекції. Умови необхідні для психокорекційного процесу: безумовне позитивне відношення, емпатія, автентичність, стриманість від інтерпретацій та/або від підказок у рішенні проблем. Позиція психолога та умови успішного психокорекційного процесу за К.Роджерсом. Вимоги та очікування від клієнта. Етапи корекційного процесу за К.Роджерсом: заблокованість внутрішньої комунікації; стадія самовираження; розвиток процесу само відкриття; формування відношення до свого феноменологічного світу; розвиток конгруентності, самосприйняття і відповідальності; установа вільної внутрішньої комунікації; особистісні зміни. Основні компоненти роджеріанської психотехніки: установа конгруентності, вербалізація, відображення емоцій.

1.4. Логотерапія.

Зміст людського існування. Основні поняття: «свобода волі», «воля до змісту» і «сене життя». Основні положення логотерапії. Техніки психокорекції у логотерапії: метод дерефлексії та метод парадоксальної інтенції. Психокорекційні прийоми: персональне осмислення життя та «сократівський діалог».

1.5. Екзистенціальний напрям.

Ціль корекції у екзистенціальному напрямку. Теоретики екзистенціалізму. Основні поняття і положення екзистенціального підходу. Базисні поняття екзистенціальної концепції: «Діалог», «Досвід», «Переживання», «Автентичність», «Самоактуалізація», «Цінність», «Буття у світі», «Життєвий світ», «Подія». Цілі корекції, позиція психолога, основні задачі психолога, який бере участь у процесі екзистенціальної корекції. Вимоги та очікування від клієнта. Техніки. Підходи до вирішення задач психокорекції у екзистенціальному напрямку: упор на розвиток самосвідомості; культивування свободи відповідальності; поміч у відкритті або створенні змісту; унікальність і ідентичність; робота з тривогою.

2 Поведінковий напрям.

Класична теорія умовних рефлексів І.П.Павлова.

Теорія оперантної зумовленості Е.Торндайка і Б.Скіннера.

Мультимодальне програмування, або мультимодальна поведінкова корекція (А.Лазарус, А.Бандура, Т.Нейланс та ін.). Завдання корекції у поведінковому підході. Основні базисні поняття: «Зумовленість», «Генералізація», «Згасання», «Контрзумовленість», «Ефект часткового підкріплення», «Викликані емоційні реакції», «Реакція уникання», «Конфлікт», «Надлишкова поведінка». Основні характеристики та цілі поведінкової корекції, позиція психолога, вимоги та очікування від клієнта у поведінковій корекції. Техніки поведінкової корекції: методика «негативного впливу», методика «Скіл-терапії», методики формування поведінки («Шейпінг», «Зціплення», «Федінг»), методики, засновані на принципах позитивного і негативного підкріплення: «Позитивне підкріплення», «Контроль стимулу», «Оцінка відповідей», «Насичення», «Покарання».

3. Когнітивний напрям.

3.1. Особливості когнітивної психокорекції. Напрямки: когнітивно-аналітичний та когнітивно-поведінковий. Основні поняття, використані в когнітивно-аналітичному напрямку: «пастки», «дилеми», «перешкоди». Основні етапи роботи з клієнтом: діагностичний, активної взаємодії, перерва, заключний. Цілі корекції та позиція психолога у когнітивно-аналітичному напрямку. Виправлення помилкової переробки інформації. Допомога клієнтам у зміні переконань, що підтримують неадаптивну поведінку і неадаптивні емоції. Поведінковий експеримент: метод «Фіксованої ролі», «Підйом по сходах», «АВС-модель».

3.2. Раціонально-емотивна терапія (РЕТ) А.Елліса.

Основні положення концепції А.Елліса. Два типи когніцій: дескриптивні й оцінні. «Кодекс невротика». Схеми «подія - сприйняття події - реакція - обмірковування - висновок». Етапи: кларифікація; ідентифікація емоційних і поведінкових наслідків сприйнятої події; реконструкція ірраціональних установок; закріплення адаптивної поведінки за допомогою домашніх завдань. Вимоги і чекання від клієнта. Три рівні інсайту: поверхневий – усвідомлення проблеми; поглиблений – розпізнавання власних інтерпретацій; глибинний. Техніки. Обговорення і спростування ірраціональних поглядів. Когнітивне домашнє завдання. Раціонально-емотивна уява.

3.3. Когнітивний підхід А.Бека.

Основні положення когнітивного підходу А.Бека. Когнітивні перекручування - систематичні помилки в судженнях під впливом емоцій: персоналізація, дихотомічне мислення, вибіркоче абстрагування (витяг), довільні умовиводи, надгенералізація, перебільшення (катастрофізація). Етапи когнітивної корекційної роботи: зведення проблем, усвідомлення і вербалізація неадаптивних когніцій, віддалення, зміна правил регуляції поведінки. Класифікація поведінкових правил. Цілі корекції, позиція психолога, вимоги та очікування від клієнта у когнітивній корекції А.Бека. Техніки корекції: «Сократівський діалог», «Заповнення порожнечі», Декатастрофізація (техніка «що... якщо»), Когнітивна ре атрибуція, Переформулювання, Децентралізація, Перевірка гіпотези, Планування діяльності.

3.4. Реальнісна терапія У.Глассера.

Основні положення реальнісної терапії: почуття реальності. Цілі корекції: загальна мета корекції, приватна мета, головні задачі корекційного процесу. Позиція психолога, вимоги та очікування від клієнта. Сім кроків спільної з клієнтом роботи. Встановлення відносин із клієнтом. Забування про минуле. Заохочення клієнта. Допомога клієнту в пошуку альтернативних засобів дій і виробітку плану. Зобов'язання про виконання плану. Відмова прийняття вибачень. Жорсткість із клієнтом.

4 Трансактний аналіз.

Трансактний аналіз Е.Берна. Три стани «Я», або «его-стан»: «Батько», «Дитина», «Дорослий». «Гра», як фіксований і неусвідомлюваний стереотип поведінки. «Погладжування й удари», як взаємодії, спрямовані на передачу позитивних або негативних почуттів. «Трансакції». «Здирство». «Заборони і ранні рішення». «Життєвий сценарій». «Психологічна позиція або основна життєва установка». Основні позиції поведінки людини. Утримання трансактного аналізу. Структурний аналіз. Аналіз структури особистості. Аналіз трансакцій. Аналіз сценарію техніки рольових ігор. Дві проблеми трансактного аналізу: контамінації і винятку. Техніки: техніка сімейного моделювання та трансактний аналіз.

5. Гештальттерапія.

Гештальттерапія Ф.Перзла. Три зони усвідомлювання: внутрішня (явища і процеси, що відбуваються в нашому тілі); зовнішня (зовнішні події, що відбуваються свідомістю); середня (фантазії, вірування, відносини). П'ять механізмів порушення процесу саморегуляції: інтроєкція, проєкція, ретрофлексія, дефлексія, конфлуенція. Поняття «незакінчена справа». «Уникання». Рівні неврозу. Техніки: експериментальний (диссоційований) діалог, «Великий пес і Щеня», вчинення кіл, або йти по колу, техніка «навпаки» (перекручення), експериментальне перебільшення, незакінчена справа, проєктивні ігри на уяву: «Старий занедбаний магазин», «Як би я був...»; «У мене є таємниця», «Перебільшення», «Репетиція». Перевірка готової думки.

Тема 4. Методи, методика та технології психологічної корекції.

Ігротерапія.

Загальна характеристика методу. Характерні особливості гри: двоплановість, структура дитячої гри, сюжет та зміст гри. Загальні вимоги до проведення ігротерапії. Основні психологічні механізми корекційного впливу гри. Основні функції психолога в ігротерапії. Принципи ігротерапії. Основні види та форми ігротерапії: з точки зору критерію теоретичного підходу: ігротерапія у психоаналізу, ігротерапія центрована на клієнті, ігротерапія відреагування, ігротерапія побудови стосунків, примітивна ігротерапія, ігротерапія у вітчизняній психокорекційній практиці; з точки зору критерію функцій (не директивна та директивна); з точки зору критерію форм організації діяльності: індивідуальна та групова; з точки зору критерію структури використовуваного матеріалу. Вимоги до обладнання та поведінки психолога-

ігротерапевта. Трансформаційні та соціально-психологічні ігри для дітей та дорослих. Рольова психодраматична гра : «Конференція страхів».

Арт-терапія.

Загальна характеристика методу. Основна ціль та механізми психокорекційного впливу. Цілі арт-терапії. Основні напрямки в арт-терапії: динамічно-орієнтована арт-терапія, гештальт-орієнтована арт-терапія. Принцип арт-терапії, її види та показання. Система спонукань у арт-терапії. Застосування інструментарію візуально-нарративного підходу. Техніки «складання віршів» у психокорекції. Застосування метафоричних асоціативних карт у психокорекції. Застосування кінотерапії у психокорекції. Методика кольорових метафор.

Музикотерапія

Загальна характеристика методу. Особливості американської та шведської школи музикотерапії. Вплив музики на різні системи організму. Основні напрямки корекційного впливу музикотерапії. Психологічні механізми корекційного впливу музикотерапії. Форми музикотерапії: активна та пасивна (рецептивна). Особливості проведення групової активної та пасивної музикотерапії. Застосування музикотерапії у дитячому віці.

Бібліотерапія.

Загальна характеристика методу. Методика бібліотерапії. Психокорекційні процеси: неспецифічні та специфічні. Аналіз жанрів літератури з точки зору їх можливості використання у бібліотерапії.

Танцювальна терапія.

Загальна характеристика методу: мета, основна та додаткові задачі, головна установка, етапи танцювальної терапії. Діагностика аналізу рухів (за Р.Лобманом). Функції психолога при проведенні корекційних занять танцювальним методом. Особливості проведення.

Проективний малюнок.

Загальна характеристика методу. Методики у проективному малюванні (за С.Кратхвілом): вільне малювання, комунікативне малювання, спільне малювання, додаткове малювання. Способи роботи з готовими малюнками. Основні параметри інтерпретації малюнка. Використання проективного малюнку у роботі з дітьми та дорослими. Основні етапи корекційного процесу з використанням методу проективного малювання.

Складання історій

Загальна характеристика методу. Метод «загального створення історій» за Р.М.Стіртцингером та за Р.Гарднером.

Казкотерапія.

Загальна характеристика методу. Види казок. Можливості роботи із казкою. Основні прийоми роботи із казкою: аналіз казок, розказування казок, переписування казок, постановка казок за допомогою ляльок, постановка казок за допомогою учасників групи, складання казок.

Лялькотерапія.

Загальна характеристика методу. Можливості застосування лялькотерапії у психокорекції. Етапи лялькотерапії: виготовлення ляльок, використання ляльок

для відреагування значущих емоційних станів. Варіанти ляльок, які використовуються для корекції: ляльки-маріонетки, пальчикові, тіньові, мотузкові, площинні, рукавичкові, об'ємні. Типи водіння ляльок.

Психогімнастика.

Загальна характеристика методу. Частини психогімнастичного заняття: підготовча, пантомімічна, заключна.

Методи поведінкової корекції

Метод систематичної десенсибілізації та сенсибілізації. Загальна характеристика методу. Показання для застосування методу систематичної десенсибілізації: монофобії, підвищена тривожність, реакція підвищеної тривожності, висока інтенсивність тривожності та страхи, сильне бажання, реакція уникнення. Етапи процедури систематичної десенсибілізації.

Імерсійні методи. Загальна характеристика методів. Метод повені. Метод імплузії. Метод парадоксальної інтенції.

Методи, що базуються на принципі біологічного зворотного зв'язку. Загальна характеристика методу. Типи біологічно зворотного зв'язку.

Жетонний метод. Загальна характеристика методу: ціль, основні компоненти. Умови необхідні для використання у психокорекції.

Метод Моріта. Загальна характеристика методу. Стадії корекційного процесу.

Холдинг. Загальна характеристика методу. Завдання психолога у холдинг-терапії. Правила використання методу холдингу.

Імаго-метод. Загальна характеристика методу. Цілі та завдання імаго-методу. Етапи проведення психокорекції імаго-методом.

Психодрама.

Загальна характеристика методу. Мета та завдання психодрами. Основні елементи психодрами: протагоніст, режисер (фасилітатор), додаткове «Я», глядачі, сцена. Форми та види психодрами: психодрама центрована на протагоністе, психодрама центрована на темі, психодрама центрована на групі, психодрама спрямована на групу. Основні фази психодрами. Методики психодрами: уявлення самого себе (самопрезентація), монолог, дублювання (множинне дублювання), обмін ролями, «пустий» стілець та «високий» стілець, «дзеркало», програвання можливих майбутніх життєвих ситуацій, «за спиною», ідеальній іншій, чарівний магазин.

Тема 5. Основи індивідуальної та групової психокорекції.

Індивідуальна психокорекція

Показання до індивідуальної психокорекції. Основні методи індивідуального психокорекційного впливу. Психологічні особливості індивідуальної психокорекції. Кінцеві завдання психокорекційної роботи. Основні стадії індивідуальної психологічної корекції: встановлення контракту між клієнтом і психологом; дослідження проблем клієнта; пошук способів розв'язання проблеми; формування психологом корекційної програми й обговорення її із клієнтом; реалізація наміченої програми відповідно до укладеного контракту; оцінка ефективності проведеної роботи.

Групова психокорекція

Специфіка групової форми психокорекції. Поняття «психокорекційна група» та види психокорекційних груп. Мета й завдання групової психокорекції Основні механізми корекційного впливу за І. Яломом та С. Кратохвілом. Методи групової психокорекції: основні й допоміжні. Особливості роботи психокорекційної групи. Фактори, що впливають на ефективність групової психокорекційної роботи: універсальність, прийняття або акцепція, альтруїзм, відреагування або катарсис, саморозкриття (самоексплорація), зворотний зв'язок або конфронтація, інсайт (усвідомлення). Корекційний емоційний досвід. Перевірка нової поведінки. надання інформації, навчання спостереженню.

Особливості комплектування групи. Принципи комплектуванні корекційної групи добровільності, поінформованості. Віковий та статевий склад групи. Розмір групи.

Групова динаміка. Складові групової динаміки: завдання й норми групи; структура групи й структура лідерства в групі; групові ролі; згуртованість групи; групова напруга. Фази розвитку групи: орієнтація й залежність; конфлікти й протест; розвиток зв'язків і співробітництва; цілеспрямована діяльність.

Керівництво психокорекційною групою. Основні завдання групового психолога. Засоби впливу, використовувані груповим психологом, можна умовно розділити на два види: 1) вербальні й 2) невербальні. Основні ролі групового керівника (за І.Яломом): технічний експерт; еталонний учасник. Основні ролі групового керівника (за С. Кратохвілом): лідер, аналітик, коментатор, експерт, автентична особистість. Стили керівництва групою: емоційна стимуляція; опіка; пізнавальна орієнтація; виконавча функція. Типологія керівників груп: опікуни, стимулятори, соціальні інженери, індивідуально-нейтральні керівники, ліберальні керівники, командири. Ко-тренери. Типові помилки керівника групи. Етичні вимоги до керівника корекційної групи

Тема 6. Види корекційних груп.

Тренінгові групи й соціально-психологічний тренінг. Робота тренінгових груп. Історія створення тренінгових груп (Т-Груп). Цілі Т-Груп у психокорекційному спрямуванні. Соціально-психологічний тренінг як засіб корекції. Загальна мета та завдання СПТ. Розмір груп, частота та кількість корекційних занять у СПТ групах. Принципи корекційних занять у СПТ групах: активність на заняттях, принцип відкритого зворотного зв'язку, принцип «тут і тепер», довірчість у спілкуванні. Етапи та фази СПТ. Методи СПТ. Види тренінгів.

Групи зустрічей. Історія розвитку груп зустрічей. Правила груп зустрічей. Добір кандидатів у групи зустрічей. Основні етапи роботи груп зустрічей. Техніка занять групи зустрічей. Балінтовські групи. Історія створення балінтовських груп. Етапи роботи балінтовської групи: відтворення конкретного випадку; постановка питань; обговорення можливих варіантів розв'язку ситуації; етап зворотного зв'язку. Суспільство АА (анонімних алкоголіків). Історія

розвитку АА. Основні завдання АА. План звільнення від залежності. Типи зборів АА. Програма «12 щаблів» суспільства «Анонімні алкоголіки». Сайнанон-Групи.

Гештальт-групи. Ключовими поняттями гештальт-терапії. Основні форми роботи гештальт-груп. Основні принципи гештальткорекції. Види роботи в гештальт-групі: драматизація, робота з фантазією, робота зі сновидіннями, домашня робота. Основні прийоми, використовувані в роботі гештальт-груп: розширення усвідомлення, інтеграція протилежностей, посилення уваги до почуттів, робота із мріями фантазіями, снами, прийняття відповідальності.

Групи тренінгу вмінь. Цілі груп тренінгу вмінь. Компоненти груп тренінгу вмінь: навчальна модель, постановка мети, вимір і оцінка. Техніка занять груп тренінгу вмінь. Основні елементи техніки тренінгу вмінь: оцінка впевненості в собі, репетиція поведінки, релаксаційний тренінг, перебудова переконань, домашня робота.

Тілесно-орієнтовані психокорекційні групи. Історія розвитку тілесно-орієнтованих психокорекційних груп. Методи, використовуваними в тілесно-орієнтованих групах: біоенергетичний аналіз О. Лоуена, метод М. Фельденкрайза, метод Ф. Александера, метод А. Янова. Основні поняття тілесно-орієнтованих психокорекційних груп: «енергія», «м'язова броня», «опори під ногами». Основні вправи, які використовуються у тілесно-орієнтованих психокорекційних групах: дихальні вправи, що сприяють розумінню свого тілесного стану й напружених поз; рухові вправи; фізичний контакт між учасниками групи, вправи на усвідомлення напруження у тілі та м'язове розслаблення. Система рухових вправ за Ш. Колер.

Тема 7. Групова дискусія як метод групової роботи. Загальна характеристика методу групової дискусії. Види групової дискусії в залежності від проблематики клієнта: біографічна, тематична, інтеракційна дискусії. Основні специфічні дискусійні вміння. Форми організації дискусії (за Г.Є.Філатовою). Види групової дискусії за формою проведення: рольова дискусія; дискусія зі схованими ролями дискусія як аналіз конкретних ситуацій

Тема 8. Психокорекційна робота в окремих вікових періодах.

Тема 8.1. Психокорекційна робота з дітьми із порушеннями когнітивного розвитку.

Поняття про порушення когнітивних процесів. Методи спостереження, бесіди з батьками та тестування в дітей дошкільного віку. Встановлення контакту з батьками щодо проведення корекційних занять. Діагностика та корекція розладів уваги. Діагностика та корекція розладів сприймання. Діагностика та корекція психомоторики. Діагностика та корекція розладів пам'яті. Діагностика та корекція розладів мислення. Корекційні програми, спрямовані на первинні та вторинні дефекти у розвитку дитини

Тема 8.2. Психокорекційна робота з порушеннями емоційної сфери.

Визначення поняття «емоційного розладу». Агресія та страхи здорових дітей. Постстресові розлади. Необхідність відреагування та усвідомлення емоційних станів. Використання принципів аналітичної психотерапії у роботі з

постстресовими розладами. Повтор, опис дій, відображення почуттів та переказ під час ігрової психокорекції з дітьми.

Піскова психотерапія. Її теоретичні засади та методи проведення. Обладнання для піскової терапії. Поведінка психолога під час сеансу. Ознаки успішності психокорекції. Аналіз та інтерпретація того, що відбувається в ході гри. Ознаки завершення психокорекції емоційних розладів.

Тема 8.3. Психокорекційна робота в окремих вікових періодах.

Порушення особистісного розвитку в дитячому віці. Замкнутість і її корекція. Корекційна робота з дітьми, у яких є проблеми із самооцінюванням. Корекція психологічної готовності дітей до школи. Корекція типів невстигання у навчанні учнів початкових класів. Рання профілактика педагогічної занедбаності учнів. Основні психологічні проблеми підліткового віку. Причини важковихованості. Психолого-педагогічні підходи у психокорекції підлітків з різними акцентуаціями характеру. Корекція відхилень поведінки у підлітків.

Вибір методик для обстеження дитини. Симптоматика, що виявляється при обстеженні: показники інтелектуальної сфери по методиках «Малюнок людини», «Малюнок родини»; показники особистісної сфери по методиках «Малюнок людини», «Малюнок родини»; показник інтелектуальної сфери за методикою «Піктограма»; показник особистісної сфери за методикою «Піктограма»; показники за методикою «Класифікація»; показники за методикою «Зразок і правило»; показники за методикою «Коректурна проба»; показники за методикою «Неіснуюча тварина»; показники за методикою «Два будинки»; показники по методиках САТ і ТАТ; основні варіанти несприятливого розвитку молодших школярів (опис синдромів). «Збірка» цілісного портрета дитини (можливі діагнози при типових скаргах): «Дитина погано учиться», «Дитина лінується», «Дитина розсіяна», «Дитина некерована», «У дитини труднощі у спілкуванні», «Дитина агресивна». Психокорекція за основними діагнозами: хронічна неуспішність, інфантилізм, відхід від діяльності, відсутність навчальних мотивів, негативістична демонстративність, інтелектуалізм, несформованість засобів спілкування, агресивність, знижений темп діяльності, знижена енергетика, розлад уваги, низький рівень організації діяльності, тривожність.

Тема 9. Психокорекційна робота сімейних стосунків та дитячо-батьківських стосунків. Родина як об'єкт психокорекційного впливу. Напрями корекційної роботи з родиною: психодинамічний, системний й стратегічний, еkleктичний. Основні функції родини: виховна, господарсько-побутова, емоційна, духовного (культурного) спілкування, первинного соціального контролю, сексуально-еротична. Структура родини. Динаміка родини. Фази життєвого циклу родини. Порушення життєдіяльності родини. Групи труднощі, які виникають перед родиною й загрожують її життєдіяльності: гострі, хронічні, пов'язані з різкою зміною способу життя родини, пов'язані з підсумовуванням труднощів, їх «накладенням» один на одного, пов'язані з етапами життєвого циклу родини, обумовлені несприятливими варіантами життєвого циклу, ситуаційні впливи на родину. Функціональна та дисфункціональна родина.

Структура дисфункціональної родини. Сімейні міфи: поняття та функції. Сімейна проблема. Проблеми родинних дисфункцій з погляду теорії трансактного аналізу. Психокорекція з використанням нового рішення та аналізу сімейного сценарію. Поведінкові методи сімейної психокорекції. Система парадоксальних приписів Дж. Хейлі. Теорії комунікативних порушень Вацлавіка. Вправи, спрямовані на подолання комунікативних порушень. Гештальттерапія В. Сатир. Використання «скульптури» та обміну ролями. Системні моделі сімейної психологічної корекції. Варіанти групової корекції порушених сімейних стосунків. Напрямки сімейної психокорекційної роботи. Короткочасна сімейна психокорекція та довгочасна сімейна психокорекція. Параметри складання корекційної програми роботи з родиною: Тимчасовий Просторовий Стильовий Змістовний. Методики корекції дитячо-батьківських і сімейних відносин. Техніки: «Сімейна фотографія», «Сімейна скульптура», «Сімейна хореографія». Методики «Рольова карткова гра», «Сімейний ритуал», «Соціальний ритуал». Використання поезії. Створення аналогічних ситуацій. Техніки: «Порівняння цінностей», «Екокарта», «Солом'яна вежа», «Сімейний простір», «Подружня конференція», «Сімейна рада». «Батьківський семінар», «Чесна боротьба». Групова дискусія. Біблеотерапія. Анонімні важкі ситуації.

Тема 10. Психологічна корекція порушень соціально-психологічної адаптації. Зміст, функції та етапи профілактики і корекції девіантної поведінки особистості. Основні підходи до надання психологічної допомоги особистості з девіантною поведінкою. Особливості профілактики асоціальної поведінки особистості дитини. Форми і методи профілактики і корекції асоціальної поведінки особистості. Проблема соціально-психологічної реабілітації особистості з асоціальною поведінкою. Особливості роботи «телефону довіри» як анонімного консультування особистості, схильної до асоціальної поведінки. Проблема зловживання алкоголем. Метод терапевтичної інтервенції. Проблеми наркотичної залежності. Співзалежні члени родини та необхідність у корекції співзалежних. Телефонна психокорекція співзалежних. Феномен адаптації в психології особистості. Стрес і адаптація. Психокорекція осіб у ситуації довготривалого безробіття. Порушення професійної адаптації. Технології підвищення адаптованості особистості. Корекційні та профілактичні програми з професійної адаптації на підприємствах.

Форма підсумкового контролю успішності навчання – екзамен

Засоби діагностики успішності навчання:

Система контролю успішності здобувача вищої освіти включає наступні різновиди: поточний, модульний, підсумковий модульний (до якого включені питання винесені на самостійне опрацювання) та семестровий (академічний) контроль.

Для реалізації усіх форм діагностики навчальних досягнень здобувачів застосовуються наступні методи:

Методи навчання: лекції, практичні заняття із застосування поточного тестування і проведенням модульних контрольних робіт.

Методи організації та здійснення освітньо-пізнавальної діяльності:

1. За джерелом інформації:

- словесні (лекція – традиційна, інформаційна лекція, відео лекторій, лекція-презентація із застосуванням ІКТ; дискусія, бесіда);
- практичні (практичні вправи, опрацювання наукових досліджень, вирішення ситуативних завдань);
- наочні (демонстрація, спостереження, ілюстрація).

2. За логікою передачі та сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3. За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі, евристичні.

Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації освітньо-пізнавальної активності: пізнавальні дискусії, «мозковий штурм», проблемно-орієнтовна едукація, практично-теоретична колаборація, створення ситуацій пізнавальної новизни.

Підсумкова оцінка з освітньої компоненти виставляється як загальний підсумок з усіх форм освітньої активності передбаченої у силабусі.

Рекомендована література:

Основна література:

1. Бондаренко А. Ф. Психологическая помощь: теория и практика, вид. 4-е, випр. та доп. К. : Освіта України, 2017. 332 с.
2. Кузікова С. Б. Основи психокорекції: Начальний посібник. К.: Академвидав. 2018. 320 с.
3. Осипова А. А. Общая психокоррекция: Учеб. пособ. для студ. вузов. М.: ТЦ «Сфера», 2016. 506 с.
4. Цимбалюк І.М. Психологічне консультування та корекція : навч. посібн. Модульно-рейтинговий курс. 3-тє вид. К.: Видавничий дім «Персонал», 2015. 544 с.

Допоміжна література:

5. Шебанова В.И. Игротерапия при работе с детьми в задержкой психического развития. *Наука и образование. Материалы Международного конгресса «Стрессы в повседневной жизни детей»*. Одесса: Відродження, 2000. С. 150 – 152.
6. Шебанова В.І. Психологічна корекція агресії за рахунок активізації рівневих механізмів емоційної регуляції. *Психологія: Збірник наукових праць. НПУ ім. Драгоманова*, Випуск 12. К., 2001. С. 199 – 206.
7. Шебанова В.І. Зниження агресії у дітей із затримкою психічного розвитку засобами ритміко-тілесних і релаксаційних вправ. *Психологія: Збірник наукових праць*. К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2001. Вип. 14. С.251 – 258.
8. Шебанова В.И. Профилактика и коррекция агрессивного поведения у младших школьников с задержкой психического развития. *Практична психологія та соціальна робота*. 2001. №10. С. 29 – 30.
9. Шебанова В.И. Профилактика и коррекция агрессивного поведения у младших школьников с задержкой психического развития. *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. №1 С. 6 – 21.
10. Шебанова В. І. Експрес-діагностика агресивного типу реагування молодших школярів у ситуація фрустрації. *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. №3.
11. Шебанова В. І. Авторська програма тренінга «Нормалізації харчової поведінки «Вітрило мрії». *Практична психологія та соціальна робота*. 2014. №10. С. 40–59.

12. Шебанова В. І. Актуальність формування здоров'язберезувальної компетентності щодо харчової поведінки. *Науковий вісник Херсонського державного університету : зб. наук.праць. Серія Психологічні науки*. Гол. ред. О. Є. Блинова. Херсон: Видавничий дім Гельветика, 2015. Вип. 4. С. 51–56.
13. Шебанова В. І. А. с. Анкета дослідження особливостей пищевого поведіння № 64424 від 10.03.2016. К. : Державна служба інтелектуальної власності України.
14. Шебанова В. І. А. с. Анкета прикладного дослідження «Особливості самосприйняття свого тіла». № 64531 від 18.03.2016. К. : Державна служба інтелектуальної власності України.
15. Шебанова В.І. Анкета прикладного дослідження «Батьківських переконань та тактик контролю харчової поведінки у ситуації приймання їжі. № 65092 від 26.04.2016. К. : Державна служба інтелектуальної власності України.
16. Шебанова В. І. Вплив різноманітних форм харчового насильства на особливості суб'єктивної картини життєвого шляху. *New Trends of Global scientific ideas 2016 : material of proceedings of the International scientific-practical congress of pedagogues, psychologists and medics the of 10ht of May, Geneva (Switzerland)*. 2016. pp. 158–161.
17. Шебанова В. І. Методика спрямованого ретроспективного аналізу на тему «мої відносини з їжею» (МТРА–їжа). *Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені В. Даля*. Гол. ред. кол. Н. Є. Завацька. 2015. 3(38) С. 439–447.
18. Шебанова В. І. Діагностично-психокорекційна методика «Антисвіти». Авторське свідоцтво № 75872 від 12.01.2018 К. : Міністерство економічного розвитку і торгівлі.
19. Шебанова В. І. Наративна тренінгова програма особистісного зростання «Мереживо історій власного життя». Авторське свідоцтво № 76619 від 05.02.2018. К. : Міністерство економічного розвитку і торгівлі.
20. Шебанова В. І. Тренінгова програма нормалізації харчової поведінки. Авторське свідоцтво № 76620 від 05.02.2018. К. : Міністерство економічного розвитку і торгівлі.
21. Шебанова В. І. Програма соціально-психологічного тренінгу «Оптимізація контактів батьків із дітьми». Авторське свідоцтво № 76618 від 05.02.2018. К. : Міністерство економічного розвитку і торгівлі.
22. Шебанова В. І. Діагностично-психотерапевтична методика «Органи, що говорять...» або «Як врятувати Боса». Авторське свідоцтво № 77158 від 27.02.2018. К. : Міністерство економічного розвитку і торгівлі.
23. Шебанова В. І. Комплексна експрес-методика обстеження пізнавального розвитку дитини раннього віку. Авторське свідоцтво № 90271 від 01.07.2019 К. : Міністерство економічного розвитку і торгівлі.
24. Шебанова В. І. Кінотренінг: ресурс особистісного розвитку. Авторське свідоцтво № 91855 від 28.08.2019 К. : Міністерство економічного розвитку і торгівлі.
25. Шебанова В. І. Діагностично-психокорекційна методика «Казка про власне життя». Авторське свідоцтво № 91856 від 28.08.2019 К. : Міністерство економічного розвитку і торгівлі.
26. Шебанова В. І., Іванова В.Д. Дослідження жадібності як особистісної риси. Авторське свідоцтво № 98231 від 18.06.2020 К. : Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України.

Інформаційні ресурси:

27. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua>
28. Психологічна бібліотека Київського Фонду сприяння розвитку психічної культури <http://psylib.kiev.ua>
29. Інституційний репозитарій Херсонського державного університету (eKhSUIR) <http://ekhsuir.kspu.edu>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бабатіна Світлана Іванівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Херсонського державного університету

<https://www.kspu.edu/About/Faculty/IPHS/ChairGenSocialPsychology/Cadre/Babatina.aspx>

Блинова Олена Євгенівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Херсонського державного університету

<https://www.kspu.edu/About/Faculty/IPHS/ChairGenSocialPsychology/Cadre/Blynova.aspx>

Казібекова Вікторія Федорівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Херсонського державного університету

<https://www.kspu.edu/About/Faculty/IPHS/ChairGenSocialPsychology/Cadre/Kazibekova.aspx>

Олейник Нарміна Оруджівна – кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології Херсонського державного університету

<https://www.kspu.edu/About/Faculty/IPHS/ChairGenSocialPsychology/Cadre/Oleynik.aspx>

Тавровецька Наталія Іванівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Херсонського державного університету

<https://www.kspu.edu/About/Faculty/IPHS/ChairGenSocialPsychology/Cadre/Tavrovetskaya.aspx>

Шебанова Віталія Ігорівна – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Херсонського державного університету

<https://www.kspu.edu/About/Faculty/IPHS/ChairGenSocialPsychology/Cadre/Shebanova.aspx>

Навчальне електронне видання

**О. Є. Блинова, С. І. Бабатіна, В. Ф. Казібекова,
Н. О. Олейник, Н. І. Тавровецька, В. І. Шебанова**

ЗБІРНИК НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ

другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 053 Психологія
галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

За редакцією О.Є.Блинової

ISBN 978-617-7941-71-1 (електронне видання)

Підписано до видання 28.02.2022 р.
Формат 60×84/16. Гарнітура Times New Roman
Ум.друк.арк. 5,58. Обл.-вид. арк. 6
Замовлення №3041.

Книжкове видавництво ФОП Вишемирський В.С.
Свідоцтво про внесення до державного реєстру суб'єктів
видавничої справи: серія ХС №48 від 14.04.2005 р.
видано Управлінням у справах преси та інформації
73000, Україна, м.Херсон, вул. Соборна, 2
тел.050-514-67-88; 050-133-10-13; e-mail : printvvs@gmail.com

ISBN 978-617-7941-71-1

9 786177 941711